

VIGILIA

2010 / 2

A Vigilia 75 éve – Antológia

Babits Mihály, Balassa Péter, Bálint Endre,
Balla Borisz, Békés Gellért, Beney Zsuzsa, Borsos Miklós,
Cs. Szabó László, Dienes Valéria, Endreffy Zoltán,
Gion Nándor, Jékely Zoltán, Kálnoky László, Károlyi Amy,
Kerényi Grácia, Kondor Béla, Mándy Iván, Mensáros László,
Mészöly Miklós, Nagy Gáspár, Nemes Nagy Ágnes,
Nyíri Tamás, Ottlik Géza, Parancs János, Passuth László,
Pilinszky János, Possonyi László, Rákos Sándor,
Rónay György, Sík Sándor, Szabó Magda,
Szántó Piroška, Székely Magda, Szentkuthy Miklós,
Thurzó Gábor, Toldalagi Pál, Török Endre,
Vas István, Weöres Sándor és Zelk Zoltán írásai

75. évfolyam	VIGILIA	Február
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Visszapillantás	81
BALLA BORISZ:	Katolikus irodalom	82
SÍK SÁNDOR:	Hétköznapi kereszténység	85
NYÍRI TAMÁS:	A keresztény azonosság	91
TÖRÖK ENDRE:	Ki a szabad?	98

SZÉP/ÍRÁS		
BABITS MIHÁLY:	Intelem vezeklésre (<i>vers</i>)	102
KERÉNYI GRÁCIA:	Péntek (<i>vers</i>)	103
JÉKELY ZOLTÁN:	Utolsó imádság (<i>vers</i>)	104
OTTLIK GÉZA:	Vegyészek (<i>novella</i>)	105
TOLDALAGI PÁL:	Látta, ami valaha volt (<i>vers</i>)	111
KÁLNOKY LÁSZLÓ:	Várakozás; Egyszerű fejfa (<i>versek</i>)	112
KÁROLYI AMY:	Vigília; Annunciáció (<i>versek</i>)	113
SZENTKUTHY MIKLÓS:	Don Carlos rózsafüzére (<i>regényrészlet</i>)	114
NEMES NAGY ÁGNES:	A lovak és az angyalok (<i>vers</i>)	118
PILINSZKY JÁNOS:	Halak a hálóban; Aranykori töredék; Introitus; Mielőtt (<i>versek</i>)	120
MÉSZÖLY MIKLÓS:	Jelentés öt egérről (<i>novella</i>)	123
RÓNAY GYÖRGY:	Szerápcion legendák (<i>vers</i>)	128
MÁNDY IVÁN:	A kavics (<i>novella</i>)	134
WEÖRES SÁNDOR:	Thermometer; A másik élet; Agónia; Jézus (<i>versek</i>)	137
PARANCS JÁNOS:	Nyárvég; Fülelve és várakozva (<i>versek</i>)	139
GION NÁNDOR:	Átlósan az utcán (<i>novella</i>)	140
RÁKOS SÁNDOR:	Próba (<i>vers</i>)	145
NAGY GÁSPÁR:	Ima (<i>vers</i>)	146
BENEY ZSUZSA:	Naplójegyzetek	146

MAI MEDITÁCIÓK		
BALASSA PÉTER:	A béke: kötés	152

KÖRKÉRDÉSRŐL KÖRKÉRDÉSRE		
	Bálint Endre, Kondor Béla, Mensáros László, Szántó Piroska, Vas István, Cs. Szabó László, Dienes Valéria, Passuth László, Thurzó Gábor, Zelk Zoltán, Borsos Miklós, Székely Magda, Szabó Magda, Endreffy Zoltán és Békés Gellért válasza	155
POSSONYI LÁSZLÓ:	Szabálytalan emlékezések	164

Visszapillantás

Háromnegyed évszázad, bő két emberöltő – már a történelemben sem parányi idő, nem-hogy egy tíz évszázadra visszatekintő ország életében. Különösen akkor, ha ez az időszak (is) – Kölcsey Ferenc kifejezésével – „a magyar nép zivataros századai” közé tartozott. Ennyi esztendő több, mint a magyar emberek átlagéletkora, de meghaladja a magyar folyóiratok többségének fennállási idejét is. A hosszú élet persze önmagában még nem érdem, csak akkor az, ha tartalmas és értelmes életfolyamat ível át.

Érthető, ha a Vigilia halálával és örömmel, az elődök iránti tisztelettel tekint vissza fennállásának 75 esztendőjére, hiszen 1935 februárjában, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepére jelent meg a lap első száma. Egy havi folyóirat persze szinte észrevehetetlenül apró szál egy nemzet életében, fonala szinte elvész még a nemzet kultúrájának, irodalmának, egyház-történetének szövedékében is. Ez a 75 év azonban Magyarország életében megrázó és meghatározó időket foglal magában. Három olyan korszakot ível át, amelyet az évszámok önmagukban is megidéznak mindnyájunkban: 1935–1945; 1946–1989; 1990–2009.

A Vigiliát azonban nemcsak fennállásának hossza teszi egyedülállóvá a magyar folyóiratok palettáján, hanem az a sajátos szintézis is, amelyet az „alapító atyák” – Aradi Zsolt, Balla Borisz és Possonyi László – a lap indításakor maguk elé tűztek: irodalom és teológia, kultúra és kereszténység, világ és egyház, ráció és misztika szintézisét. A lap egymást váltó szerkesztői a változó idők közepette is mindig ennek a szintézisnek megteremtésére törekedtek. Közülük mégis messze kimagaslík Sík Sándor és Rónay György alakja – ők ketten munkásságukkal és személyiségükkel is mintegy szimbolizálják azt, amit a Vigilia jelent. Sík Sándor az irodalmi életben és az egyházban is már a háború előtt hatalmas tekintélyre tett szert mélyen humánus, szeretetre méltó egyéniségevel – méltán kérték fel őt a főszerkesztői feladatra 1946-ban. Rónay György a kezdetektől jelen volt a lapban írásaival, később szerkesztőként is, amíg a hatalom el nem távolította Sík Sándor mellől. Szellemisége meghatározta a lap arculatát. Főszerkesztőségének sajnálatosan rövid ideje – 1969-től korai haláláig, 1978-ig – a lap fénykorává lett.

Jubileumi számunkkal a nagy elődök előtt kívánunk tisztelegni. Azokból a lapban megjelent írásokból – versekből, elbeszélésekből, tanulmányokból, vallomásokból – állítottuk össze ezt az (emlék)számot, amelyeknek szerzői már nincsenek az élők sorában. A terjedelmi korlátok nem tették lehetővé, hogy hosszabb írásokkal külön is kiemeljük azokat, akik meghatározó egyéniségei voltak a lapnak. Inkább arra törekedtünk, hogy egyfajta körképet adjunk: megidézzük az elmúlt évtizedek szellemi életének azokat a személyiségeit, akik írásaikkal a lapot gazdagították.

Gyönyörű örökség ez, hatalmas ajándék, amely azonban felelősséget ró az utódokra, a lap szerkesztőire, szerzőire, de olvasóira is, hiszen „a múlt kötelez”.

Lukács László

BALLA BORISZ

Katolikus irodalom

A szavak, amelyeket nem burkolunk körül diplomatikus vattacsomókkal, hanem sorjában és őszintén kimondunk: elrepített kövek – nem tudni, hol állnak meg és ki érzi őket rossz szándékú dobásoknak. Viszont mindannak kimondása, amit az ember igazságnak tart, előrevalóbb, mint a gyáva félelem, amit, sajnos, annyian éreznek úgynevezett katolikus írók is, amint feljűk mered az örök nyárspolgári kérdés: „És mit szól majd hozzá a világ?” Ha már erről beszélünk, álljunk meg egy pillanatig. A katolikus irodalom problémáinak egyik lényeges fókuszában vagyunk.

Én az igazi katolikus írók irodalmát mindig konfesszióknak látom. Ha minden tehetség alkotása általában vallomás, a katolikus tehetség elsősorban Istennek vall. Bár olykor öntudatlanul is. Valóban mindegy, hogy milyen műfajban adnak kifejezést vallomásuknak Isten felé. Nem hiszem, hogy annak, aki Isten felé fordult arccal teremt és Istennek számol el, törődnie kellene a hajdumakarcsi polgármester ízlésével, felháborodásával vagy felnemháborodásával. Amikor Magdolna szemben állt az Úr Jézussal: a halandó, elkallódott ember találkozott a Végtelenséggel, s ezekben a pillanatokban, amikor az emberi élet tályogai megnyíltak és vallani kezdtek, bizonyára elsüllyedt körülöttük a világ, s a hozzánemértők vagy a farizeusok sugdosása tökéletesen érdektelenné vált számukra. Ha sokan föl is háborodnak azon, ami e pillanatban történt, utána évszázadok bűnösei tértek meg tőle. A vallomást tevő írhat a legprofánabb dolgokról, nem kell letagadnia, elkennie és kegyes, semmitmondó szavak flastromával leraasztania a legnagyobb bűnököt sem, föltéve, ha – és ez a fontos – bele tudja állítani megnyilatkozását abba a légkörbe, amely Istennek és egy alkotótehetségnek találkozásából azonnal megszületik. Ebből a találkozásból utánozhatatlan levegő születik, a rothadás sem tudja megrontani, s a bűnök szinte csak emelik Isten fényét. Ez a csodálatos atmoszféra egyik biztos jele a felsőbbrendű művészetnek. Miért vannak még mindig olyan nagy hiányai a katolikus irodalomnak? Mert vagy az Isten hiányzik belőlük, vagy a tehetség. Vagy katolikus és nem irodalom, vagy irodalom és nem katolikus. Ha ma beállít hozzám egy bármily megbízható és ideális lelkiületű magyar író vagy írónő, átnyújt egy novellát, amelynek címe, mondjuk, „A kereszt diadala” vagy „Mihály gazda megtérése”, avagy „A sekrestyés galambjai”, valószínű, hogy nem katolikus irodalom, amit átnyújt. Ha viszont egy tehetséges magyar író, mondjuk, Rákóczi hősörát írja meg, lelkes és konstruktív módon elevenítve meg azokat az erényeket, amelyek közé a hazaszeretet, a férfiasság, az idealizmus, a hősiesség tartoznak, úgy lehet a mű tiszteltetreméltó, de még ebben az esetben is szinte csodaként érne a meglepetés, ha ez a könyv amellett igazi katolikus irodalom is volna. Egy súlyos félreértést kell itt szétosztatnunk. Nem az adja meg egy mű katolikus jellegét, hogy társadalmi, történelmi vagy polgári szempontból konstruktívnek tűnik-e vagy destruktívnek, hogy úgynevezett fehér irodalom-e vagy nem fehér, hogy pacifista-e vagy nem pacifista, kozmopolita-e vagy sovíniszta. Hemzseghet úgynevezett társadalmi és földi erényektől, harsoghat az erkölcsprédikációktól, az összes konstruktív polgárok lelkesedéssel olvashatják – a mű mégsem katolikus. Az ilyen irodalom nevelhet kitűnő szavazó-

polgárokat, takarékoságra és munkára serkentheti az embereket, de a katolikus irodalomnak elsősorban mégiscsak más célja van. De még templomok, mirtuszkoszorúk, harangkongás, kifogástalan zsakettes polgárok, becsülettel uralkodó nagyszonszonyok és derűs vasárnapi idillek sem elegek ahhoz, hogy egy művet mint katolikus alkotást állítsuk a katolikus közönség elé. Fontos ezt hangsúlyozni különösen itt, Magyarországon, ahol összetévesztik az illuzionista irodalmat a katolikus irodalommal, s ahol minden mű, melyben a kántor háromszor megzúgatja az orgonát a templomban, hosszabb csókokról viszont említés sem történik, máris carte blanche-t kap és beinvitálják a katolikus parnasszusra. Ebből az következik, hogy az írók ravaszokká, Duckemäuserekké és kétszínűekké nevelődnek. Nem tárták ki maradéktalan alázattal és őszinteséggel lelküket úgy az örökkévalóság előtt, hogy abból ne csak Isten értse, hanem az emberek is tanuljanak. Hiszen az őskereszténység hangos gyónásainak is ez volt az értelme. Gyilkosok és házasságtörők álltak oda Isten és a hívók elé, s amit elmondtak, attól senki sem szaladt el gyilkolni vagy házasságot törni, de mindenki még jobban szerette az Istent. A katolikus irodalom egyetlen és csalhatatlan ismérve az, hogy Isten felé ragadja a lelket. Abból, amit katolikus irodalomnak szoktak elskatulyázni – a felét lelkiismeret-furdalás nélkül ki tudnám selejtezni.

Van egy katolikusnak nevezett irodalom, amely olyan ügyesen kerül el az élet bonyodalmaiból, mint ahogy a kistisztviselő elkerüli a félelmetes miniszteri tanácsosokat, mert hát sohasem tudni, mi sül ki az ilyen találkozásból. Az ilyen irodalom se nem irodalom, se nem katolikus. A katolikus írónak minden kérdésre választ kell adnia, amint a pap válaszol minden bűnre, minden kétségre és minden keresőnek, föltéve, hogyha jó lelkiatya. Ugyanígy tesz az író – ha jó író.

Itt van Sigrid Undset. Ha ő arra gondolt volna a *Kristin Lavransdatter*, az *Olaf Audunssøn* vagy a *Gymnadenia* megalkotása közben, minő lesújtó ítéletet fog róla alkotni a hajdúmakarcsi polgármester széplelkű neje, vagy ha művei koncepciójának katolikus értelmét a norvég vidéki újságolvasó értelmi színvonalához igazította volna, úgy a világirodalomnak egy-két halhatatlan és katolikus csúcst ma hiába keresné a szemünk. Nem volna mivel bizonyítanunk s nem volna hova felmutatnunk. Milyen jó érzés, hogy többek között Sigrid Undsettel is felelhetünk, amikor a katolicizmus ellenségei fülünkbe súgják a megszegyenítő kérdést: „Van-e a ti kishatású irodalmotokban olyan hódítónak nevezhető alkotástok, amelyet paritásban lehetne emlegetni Hamsun, Wells, vagy André Gide műveivel? Mert mi tagadás, gyanús dillejtárs ízetek volt eddig.” Én tudom, hogy Manzoni nagyon tehetséges író volt: bár egy kicsit unalmasan, de a maga korához viszonyítva, mindig magas színvonalon írt. Csak nem értem azokat a kritikusat, akik még ma is az öreg Manzoni mértékével mérnek, akiknek szemében bűn a fiatalság, a nagyvonalúság és a merészség. Az időt megállítani nem lehet. A világ vezető intelligenciáját, az értelmesebb olvasókat és a keresőknek millióit unalommal megtéríteni nem lehet. Ha mi nem bújunk ki egy gyermekded ízű, giccsesen hazug irodalom rózsalugasából és nem lépünk hódító szándékkal arra a süppedékes, veszélyes, forró Szaharára, ahol milliók élnek, úgy meg fogja tenni majd másvalaki, aki nem Isten nevében hódít és nem a lelkek javára. Vajon felelni tudunk-e majd Isten előtt ezekért a lelkekért?

Sohasem felejték el egy beszélgetést Párisban, a rue de Grenelle-ben, ahol Broglie herceg, a legkiválóbb jezsuita páterek egyike mondta nekem: „Ma nem azt kifo-

gásoljuk a katolikus irodalomban, hogy olyan bűnökről is eshetik szó, amelyeket az emberek kellemesnek tartanak: komoly mulasztás csak az volna, ha olyan ére-nyekre nem mutatnának utána rá, amelyek a bűnöknél sokkal kellemesebbé tud-ják tenni az emberek életét, s rábírják őket arra, hogy a bűnöktől elszakadjanak, az igazi boldogságért, amely a lélekben van.” De egyoldalú prédikációval elérni ezt nem tudjuk. Be kell mutatni a jó és a rossz küzdelmét, ahogy Mauriac, Bernanos, ahogy Claudel *Soulier de satin*-je és Undset regényei bemutatják. Szomorú volna, ha az Undset-botrány még egyszer megismétlődne Magyarországon. A fiatal ka-tolikus nemzedék minden újabb ilyen esetben hallatni fogja szavát abban a tudat-ban, hogy amikor a katolicizmus nagy értékeiért küzd, nem emberekért, de Isten országáért harcol. Ha valaki nem érti meg a katolikus irodalom modern útjait és hősiek nagyságát, akkor ne egy nagy író-t tartson katolikusellenesnek, hanem ön-magát műveletlennek. Ennek tömegek közé való jutását pedig bízzák bizalommal arra az elitre, amely sohasem igazodhatik a tömegek véleményéhez, s csak egy szerepe lehet: állani a rohamot, amellyel a fegyelmetlen tömegizlés elnyeléssel fe-nyegyet, védeni az értéket, arisztokratikusan, büszkén és hajlíthatatlanul.

Ha a világ katolikus irodalmának elitje értékelni tudta Undsetet, akkor a túl han-gos fejcsóválók legyenek szerényebbek s mondják azt: „Hát kérem, én ehhez nem értek, az idő, úgy látszik, elhaladt fölöttem, én gombgyártással, fürjvadászattal, vagy bridge-dzsel töltöttem életemet, nem tehetek róla. Féltreteszem a *Kristin Lavransdattert*, félreteszem az *Annonce faite à Marie*-t és visszatérek Beniczky Bajza Lenkéhez.” S próbálja más téren megközelíteni Undsetet, a kifogásolt rossz katolikust. Például jár-uljon ő is minden nap szentáldozáshoz és ossza el ő is a szegények és a beteg gyer-mekek közt vagyonát, mint ahogy Undset tette – a rossz katolikus.

A katolikus szépirodalom világi irodalom, s ha tehetségei vannak, lehet belőle – reméljük – világirodalom Magyarországon is. De ha egyszer világi irodalom, akkor az egész világot kell magához ölelnie a chartres-i katedrális angyalaitól, amelyek az elvont tisztaság művészetét hirdetik, a nyomortanyáig és a világ hitetlen intellek-tueljeinek száműzött és szomorú árnyékvilágáig. Hiszen ezek mind a még meg nem váltott valóságot jelentik. Reálisaknak kell lennünk, hogy hozzájuk férközhessünk, és katolikusoknak, hogy meg is válthassuk őket, ha egyszer hozzájuk férköztünk. A megváltást pedig csak Isten közelsége adhatja ennek a világnak. A katolikus iro-dalom célja és egyedüli ismérve tehát, ismétlem: az anyagiasság látszatvalóságban rá-mutatni egy természetfölötti valóságnak titokzatos jeleire, már itt lent, a földön. A ka-tolikus irodalom célja nem propaganda a polgári idill és a mulandó földi célkitűzések mellett, de propaganda a fölöttünk hallgató örökkévalóságért. A katolikus irodalom a földi élet és a végtelen koordinált síkján álmodik, alkot és dolgozik. Hogy milyen anyaggal és témaválasztással, az tökéletesen mindegy. De mindig azzal a titkos cél-lal a szeme előtt, hogy a lelkeket megmozdítsa s hogy kicsalogassa őket egy bárgyú, méltatlan és földhöz tapadt világérzésből. Azzal a szándékkal, hogy végül is térdre-kényszerítse őket Isten előtt, aki minden embernek, írónak éppúgy, mint olvasónak, utolsó és végső állomása lesz, amelyen túl már nem következik semmi, s amely min-den filozófiának, művészetnek, boldogságkeresésnek summája és megoldása.

(1942. december)

SÍK SÁNDOR

Hétköznapi kereszténység

Mikor a nagy indus költő, Rabindranath Tagore beutazta Európát, azt írta rólunk, hogy Európában vasárnapi kereszténységet talált és hétköznapi pogányságot. Itt az emberek őrzik a vallásosságot, mint az életnek valami keretét, mint valami szép régi bútort, de nem irányítja az életüket, nem tevékeny, nem élő. Kétségtelen, hogy vallási életünk általában inkább az ünnepnapokra van beállítva, mint a mindennapra. Milyen jellemző, hogy ha elvonultatjuk lelkünk szemei előtt az Úr Jézust ábrázoló képeket, amelyeket ismerünk, majdnem mind a nagy, csodálatos, ünnepélyes jeleneteket ábrázolják, a karácsonyt, a Kálváriát, a Golgotát, a feltámadást, a megdicsőülést. Csupa dicsőséges vagy fájdalmas, nagy, kivételes dolgokat. Az Úr Jézus az esztergapad mellett, az Úr Jézus a szemnek, fülnek, orrnak éppen nem gusztusos tömegek közepében szinte elveszve, az Úr Jézus az elhagyatott galileai utakon, napsütésben vagy hidegben ballagva tanítványai közt: az ilyen közönséges mozzanatok nemigen ábrázoljuk. Gondolhatunk kedvelt Szűz Mária-képekre is: milyen szép kék palástban, a középkor vagy a barokk ízlésére emlékeztető drága, finom színes palástokban ábrázolják rendesen a Szűzanyát. Hol vannak a képek Máriáról a konyhában, vagy a mosóteknő mellett, holott az élő Szent Szűz bizonyára többet volt a konyhában, vagy a mosóteknő mellett, mint olyan munkában vagy helyzetben, amelyről szép királynői képet lehet festeni. A szentek életrajzai is főképp a nagy dolgokat mutatják meg nekünk: csodákat, nagyszerű prédikációkat, kivételes adományokat, melyek a tömegek bámulatát vonták maguk után, de azt a súlyos elkedvetlenedést, az Istentől való elhagyatottságnak napjait, hónapjait, éveit, amelyek megpróbálnak minden szentet, ezeket nemigen részletezik. Pedig egy hétben hat hétköznapi van és csak egy vasárnap. Aki csak vasárnapi keresztény, az a kereszténységnek csak egy heted részét éli meg. Igaz, hogy a zsoltár azt mondja: „Boldog a nép, mely tud ünnepelni”, de mindjárt utána teszi: „A te arcod fényében jární-kelni.” Jární-kelni akkor is, amikor nincsen ünnep. Boldog a nép, amely hétköznapi is Isten arcának fényében jár. Az Úr Jézus, amikor felszólít bennünket követésére, azt kívánja, hogy aki utána akar jönni, az *mindennap* vegye fel keresztjét. Amikor az imádságról beszél, azt mondja, hogy *szüntelenül* kell imádkozni. Szent Pál szó szerint is megmondja: „Akár esztek, akár isztok vagy bármi mást tesztek, mindent Isten dicsőségére tegyetek” (1Kor 10,31). Pestalozzi egy kicsit nyersebben úgy mondja ezt, hogy a kecskeistállóban is vallásosnak kell lenni.

De hát miben különbözik ez a hétköznapi kereszténység az ünnepitől? Isten Isten, Krisztus Krisztus, az egyház egyház, a parancsok parancsok, az Evangélium Evangélium vasárnap is, hétköznapi is. Imádkozni kell vasárnap, de hétköznapi is. Szentmisét kell hallgatni az ünnepeken, de lehet és ugyanazt a misét, hétköznapi is. A különbség nyilván nem a lényegben van, nem is a tartalomban, csak abban, hogy a hétköznapi hétköznapi alkalmakat ad a kereszténység átélésére: a hétköznapi, szürke, megszokott, kicsinyes, sokszor kellemetlen, sokszor szinte lehetetlen viszonyok közt, a hétköznapi untságában, talán fásultságában kell gyakorolnunk ugyanazt az egyet: a megvalósított kereszténységet. Aki megvalósítja életében a ke-

reszténységet, az hétköznapi is megvalósítja. A galatákhoz írt levélben olvassuk: „Azt mondom, lélek szerint éljétek! A lélek gyümölcsei: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás” (Gal 5,16–26). És az efezusiakhoz: „Testvérek, nagyon vigyázzatok arra, hogyan éltek, ne oktanul, hanem bölcsen. Használjátok fel az időt, ne legyetek oktanok, hanem értsétek meg, mi az Úr akarata” (Ef 5,15). Csupa olyan kívánságok, amelyeket csak úgy lehet megvalósítani, ha hétköznapi magatartásunkban mutatkoznak meg.

De többről van itt szó, mint egyszerű magatartásról. Aki egyszer megvalósította magában a kereszténységet, miután állandóan aszerint viselkedik, ugyanazon elvek szerint, ugyanazon lendülettel vagy jóakarattal, annak lelkében lassankint kikristályosodik, szinte második természetévé válik az a valami, amit a magatartás kifejez. Egy életforma, egy *életstílus* alakul ki. Foerster, a nagy pedagógus mondja, hogy aki hisz az Istenemberben, és az Istenember földi műveiben, abban lehetetlen, hogy ki ne alakuljon az olyan életstílus, ami aztán éppen a legkisebb dolgokban mutatkozik meg legjobban. A stílust esztétikai értelemben is az jellemzi, hogy a legnagyobb szerkezeti részekről a legkisebb részletekig érvényesül a műben, amelynek stílusa. Mint a gót templom stíluselemei (a csúcsív, a falak külső támasztékai stb.) az épület legkisebb részeiben is érvényesülnek. Más formája, más életstílusa van annak, aki a kereszténység elvei és gyakorlatai szerint él, mint aki nem ismeri vagy nem követi Krisztust. Erre vonatkozik Szent Pál idézett mondata: „Vigyázzunk, hogyan élünk.” És Szent Péter első levelében olvassuk: „Engedelmes gyermekként ne engedjétek korábbi, tudatlanságból származó vágyaitoknak, hanem a titeket meghívó Szenthez méltóan magatok is váljatok szentté egész életmódotokban” (1Pét 1,15). Egész életmódunkban: ahogyan eszünk, iszunk, ahogyan akármit cselekszünk, az mind egy stílust kell, hogy képviseljen. Newmannél olvasom: „Az az ember, aki vallásos, az vallásos reggel, délen és éjjel is. Vallásossága jellem, forma, mondhatnám stílus, mely lélekkel telíti minden gondolatát, szavát és cselekedetét. A vallásos ember mindent Istenben lát és mindent Istenhez mér.”

Ez az életstílus ugyanakkor *tanúságtétel* is. Az a Krisztus, aki megnyilatkozik szavaimban, tetteimben, megnyilatkozik mindazoknak, akik hallották szavaimat és látták tetteimet. A nagy párizsi bíboros érsek, Suhard hátrahagyott naplószerű följegyzéseiben azt mondja: „A keresztényeknek tudniuk kell, hogy ők a Krisztus titokzatos testének tagjai, nekik kell ezt a testet tovább építeni. Azt pedig csak egyféleképpen tehetik: ha beállnak a világba tanúságtevő életükkel. És ez a tanúságtétel nem valami nagyhangú ágálás, handabandázás, még csak nem is propaganda és prédikáció kell, hogy legyen, hanem olyan élet, amely másoknak jó. Aki keresztény, az másoknak jó. Aki nem jó, hanem rossz másnak, az nem él keresztény életet, nem öltötte magára Krisztust és nem tesz tanúságot Krisztus mellett.”

Nem merném azt mondani, hogy ez könnyű dolog. Sőt! A teológiából is és tapasztalatból is tudjuk, hogy néha a nagy dolgok véghezvitele és nagy szenvedések elvállalása könnyebb, mint az állandó, folytonos, meg nem szűnő szenvedés vállalása és az apró kötelességek teljesítése. Kis dolgokban hűségesnek lenni, kis dolgokban nem követni el bűnt, jellemtelenséget, árulást, szeretetlenséget az Úr Jézussal és felebarátainkkal szemben: ez sokszor nehezebb, mint nagy áldozatokat hozni. Odadobni az életet egy szent ügyért, a szent lelkesedés hevében, kétségtelenül könnyű.

nyebb, mint hónapokon, éveken keresztül ugyanazt a kellemetlen, nehéz, fárasztó és éppen nem dicsőséges munkát végezni a nagy dolgok lendületével. Gyönyörű szavakkal mondta ezt el XI. Piusz pápa 1934-ben a francia munkásnőkhöz intézett beszédében: „A lobogó lelkesedés mellett van egy másik, nyugodt, csendes lelkesedés, de azért ez is valódi. Ezt mindig meg kell őrizni, szilárdan ki kell benne tartanunk, szítanunk, táplálnunk kell. Ha nehéz napi munkánkat újra kezdjük, ha a hétköznapi sokszor nehéz és nyomasztó lesz, mert hisz nem kíséri a költészet és a lobogó lelkesedés, akkor is mindig őrizzük meg ezt a nyugodt lelkesedést. Ez az, ami leg-szükségesebb az életben: *nyugodt tűz és tüzes nyugalom*.” Tűz, amely meleget ad és világosságot, ha nem is messzire, de legalább abban a kis körben, amelyben élek.

Meg aztán azok a kis dolgok nem is mindig olyan kis dolgok. Hogy mi kicsi és mi nagy, az nagyon relatív dolog. Még emlékszünk olyan időkre, amikor az emberek a hajnali óráktól kezdve álltak sorban a lucskos aszfalton kenyérért; ez nyilvánvalóan nagyon kis dolog a nemzetek és az egész földkerekség nagy történelmi problémáihoz, a nagy világmegváltó dolgokhoz képest; de éppen nem kis dolog annak, aki végbeviszi szeretteiért. Nyolcadmagával vagy tizedmagával lakni egy kibombázott családnak idegeneknél, egy zugban: a nagy történelemhez és a világmegváltáshoz képest kis dolog – de azoknak, akik csinálják, ugyancsak nem kis dolog! Szóval a hétköznapi kereszténységhez is hősiességre van szükség. Hősiesség nélkül nem lehet hordani a hétköznapi Krisztus-köntöst. Itt nem segít a nagy lelkesedések lendülete, mert kis dolgokról van szó, sokáig tartó és mindig megújuló dolgokról: ehhez hősiességre van szükség. Egy jeles amerikai néger nevelő, Booker-Washington mondja: „Nem mindenki vihet végbe rendkívüli nagy dolgokat, de mindenki véghezviheti a megszokott dolgokat a rendkívüli dolgok szellemében.”

De akár kis dolgokról van szó, akár nagyokról, akár ünnepi kereszténységről, akár hétköznapi, az alap, amelyre minden épül, a kezdet, amelyből minden elindul: az ember viszonya Istenhez. Az első kérdés: *hogyan áll szemben a keresztény ember hétköznapi az Istennel?* Az Istennel szemben a keresztény ember – hétköznapi is alapvető tényként – úgy áll, hogy tudja: Ő van, mindenütt lévén, ott is van, ahol én vagyok, nálam is van, bennem is van – akarva nem akarva az Ő jelenlétében élek. A keresztény ember Isten jelenlétében él. Ennek a jelenlét-tudatnak sokféle formája és fokozata van, annak szinte fizikai érzésétől, hogy mellettem áll, hogy a kezemet fogja, hogy nekem tanácsot sugall, egészen odáig, hogy már-már alig tudatosan, talán egészen a tudat alatt van bennem, és mégis tudom, hogy nélküle nincsen semmi, én sem; hogyha Őt a világból kihagynám, irreálisan gondolkodnék és nem látnám az egész valóságot.

Természetesen nem lehet szüntelenül Isten jelenlétének tudtában lenni. Állandóan Isten jelenlétében élünk, de hogy ez állandóan tudatos is legyen bennünk, az gyakorlatilag lehetetlen; sok egyéb dolgunk van a világon, amely egész figyelmet kíván és a figyelem nem tud a fődolog mellett másik fődologra is teljességgel ráirányulni. De Isten akkor is van és jelen van, amikor nem gondolunk rá. Mikor sötét szobába lépünk, nem látunk semmit, és azt hihetjük, hogy nincs is ott semmi. De ha egy kis fény vetődik be az ablakon vagy az ajtóhasadékon, meglátjuk, mi minden van ott, a nagy bútordaraboktól a fényben táncoló porszemecskéig. Isten is velünk van a szobában, de mi nagyon sokszor nem vetünk rá ügyet. Ám csak egy kis világosság kell – egy fohász –, ami fényt vet a szobába, és mi egyszerre

meglátjuk vagy megsejtjük: itt van. Fellobban bennünk a tudat, mint a villanyfény fellobban, mikor felkattintom a kapcsolót.

Ennek az Isten jelenlétébe helyezkedésnek vannak kitaposott útjai, kipróbált eszközöi is. Az őskereszténységben ennek volt jele a kereszt. Tertullianus írja: „A keresztények minden lépésnél és mozdulatnál, ki- és bemenetelnél, ha öltöznek, ha cipőt húznak, imádságnál, evésnél, ha aludni térnek, egyszóval minden dolgukban a kereszt jelével jelölik homlokukat.” Ez a jámbor szokás sokfelé máig megmaradt. Sokan emlékszünk arra, mikor édesanyánk megszegte a kenyeret: előbb keresztet vetett rá. Ez a kereszt az enni készülőket bekapcsolta az Isten jelenlétébe. Egyetlen fohász, egyetlen gondolat, egyetlen mozdulat elég rá, hogy belevetítse lelkünk szobájába a világosságot, és mi ráébredünk Jákobbal: „Hiszen itt az Isten van, és én nem tudtam.”

Sokszor nincs is szükség arra, hogy mi legyünk a kezdeményezők: az Úristen maga jön szembe velünk. Hány embert ismerek, aki ragyogó szemmel, boldogan beszélte, hogy mennyi jót tett vele az Isten, milyen csodálatosan védte meg szerencsétlenségtől stb. Isten olykor mintegy ránk köszönt; az volna jó, hogy visszaköszönjünk neki. Egy gondolattal, egy fohással, amellyel bekapcsoljuk magunkat az Ő áramkörébe.

Ezt a bekapcsolódást mintegy *realizálni* lehet, úgy, hogy a kapcsolat lelki mozdulatát hozzákötjük valami anyagi valósághoz. Lehet lakásunkban, szobánkban egy hely, amelyről mintegy megegyezünk Istennel, hogy ott találkozunk. Milyen szép szokás egyes német katolikus vidékeken a „Herrgottswinkel”, az Úristennek szánt szöglet: a szoba egyik sarkában ott van a feszület, esetleg a szentkép, amely előtt mécsest égetnek, ájtatoskodnak. A jámbor görögkeletiek szobájában is ott van az ikon, a szentkép, mely előtt imádkoznak.

Ezt a bekapcsolódást lehet mintegy *rendszeresíteni* is. Aki az isteni jelenlétet átélté, annak számára minden bizonyos jelentőséget nyer: a jelenlevő Istent hordozza. „Minden, ami múlandó, csak hasonlat” – mondja Goethe. Ami nem múlandó, az még inkább hasonlat. De nem csak hasonlat. Inkább jelkép, szimbólum: valami, ami van, vagy történik és így önmagában is valóság, önmagáért is értékes, de ezen az önértéken fölül jelez, jelent, kifejez valami nagyobbbat, aminek csak képe, emlékeztetője: a mögötte, benne, általa megnyilatkozó Istent.

Van az Istennel való találkozásnak számtalan módja, de minden találkozóhelynél jobb, könnyebb és érthetőbb találkozóhely az Istennel az Evangélium. Az evangéliumot fölötöm és elolvasok egy fejezetet, egy lapot, egy mondatot; az a mondat már találkozó lehet köztem és az Úristen közt, köztem és az élő Úr Jézus közt. Ha mégúgy el vagyok is foglalva, nem volna szabad eltelnie a napnak anélkül, hogy legalább egy lapot el ne olvasnék az Evangéliumból, és legalább egy percre meg ne nyitnám lelkemet a belőle szóló Istenember előtt.

Az Isten-találkozás nem közönyös élmény. A lelki odaadás egy neme ez. Mély-séges érzelmi tartalma van: Isten, a mindenható, mindennek Ura nekem is föltétlen Uram – ez az, amit istenfélelemnek mondunk. Valójában nem közönséges félelemről van szó, hanem valamiféle szent borzadályról. A jámbor muzulmán lelkében játszódhat le ilyen, mikor leteríti az imaszőnyeget és Mekka felé fordult arccal leborulva imádkozik. A keresztény ember számára persze ez a félelem csak egyik fele a vallásos élménynek. Mi megtanultuk Szent Ágostontól és Newmantól, hogy „*a félelemnek és a szeretetnek együtt kell járnia*”. Ez a félelem nem azonos azzal, amit közön-

ségesen félelemnek mondunk, és ez a szeretet is más egy kisé, mint amit ezen a szón közönségesen értünk. A kettő együtt teszi ki a vallásos élményt és együtt tölti be Istenhez való viszonyukat. Féelve szeretünk és szeretve félünk. Szeretünk, de nem merünk azért bizalmaskodni, mert tudjuk, hogy Isten a félelmes bíró is. De nem félünk igazában, mert tudjuk, hogy Isten szeret és irgalmas. Ez a bizalmas félelem, ez a féltő szeretet, ez tölti be a keresztény ember hétköznapi Isten-viszonyát is.

Ennek az érzelmi Isten-kapcsolatnak nagyon határozott gondolati tartalma is van. A keresztény ember számára minden oki viszonyban van Istennel: semmi sincs, semmi sem lesz Isten akarata – létrehozó, eszközlő vagy megengedő – akarata nélkül. Ő a lét egyetemes forrása. És Ő a létnek egyetemes célja is, érte van minden. Az Istent mint okot is, mint célt is át kell élnem hétköznapi életemben is. A költészetnek gyermeki bájjával fejezi ezt ki a *Fiorettinek*, Szent Ferenc legendáinak egy fejezete.

„Egy napon a Szent Masseo testvérrel éhesen egy kis faluba érkezett. Hogy éhségüket elverjék, útközben egy kis kenyéret koldultak. A falun kívül egy forrásnál az összekoldult ételt letették egy széles kőre. Ferenc mindjárt fölkiáltott: »Ó Masseo testvérem, ilyen nagy kincsre nem vagyunk mi méltók!« A testvér csodálkozva és rosszállóan csóválta a fejét és azt mondta: »De atyám, hogy beszélhetsz kincsről, hisz a legszükségesebbekben is hiányt szenvedünk. Sem asztalterítőnk, sem késünk nincsen, még egy vágódeszkánk és tányérunk sincs.« Akkor felujjongott a Szent: »Éppen ez az, amit kincznek mondok, hogy itt semmi sincs, amit emberkéz alkotott, hanem csak amit Isten gondviselése készített. Ő öröktől fogva tudta, hogy mi ma éhesen és fáradtan ide jövünk, azért növesztette ezt a fát, hogy bennünket megajándékozzon hús árnyékával. Ezt a szép széles követ asztalul tette ide nekünk, és hogy szomjunkat olthassuk, ezt a hús forrást fakasztotta itt. Ó Masseo testvér, milyen jószágos a mi Istenünk!« Közben csak úgy hullottak könnyei a meghatódottságtól, és a száraz kenyérre estek, melyet hálásan eszegetett.”

Ne mondja senki, hogy ez legenda. Ha legenda is, jellemző arra a szentire, akiről ilyen tökéletes valóságossággal lehet leírni, jellemző arra a jámbor népre, amelynek számára megírták, és jellemző lehet mindnyájunkra, mert ami benne lényeg, azt a mi viszonyaink közt is, a mi hétköznapijainkban is akárhányszor átélhetjük. Hiszen végeredményben csakugyan Isten ültette a fát, és Isten fakasztotta a forrást. Minden tőle, az abszolút októl jön. Úgy kell venni a dolgokat, hogy Isten küldi őket. Úgy kell fogadnunk, Jó szava értelmében: „Ha elfogadtuk az Úristentől a jót, fogadjuk el a rosszat is” – már amit mi rossznak érzünk. Nem csak azt küldi az Isten, ami nekünk kellemes és jó, Ő küldi a rossz időjárást, a kellemetlen embereket, a kudarcokat, sikertelenségeket, bosszúságokat. És Ő tudja, miért küldi. Ezeket is jó szívvel kell vennünk. Milyen másképp alakul a hétköznapija annak az embernek, aki Isten kezéből fogadja a dolgokat és eseményeket, mint aki erre nem gondol! Két tanítványommal találkoztam a közelmúltban, mindkettő katolikus ember, tanár, sokgyerekes családapa. Az egyik azt mondta: „Borzasztó keserves az életem, annyi órá van, hogy már-már letörök alattuk. Alig bírom az életet.” Néhány nappal utóbb találkoztam a másikkal; ez így beszélt: „Nem tudok eléggé hálát adni az Istennek, annyi órá van, hogy el tudom tartani belőlük az egész családot.”

De nemcsak mint okot éljük át az Úristen jelenlétét a hétköznapi, hanem mint célt is. Isten a célja mindennek. A nagy sztoikus római császár, Marcus Aurelius mond-

ja: „Cselekedeteid mutassák meg, hogy nem lődörögsz a világban céltalanul, hanem vannak céljaid, és mindent azokra vonatkoztatasz.” Nekünk keresztényeknek egy a célunk: Isten dicsősége és ebben az ember boldogsága. Célunk, hogy Istent megismerjük és megismerjék, tiszteljük és tiszteljék, szolgáljuk és szolgálják az emberek; hogy az Isten, vagyis a Szépség, a Jóság, az Igazság érvényesüljön a földön, és ezáltal nőjek én és nőjenek az emberek; hogy Istennek a teremtkor rólam elgondolt gondolatát tőlem telhetőleg megvalósítsam és ezáltal másoknak is jó legyek. Ez a célja minden cselekedetemnek, természetfölötti szempontból cselekszem a természeti, a közönséges dolgokat is.

Istenhez való hétköznapi viszonyunk nem statikus viszony. Aki Isten jelenlétében él, az nem áll egyhelyben, hanem mozog, *közeledik Isten felé*. A tesszaloniakhoz írt első levélben olvassuk: „Kérünk és intünk titeket az Úr Jézusban, amint tőlünk tanultátok, hogyan kell Istennek tetsző életet élnetek, úgy is éljete, hogy egyre előbbre haladjatok” (1Tessz 4,1). Hogyan? – megmondja Kempis Tamás könyvének címe: *Krisztus követése*, betűszerinti fordításban *Krisztus utánzása*. Az Úr Jézus elénk élt egy emberi, egészemberi életet. Nekünk utána kell ezt élnünk. Vagyis amikor cselekedni kell, határozni kell, dönteni kell, azt kérdezzük: „Mit mond erről az Úr Jézus? Mit tenne helyemben az Úr Jézus?” Azt mondja Tolsztoj, aki minden teológiai esetlensége mellett mélységes Krisztus-hívő és Krisztus-szerető volt: „Az Úr Jézus megtanít bennünket arra, hogy van bennünk valami, amivel föléje kerekedhetünk az életnek és a szaladgálásoknak és az aggodalmaknak. Aki megérti Krisztus tanítását – mondja –, olyanféleképpen jár, mint egy madár járna, amelyik nem tudná, hogy szárnya van. Aztán egyszer csak megtudja, és akkor szabad lesz, nincs többé akadály előtte, repülhet.” A keresztény ember az Evangéliumból tudja az Úr Jézus akaratát, és megkapja kegyelmét is – repülhet.

Mindezt a hétköznapi apró, unalmas, szürke dolgai közt kell gyakorolnunk. Pozitíve: az élet adta kis jókat cselekedni, és negatíve: a kis rosszakat is kerülni. Nem lehet elég nagyra becsülni a kis dolgok jelentőségét. Ki ne kérdezte volna magától, hogy lehet az, hogy vannak emberek, akik gyakran, talán mindennap áldoznak (és nem tehetjük fel, hogy ne jóhiszeműen áldoznának), mégis oly kevésbé látszik meg rajtuk annak hatása. Egy nagy középkori misztikus, Tauler, azt feleli erre: „Oka az, hogy a hétköznapi apró hibákra nem vetnek ügyet, csak elmennek mellettük, mint egy félálomban, és ezek a kis hibák elállják az isteni kegyelem útját lelkünkhez.”

Van azonban mindennek egy nagy nehézsége. Sok ember élete túlonkéntül zsúfolt, minden lélegzetvételt a munkának, az életnek szenteli, olykor fizikailag sem jut ideje imádkozni, Istennel foglalkozni. Nekünk tehát szembe kell néznünk ezzel a problémával is: mit tehet az a sok-sok ember, aki akarna menni, tudna menni az igaz kereszténység felé, ha volna hozzá ideje és energiája? A lényeg az Apostol mondja meg a filippieknek: „Zúgolódás és okoskodás nélkül tegyetek meg mindent (vagyis ami tőletek telik), hogy kifogástalanok és tiszták legyetek, Istennek ártatlan gyermekei” (Fil 2,15). Mindent, azaz mindent, ami tőletek telik. Ha sok telik, sokat, ha kevés telik, akkor azt a keveset. De még ha semmi sem telnék, az is értéké lenne, ha „zúgolódás és okoskodás nélküli” jó szándék van mögötte. Isten más számrendszert használ, nem 12 órás számlapon méri az időt és nem a ráfordított idő mennyisége szerint minősíti a cselekedeteket. „Ha napközben Isten iránt teljes odaadással, Istenen

csüngve, híven teljesítettük kötelességünket, és ezt imitt-amott egy-egy fohással vagy jó szándékkal meg is mutatjuk, akkor ez annyi, mintha egész nap imádkoztunk volna” (Szent Ágoston). Aki ezt megérti és ennek szellemében él, az már meg is oldotta a hétköznapi kereszténység problémáját, annak számára voltaképpen nincs is hétköznapi kereszténység, mert az így átélt Isten-közösség minden napját ünneppé avatja.

(1962. január)

NYÍRI TAMÁS

A keresztény azonosság

Krisztus nem professzorokat választott, hanem követőket – mondja Kierkegaard. „Az első idők kereszténye bolond volt a világ szemében; a pogányok és zsidók balgaságnak tartották, hogy keresztény akart lenni. Ma minden további nélkül keresztény az ember; s akkor bolond, ha végtelen szenvedéllyel akar kereszténnyé lenni, hiszen mindig is bolondság végtelen szenvedéllyel törekedni, hogy azzá váljon, ami már eddig is volt.” A professzori szemléletben embernek lenni annyi, mint megismerni. A keresztény szemléletben embernek lenni annyi, mint szeretni. Mi közvetíti a megismerő és szerető ember azonosságát?

Az azonosság nem tulajdonság vagy állapot, hanem történés. Nem készen kapjuk, hanem visszavesszük: az ember akkor lesz önmaga, ha kilép magából a cselekvésben, hogy az *idegenen* át visszatérjen önmagához. A cselekvés és a cselekmény, a tevékenység és a tett, a tett és a személy nem különíthető el. A tevékeny embernek és az emberi tevékenységnek közös aktualitása a *tett*: a tettben tényleges a tevékeny ember. A valódi emberi tevékenység nem az egyén, hanem a közösség műve: a világtól és önmagunktól való meghatározatlan elkülönülésből indul ki, a világ és önmagunk vállalásán át a konkrét cselekedetben tér vissza magához. Csak a termékeny cselekvés konkrét. A konkrét cselekvés műveli a világot; az igazság, a szépség, az emberi egység és a társadalmi összetartozás műveire irányul. Az azonosság első mozzanatát – a műben történő kilépést – további mozgás követi: a mű visszavétele önmagunk gyarapítására, a mű és a személy, sajátmagunk és a világ azonosságában. Az ember azonossága ennek a kilépésnek és visszatérésnek a története.

A keresztény azonosságot sem az eszmerendszer ismerete közvetíti. Az elvont igazságokat csak társadalmi tevékenységben vehetjük személyes birtokunkba. Keresztény azonosságunk problémája három kérdésre bontható: mit tudhatunk, mit tehetünk, miben remélhetünk? E három – értelmetlenített – kanti kérdés voltaképpen a negyedikre vonatkozik: miképpen azonosulhatunk önmagunkkal?

Mit tudhatunk?

A keresztény azonosság intellektuális föltétele néhány tény és esemény kritikai ismerete.

Mi tartja egyben a keresztény jelenség húsz évszázadát? Mi hitelesíti az őskeresztény közösségi írásokat? Mi különbözteti meg a kereszténységet és alapítóját a többi vallástól? Mi a keresztény azonosság legvégső kritériuma? *Krisztus keresztje*. A keresztény jelenség – a történelemben élő és megközelíthető egyház – gyökere nem időtlen mítoszban vész el. Jézus keresztje nemcsak példakép, nemcsak mélyértelmű szimbólum, hanem rideg történeti tény: meghalt Poncius Pilátus alatt. Jézus kortársainak – sem a zsidóknak, sem a görögöknek – nem juthatott volna eszükbe, hogy vallási eszménnyé magasztosítsák a bitófát. „Mi azonban a megfeszített Krisztust hirdetjük: aki a zsidóknak ugyan botrány, a pogányoknak meg oktalanság”, a benne hívőknek azonban Isten ereje és bölcsessége (1Kor 1,22).

A Megfeszített történeti koordinátákkal meghatározott *konkrét személy*. Tudjuk, hogy a galileai Názáretből származik, Heródes uralkodásának utolsó éveiben született, körülbelül harmincéves korában fellép a nyilvánosság előtt, tanít, prédikál, betegeket gyógyít, tanítványokat gyűjt maga köré az írástudói hagyományoknak megfelelően. Mégsem sorolható a törvénytanáitók közé. Asszonyok és gyermekek, nyilvános bűnösök és vámszedők tartoznak környezetéhez, akiket megvetettek és elkerültek az írástudók. Jézus nemcsak értelmezi a törvényt, hanem a törvény fölé helyezi szavát: „Mondatott a régieknek... én azonban mondom nektek.” A próféták Istenre hivatkoztak, Jézus így kezdi beszédeit: „Én pedig mondom nektek.” Mit hirdetett Jézus? Isten országának eljövetelét. Mi az Isten országa? Isten akarata. És mi Isten akarata? Az emberek java. Ezért hirdeti Jézus az ország örömhírét a szegényeknek és kizsájtottaknak, ezért gyógyítja a betegeket, ezért bocsátja meg – már itt a földön – a bűnösöket, ezért áll az ember mellé a törvény előírásaival szemben, ezért eszik és iszik az emberekkel, ezért fogja pártját a nyomorultaknak. S így Jézusban máris itt van Isten országa; aki elfogadja örömhírét, az Jézus szavára és személyére teszi föl életét.

Tanítványai húsvét utáni igehirdetésén is áttetszik a földi Jézus *eredetisége*. Jézus egyéniség. Nem vallási fantázia szülötte, nem illik rá maradéktalanul környezetének egyetlen kategóriája sem. Nem a papi *establishment* tagja, feltűnően nőtlen, Isten eljövendő országát hirdeti, amely azonban már itt van személyében. Nem politikai forradalmár, nem aszketikus szerzetes, nem jámbor moralista, nem írástudó teológus. Nem húzhatók rá korának sémái – mondja Küng. Közelebb áll Istenhez, mint a papok, a világgal szemben szabadabb, mint az aszkéták, erkölcsösebb, mint a moralisták és forradalmibb, mint a forradalmárok. Jézusban tökéletesen fedi a gyakorlat az elméletet. Éppen ezzel a példátlan azonossággal hívja ki maga ellen az egész vallási-társadalmi rendszert. Olyan Istent hirdet, aki segít a bűnösökön; magát többre tartja Mózesnél. Úgy beszél és úgy viselkedik, mint aki Isten helyén áll és Isten tekintélyével cselekszik. Érthető, hogy mindenki szembefordul vele: istenkáromlással vádolják a zsidók, politikai lázadóként végzik ki a rómaiak. Úgy tűnik, hogy végül még Isten is elhagyja.

Kudarának félreérthetetlen jele a kereszt. Történelmi tény azonban, hogy alig valamivel később nyíltan hirdetik Jeruzsálemben – ott, ahol megfeszítették és eltemették –, hogy a Megfeszített él. Új életre tett szert Istennél, vagy amint ők mondták: Isten feltámasztotta halottaiból. A tanítványok hite nem vitatható el. Miként jutották hozzá? A történelem azt mondaná: a zsidó gondolkodásmódból. Társadalmi környezetük, vallási horizontjuk alakította ki bennük Jézus feltámasztásának a hitét, s ez a hit hozta létre Jézus megjelenéseit. A korabeli zsidók közül sokan hittek abban, hogy

Isten feltámasztja a halottakat, de csak az idők (világ) végén, és akkor kivétel nélkül mindenkit. A tanítványok nem így értelmezték Jézus feltámadását. Azt hirdették, hogy – a világ megszokott menetének ellenére – már most megkezdődött Jézusban a holtak eszkatologikus feltámadása. Meglehetősen merész állítás a mindennapos életét folytató világban! Abban is eltérnek hagyományaiktól, hogy egyedül csak Jézusról hirdetik a végső események kezdetét. Aki a zsidó vallási felfogással akarja megmagyarázni az apostolok hitének a tényét, az adós marad a válasszal arra, hogy miért üt el ilyen jelentősen ez a hit az általános zsidó felfogástól? Nem következik tehát a Jézus feltámadásába vetett hit ténye a történelem menetéből: Jézus korának vallási képzeiből és társadalmi helyzetéből. A történelem itt túlmutat saját magán. A történelmi tények – az apostolok hite – további értelmezést igényelnek, amelyre a történettudomány már nem képes. Ezen a ponton elértük tudásunk határát.

Aki elsáncolja magát a megszokott emberi tapasztalások mögé, aki csak azt tartja valóságnak, amit mérni, ismételni, kísérlettel ellenőrizni lehet – ez a valóságkritérium milyen kísérlettel igazolható? –, aki nekikeseredetten nem akarja megtalálni az élet értelmét, az valóban nem tehet mást, mint hogy üres fecsegésnek minősíti a jámbor asszonyok beszédét, s újabb tudományos konstrukcióval próbálja megmagyarázni a – történetileg – megmagyarázhatatlant. Aki viszont kritikusabb a történelem- és valláskritikusoknál, s ezért bízik a lét alapvető értelmességében mint a kritika lehetőségének a föltételében – hisz a világot teremtő Istenben, aki felé a történelem halad –, az intellektuális becsületességgel elfogadhatja az értelmesség diadalát, amellyel beköszöntött az abszolút jövő: a számkivetés vége, az emberi vágyak beteljesülése, a béke, a világosság és a szabadság végső győzelme. Az apostolok hite történetileg megmagyarázatlan, sőt megmagyarázhatatlan jelenség; egyedi magyarázata Krisztus föltámadása.

Hogyan értelmezzük? Mit tudhatunk erről? Azt jelentené a föltámadás, hogy Jézus ott folytatta életét, ahol abbahagyta? A tanítványok nem így gondolták: a föltámadással azt akarták mondani, hogy Jézus *eljutott* az Isten készítette dicsőségbe. Ennek a beteljesülésnek a mikéntjéről keveset tudunk. A Feltámadott súlya nem mérhető mérleggel – valószínűen nincs is súlya –, nem fényképezhető le, nem készíthető vele televíziós riport. Még azt sem tudjuk – mondja Rahner –, hogy van-e feje vagy lába: nem tartozik tapasztalati világunkba. Az apostolok a maguk módján tisztában voltak ezzel. Nem beszélnek soha magáról a feltámadásról, hanem csak a saját élményeikről, arról, ahogy megtapasztalták a megdicsőült Krisztust. Ők úgy mondják: megjelent nekik. Azt azonban hangsúlyozzák és életüket teszik rá, hogy szubjektív élményeiknek és benyomásaiknak rajtuk kívüli, objektív oka volt: az a Jézus, akit látszatra elhagyott Isten, él Istennél. Tanítása, viselkedése, szenvedése igazolódott. A kereszt nem életünk átka, hanem üdvösségünk kezdete. A kereszttel kezdődik a szabadság, az igazságosság, a szeretet, a soha meg nem szűnő élet országa. Jézus a történelem nyitja, benne a történelem szörnyű kétértelműsége ellenére is megtalálható a lét értelme.

Mit tehetünk?

A Megfeszítettbe vetett hit kiengesztel Istennel és elkötelez az ember mellett: a kereszten át vezet az út az élethez és a szabadsághoz.

A keresztények nem találhatnak magukra – történelemben és társadalomban –, ha megelégednek az igaz hittel (orthodoxia) az igaz cselekedetek (orthopraxis) nélkül. Gyakran úgy tűnik, hogy csak a földi problémák fölött álló megdicsőült Krisztusban hisznek. Az égi Krisztusba vetett hitük alapján felmentve érzik magukat a földi Jézus követése alól. E felemás viselkedés, a társadalmi-történelmi cselekvés elmulasztása a keresztény azonosság elvesztéséhez vezet: „nem a hitvallás, hanem a mindennapi cselekedetek motívumai igazolják a hitet” (B. Shaw). Az „igaz hit” legszilárdabb alapja az *orthopraxis*: a gyakorlat kipróbálja és igazolja az elmélet súlyát, fontosságát, jelentőségét. *Gyakorló kereszténynek* szoktuk mondani azt, aki megtartja egyházának előírásait, liturgikus és fegyelmi szabályait, magáévá teszi és a közéletben védelmezi az intézmény érdekeit. *A keresztény gyakorlat* ennél sokkal tágabb, nem egyházi, hanem elsősorban világi tevékenység, az evangélium el-sajátításán, belső és személyes birtokbavételén alapul: Krisztus követése az egyházi közösségen kívül is, a keresztény ember személyes, emberi, családi, világi létében, művészi, tudományos vagy politikai életében.

E gyakorlat *alapszabálya* nem az elkülönülés, hanem az *együttműködés*. A keresztény gyakorlat csak úgy valósulhat meg, ha nyújt valamit, ami eredeti és egyben összhangban van a társadalom legjobbjainak céljaival és tevékenységével. Ne azt kérdezzük: mi olyat tehetünk, amit a többiek nem tesznek, hanem: mit tehetünk velük együtt. Ha Jézus nem volt farizeus, s nem különült el a vámosoktól és bűnösöktől, akkor nekünk sem kell féltenuünk tisztaságunkat a közös tevékenységtől. Elméleti téren, párbeszédben vagy vitában nem mondhatunk le a hitünket meghatározó megkülönböztetésről. A gyakorlat azonban éppen ennek az ellenkezőjét kívánja meg. Itt nem a kereszténység abszolút voltáról, nem egyedülálló és páratlan világfelfogásáról, hanem az emberiség közös erkölcsi értékeiről van szó. A gyakorlat célja nem az exkluzív megkülönböztetés, hanem az átfogó azonosság. Hivatásos teológusok vagy keresztények szemében a dogmatikai különbség esik nagyobb súllyal latba, az elkülönülésben látják a hit egyedül megfelelő formáját és távlatát. Aki azonban kevésbé elfogódottan és sokkal őszintébben keresztény, nem tér ki annak belátása elől, hogy a gyakorlat közvetíti a keresztény azonosságot. Mit jelentenek hitünk szavai, ha nem realizálódnak valóságos életünkben?

A kereszt nyilvános esemény, „a kapun kívül” állt (Zsid 13,12); nem zárkózhatunk el a vallási individualizmus zárt ajtóit és leengedett függönyeit mögé. A keresztény gyakorlat nem merül ki magánéletünk keresztjeinek öncélú szaporításában. Oda kell mennünk, ahol éppen most feszítik keresztre az emberfiát. A tömegtájékoztatás korában senki sem mondhatja: „Nem ismerem azt az embert” (Mt 26,74), akit mesterségesen tudatlanságban tartanak, emberi méltóságában meggyaláznak, szabadságától megfosztanak, elhurcolnak, elűznek, elrabolnak, túszként kivégeznek vagy repülőgépen agyonlőnek. Az emberiség testének betegség-gócaiból szüntelenül áradó fájdalomjelzések egyre több ember tudatába viszik át, hogy beteg az egész test. Nekünk is fáj az idegen fájdalom, hacsak nem zárkózunk el tudatosan a hírközlés elől. Aki a háztetőt javíttatja, annak eszébe kell jutnia, hogy másoknak a házát is elragadta az ár. Aki álmatlanul hánykolódik, annak tudnia kell, hogy másokat nem engednek aludni a szemükbe világító lámpák. Aki a pokolba kívánja a háttáridőt, mert sehogy sem akar sikerülni a cikk, annak gondolnia kell a gyári munka

egyre gyorsuló tempójára, arra, hogy emberek milliói nem élhetnek munkájuk közben saját ítéletükkel és nem gazdálkodhatnak szabadon erejükkel. A szüntelenül sugárzott információk otthonainkban jelenítik meg az elnyomást, a szenvedést, a betegséget; lebontják a válaszfalakat, félrehúzzák a magánérdek függönyét. Az emberiség központi idegrendszerében, a hírközlő eszközök hálózatában – emberek és csoportok között – szüntelenül áramló impulzusok: jelentések és utasítások tudatosítják, hogy olyan összefüggésben élünk, amelyben a másik valósága és helyzete egyre kevésbé választható el saját helyzetünktől: az idegen fájdalom saját fájdalomként sajog. Más emberek nyomorúságának és veszélyeztetettségének a tudata relativizálja a saját helyzetünkre való reflexiót. A test mindaddig nem egészséges, amíg egyetlen tagja is beteg. Ha észleljük az idegen fájdalmat, amely voltaképpen a saját betegségünket jelzi, ha tudatában vagyunk annak, hogy a szabadság oszthatatlan, ha belátjuk, hogy saját állapotunk nem választható el az egész test állapotától, akkor keresztény feladatunk az, hogy oda menjünk, ahol a legveszélyeztetettebb mindannyiunk közös és oszthatatlan sorsa.

Ne mondja senki, hogy: „nem értem, mit beszélsz” (Mt 26,71). Nem tehetjük meg, hogy jámbor hazugsággal átértelmezzük a világ és az ember helyzetét. Krisztus keresztjét árulná el az a hit, amely megelégednék a közvetlen vigasztalással ahelyett, hogy valódi tettekkel a nyomorúság és a fájdalom megszüntetésére törekednék. A közvetlen vigasztalás csak az egyéni szükséghelyzeten segíthet. Egyébként ideologizálja a keresztet, s fegyverletével: állandósítja a nyomorúságot. A világ és az ember sokféle elembertelenedése láttán a keresztény gyakorlat „kritikus szolidaritás a fenyegetett humániummal” (Metz), bárhol is forog az veszélyben. A szolidaritás új szemlélete él az emberiség legjobbjában, ma ez mozgósítja a társadalom erkölcsi energiáit. Ha a keresztények magukra akarnak találni, akkor szolidaritást kell vállalniuk minden törekvéssel, amely szociológiai vagy pszichológiai elnyomása alól akarja felszabadítani az embert. A legtökéletesebben funkcionáló társadalomban is kellene irgalmas szamaritánusok. Mindig lesz „egy ember”, akit kifosztanak, véresre vernek; mindig lesznek elárult barátok, emberi méltóságukban meggyalázott asszonyok, öregek, betegek, magányosak, akiket kifoszt a másik ember önzése vagy az elfogyó élet. A világ józan szemlélete nem mentesít azonban társadalmi feladatainktól; még realizmus címén sem zárkozzhatunk megkövült individualizmusunk páncélja mögé. A felebarát csak többszámú konkrét, egyes számú elvonatkoztatás csupán. A Krisztus hirdette szeretet nem internálható személyek közti vonatkoztatási rendszerekbe; nem eshet annak a példabeszédnek a fogságába, amely epizódként csak egy szempontból világítja meg a szeretet történetét. Isten országának szociológiai kategóriája a „nép”. A tömeg még nem nép, csak „tolong” Jézus körül, bár sokan „keresztülfurakodtak” hozzá (Mk 5,21–34). Harminc év múlva több keresztény él Latin-Amerikában és Afrikában, mint a többi három világrészben együttvéve. Egyedül Afrikában 350 millióra jósolják az ezredforduló táján élő keresztények számát (Idoc-International, 1970/7). Jézus megszánta az éhező tömeget (Mk 6,34–42). A technika csodálatosan megszorított kenyere még kiosztásra vár. Az éhező „pogányok” reménye elsőrendű termelési tényező, a gazdag „keresztények” azonban még mindig nem akarják elhinni az evangéliumnak, hogy a szétosztott öt kenyér maradékából tizenkét kosarat szedhetnek tele. A mai szeretet vagy politikai is, vagy egyáltalán nem szeretet.

Egyenlő életlehetőségek és egyenlő szabadság biztosítására irányul korunk etikai áramlata: hogy mindenkinek legyen mit ennie, mindenkinek legyen mibe öltöznie, hogy mindenki szabadon fejthesse ki alkotó tevékenységét s fejezhesse ki önmagát. Krisztus nem intellektuális szemléletre szabadított fel. Ugyanakkor azonban a keresztény szabadságeszmény nemcsak a megszokott társadalomkritika ismételése – mondja Metz –, hanem a lassanként megvalósuló osztatlan szabadság emlékezete. Megszabadít a kozmikus és a társadalmi erők abszolutizálásától, és az imádság vagy cselekvés hamis alternatívájától. A keresztény szabadság az imádságból meríti a világosságot a társadalmi rövidlátással szemben, az imádság ajándékozza meg a kereszt örületének ésszerűségével, hogy széttephesse a manipulált ésszerűség átláthatatlan hálóját. Az imádság védi a szabadság érdekét, felhatalmaz az idegen szenvedés nyomát követő szeretetre: az érdeknélküliség érdekképviseletére a társadalomban. Csak az idegen szenvedés, csak az idegen szegénység, csak az idegen nyomorúság szüntelenül sugárzott sötét üzenetén át hallható Krisztus szava a mai világban.

Miben remélhetünk?

Társadalmi gyakorlatunk közvetíti reményünket: Krisztus halálának és *feltámadásának emlékeztétét*. Aki remél, az visszatekint Jézus Krisztusra és belőle meríti az egészen beteljesüli jövő bizalmát.

Miért oly nehéz azonosulnunk keresztény reményünkkel? Mert az abszolút jövőt ideologizált örökkévalóságba számúztuk. A remény – ha nem vesszük figyelembe dialektikus struktúráját – éppúgy ideologizálható, mint a vigasztalás. Igaza van az apostolnak: „ki remélné azt, amit lát”? De hogyan reméljünk abban, amit egyáltalán nem ismerünk? A remény nem a jövő záloga, hanem *foglalója*. Hogyan reméljünk Isten eljövendő országában, ha nem látjuk, hogy már közöttünk van (Lk 17,21). Közöttünk van, ha a másik ember kedvéért le tudunk mondani arról, ami jog szerint megilletne minket: ha köpenyünk mellé még köntösünket is odaadjuk. Isten országa közöttünk van, ha képesek vagyunk hatalmunkat mások javára is fordítani: ha ezer lépésre kényszerítenek, elmegyünk kétannyira. Isten országa közöttünk van, ha az adósság behajtása helyett ingyen megbocsátunk, ha az állandó irigykedés helyett a szeretet igazságára, a hatalom akarása helyett a minden értelmet felülmúló békére törekszünk. Isten országa nem társadalmi fájdalomcsillapító. Ha komolyan vesszük, minden más programnál erőteljesebben utasít a történelem szolgálatára, az embertelenséggel szemben humanizálásra szólít fel. Jó reménysége megvigasztalja szívünket, s megerősíti szóban és *tettben* minden jóra (2Tessz 2,16). Állhatatosság (1Tessz 1,3), öröm (Róm 12,2), nyíltság (2Kor 3,12), bizalom (Fil 1,20), kitartás (Fil 3,16) a remény gyümölcse. Velük beköszönt életünkben az, ami a nélkülözhetetlen emberi teljesítmények ellenére sem remélhető a tudomány és a társadalom haladásától, csak Istentől: a tökéletes igazság, a teljes felszabadulás, a töretlen szeretet és az egyetemes kiengesztelődés országa.

„Joggal hihetjük, hogy az emberiség jövődő sorsa azoknak a kezében van, akik meg tudják győzni az utánuk következő nemzedéket, hogy érdemes élni és remélni” (*Gaudium et spes*, 31). Ha társadalmi gyakorlatunkkal visszaadjuk „a reményt azoknak, akik már hinni sem mernek magasabb rendeltetésükben” (*Gaudium et spes*, 21), akkor mi magunk is tudunk remélni reményünkben. A remény is olyan, mint a sze-

retet: képtelenek vagyunk remélni, ha nem remélnék bennünk. Reményünk arra az egészen újra irányul, amelyet a jövőtől várunk. Ez a jövő nemcsak az élőké, hanem a megholtaké is: a Krisztus halálában és feltámadásában elindult jövő válaszol a halál provokációjára. Isten országa a szabadság és a korlátlan élet birodalma. Mi nem abban remélünk, hogy az egyéni tudat azonosul a közösségi tudattal, hogy a társadalom örök élete válasz az egyén halálára. Aki azt mondja, hogy minden élő rászolgál a halálra, nem is gondol arra, hogy éppen Mefisztófelész szavát idézi: „denn alles, was entsteht, ist wert, dass es zugrunde geht” (*Faust*, 1340). Mi azt reméljük, hogy – bár rászolgáltunk – mégsem pusztulunk el, hogy egyetlen ember sem él hiába. Nemcsak abban az értelemben, hogy valamiképpen mindenki hozzájárul a szabadság eljövendő országához, hanem abban az értelemben is, hogy minden egyes ember – aki valaha élt, él és élni fog – részesül az ország áldásából. Ha a személy nem különíthető el a társadalomtól, akkor a társadalom fennmaradásán túl a „személy megmaradását” is fel kell tételeznünk. Mi a bizonyíték arra, hogy a személy csak „objektív szellemként”, alkotásaiban marad fenn? Az emberek szellemi energiája nem alakul át maradéktalanul objektív szellemmé. Milyen alapon állítható, hogy a maradék elvész a halálban, hogy a szellemi energiára nem érvényes az energiamegmaradás törvénye? Caesar becsvágya, Newton tűnődése, Bartók ihlete annyit sem módosított anyagcseréjükön, mint néhány baktérium. Miért kellene feltételeznünk, hogy a halálban megsemmisül az a roppant szellemi energia, amely az élőben sem mérhető fizikai-kémiai úton? Mi oka lehet ennek a reménytelenségnek? Alapvető pesszimizmus, előzetes kiábrándulás, egzisztenciánk gyökereibe befészkelődött kétség, amely nem mer és nem akar bízni a lét értelmes voltában.

Nem feledhetjük azonban, hogy elsősorban mi, keresztények vagyunk felelősek ezért a pesszimizmusért, mert ideologizáltuk az „örök életet”. Ez a veszély kezdettől fogva kísérte a keresztényeket. Az Újszövetség legelső írása – a tesszalónikiakhoz írt levél – után szinte azonnal meg kellett írnia Pálnak a másodikat, hogy figyelmeztesse a fiatal egyházat az örök élet ideologizálásának a veszélyére: „aki nem akar dolgozni, az ne is egyék” – mondja (2Tessz 3,11). A személy megmaradása nem kibúvó a földi felelősség alól. A hegeli „fenntartó” ember – akit csak önérdeke vezet – nyugodtan mondhatja, hogy a történelmi szükségszerűség nélküle is érvényesül, legyenek mások a „világtörténelmi” egyének. Az eszkatológiai reményéhez hűséges és e hűségben magára talált keresztény nem beszélhet így, mert tudja, hogy a visszahozhatatlan idő Isten ajándéka. Ő szabta meg életünk idejét: drága minden pillanata, egyik sem pótolhatja a másikat. A múltó pillanat az életünk véglegességét érlelő idő. Ha az ember nemcsak mondja, hanem szívével is tudja, hogy csak egyszer él, és a halál nem az élet vége, akkor nyomban nagyon fontos lesz minden a Földön; amit teszünk vagy elviselünk, aminek örülünk vagy amiért szomorkodunk, bármi, amivel foglalkozunk. Semmi sem elhanyagolható, semmi sem nevetséges apróság. Reményünk relativizálja ezzel abszolút értékűvé teszi életünket: a végre, az örökkévalóságra, egzisztenciánk beteljesülésére vonatkoztatja. Ebben az abszolút értékű viszonylagosított életben minden fontos, súlyos és jelentős. Az eszkatológiai remény közvetít idő és örökkévalóság között. Igaz, hogy elfordíthatja az ember figyelmét földi feladatairól, de el is kötelezheti a Föld mellett jobban, mint bármely más program. Nietzsche csak megismétli a keresztény remény alapszabályát: „Testvérek, legyetek hűségesek a Földhöz.”

Aki tudja, hogy Jézus meghalt a kereszten, aki Jézus kereszttjét tekinti társadalmi cselekvése normájának, aki a föltámadt Krisztusba és eljövendő országába veti reményét, az magára talál, s behajtja keresztény azonosságának kinnlétét.

Felhasznált irodalom: Sören Kierkegaard írásaiból. Budapest, 1969, 413., 407. – I. Kant: *Werke* IX. Berlin, 1910, 24. – Mérleg 5 (1969) 355–365. – H. Küng: Vigilia 35 (1970) 737–739. – Mérleg 5 (1969) 122–138. – K. Rahner: *Schriften zur Theologie* IX. Einsiedeln, 1970, 197–226. – J. B. Metz: Vigilia 35 (1970) 916–818. – M.-D. Chenu: Informations catholiques internationales, n° 365 (1970) 19–21. – Idoc-International 1970/7. 25., 47–50.

(1971. április)

TÖRÖK ENDRE

Ki a szabad?

A lelki ártatlanságról. A legtöbb, amit valaki a szabadsága érdekében megtehet, hogy megpróbálja jóvátenni az elkövetést, a bűnösséget, legyen az a magáé vagy a másoké. Mert teljesen csak az ártatlan egyén szabad, s mivel ártatlan, nem is kívánja a szabadságot. Abban él. Nem ragaszkodik semmihez és nincs is szüksége semmire. Ezért mindenhez valódi köze van. Ez, az életet az Istenség akaratából fenntartó „hihetetlen” ártatlanság nem a paradicsomi állapot tehát, amely innen van a tudáson, hanem tudáson túli létezés, lelki meghaladása az erkölcsileg kétségessé vált világnak. Az igazi szabadság kívül esik a jobbra feloldhatatlan dilemmák nyomorúságán. Természetes állapot, nem kell hozzá ész, érzelem vagy akarat. Az ártatlanság a lélek számára: létezési forma, amelyben tisztának érzi magát. A belső tisztaság érzése – amennyire ez földi körülmények között egyáltalán lehetséges – egy sajátos szentségi fokozat, e tisztaság állítása pedig: a *szabadság szentsége*. E szentségi jegy nélkül az egyén szabadsága: rabság. Vagy az ész vagy az érzelem vagy az akarat elsőbbsége által elgondolt szabadság ugyanis alá van vetve vagy az észnek vagy az érzelmenek vagy az akaratnak. Természetesen lehetne és lehet is azt mondani, hogy a lélek ártatlansága maga is rabság, mert ártatlannak lenni látszatra annyi, mint kivonulni a sátán által befolyásolt világból, amely tagadja az ártatlanságot. Csakhogy ez esetben másról van szó: a szabadság szentsége szerint élő egyén több a világnál, amelyért van, de amelynek nem engedi át magát. Nem engedi át, mert a világot sötétség borítja, holott a világnak világosságra van szüksége. A szabadság szentsége: a világosság. Aki ebben a világosságban él, Isten országának szolgál, amely nem e világról való. Istentől származik, de az embereknek adatott, hogy aszerint legyenek. „Isten országa nem jön el szembetűnő módon. Nem lehet azt mondani: Nézzétek, itt van vagy amott. Mert Isten országa közöttek van” (Lk 17,20). Az, aki szabad, ekként, ennek jegyében cselekszik a világ ellenében a világért anélkül, hogy ezt képzelné vagy mondaná, sőt meglehet, nem is tud róla. Mert csak az a szabad, aki nem gondol arra, hogy szabad, hanem ár-

tatlanságának szellemében hátsó gondolat nélkül, „számolatlanul” adja magát, mintha csak a természete lenne.

✱

Az ész paradoxona. Az ész a dolgokban való eligazodás szabadságának képze igazgatja. De csupáncsak az ész által vezérelt ember folyvást meghatározottságokba ütközik. Önmagában az ész szabadsága merő fikció még a választás szempontjából is, amennyiben az ész nem választ, hanem választják. Látszatra az ész megy a dolgok után, holott a dolgok jönnek az ész elé. Az ész a világ dolgaitól provokálva állandó kihívottságnak próbál megfelelni. Csupa paradoxon: úgy „viselkedik”, mintha fel lenne jogosítva az élet rendjének megteremtésére, mégpedig egy kiterveltség alapján, többek között annak feltevésével, hogy az élet jogi aktusok sokasága, s a jog által az ember maga képes magát szolgává vagy szabaddá tenni. A paradoxon pedig abban van, hogy ember embernek a lélek szerint nem adhat szabadságot. Ezt a szabadságot, amely szakrális szabadság, senki nem veheti el a másiktól. Azt gondolhatnánk, hogy a lelkiismereti szabadság – mint jogi követelés – méltó magasságba állítja az egyént. Csakhogy e szabadság önmagának teszi ki az embert, s ezzel olyan törékeny erő, mint a lelkiismeret, gyakran éppen a sátán martalékaként jelentkezik. A teoretikus gyilkosok világa, amelyben majd egy évszázada élünk, éppen a lelkiismeretre – a bűnbe esett lelkiismeretre – építve csábítja magához az embert. Viszont Isten arra szólít, hogy lelkiismeretünkben nem csalatkozva vezessük életünket, s törekedjünk a lehetséges legkisebb bűntudattal meghalni. A lelkiismeret szabadságát tehát lehet és kell is törvénybe iktatni, de ez önmagában mit sem jelent. Ha a világ ítélet alatt áll, márpedig az alatt áll, akkor az ember elé jövő dolgok, a függések rendszere a szakrális szabadság helyett a szabadság káprázatát teszik szabadságnak. E félresiklás hatása alatt az ember úgy gondolja, hogy több a dologknál, miközben a dolgok uralkodnak rajta, vagyis „birtokolják” a lelkiismeretét. Magát a dolgoknak alárendelő egyén a dolgok rabja. Ragaszkodás a függéshez, amelyben a lelkiismeret hajlékonnyá válik, s az ember nem is veszi észre. Civilizált államban, úgynevezett jogállamban első tekintetre semmi sem gátolná, hogy az egyén szabad legyen a lelkiismeretében. De az ész, amely törvénybe iktatta a jogállamot, el is veszi tőle a szabadságot mint szentséget. Állampolgári jogként adja, mintha ember adományozhatná azt, s nem Istentől való adomány lenne. A szabad ember Isten által szabad, ekként gondolkodik és él, nem pedig az államhatalom akarata szerint, legyen az totális vagy a legjobb, „ideális” esetben parlamentáris demokrácia. Mivel az ész mindent meg tud magyarázni, már ami az ember és ember közötti viszonyokra vonatkozik, a lelkiismeretet is képes maga alá gyűrti. És ez meg is történik, ha a lélek nem eléggé éber, ha nem vigyáz úgy önmagában Istenre, mint magamagára, ezáltal ugyanis legfőképp a megváltottságára vigyáz, amelyről oly gyakran meg szoktunk feledkezni.

✱

A szabadság botránya. De nem csak az ész működik úgy, mintha még nem történt volna megváltás és mintha nem emiatt állna ítélet alatt a világ. Hasonlóképpen tagadja a szabadság nevében a szabadságot az ember érzelmi élete: a benne megbúvó bes-

tiára hallgatva az ösztönök korlátatlanságát az egyént megillető erőnek tartja. Gúnyolja az ártatlanságot, amely a szeretet által független az önkényes érzelmek irányításától, s független a szenvedélyekben önmagát kitüntető szabadságtól. A szabadság szentsége helyett a szabadság mint botrány jelentkezik, mégpedig elsősorban a test, az érzékszervek révén, holott a tanítás az, hogy „Jaj a világnak a botrányok miatt! Elkerülhetetlen ugyan, hogy botrányok ne forduljanak elő, mégis jaj annak, aki botrányt okoz. Ha a kezed vagy a lábad botrányt okoz, vágd le és dobd el. Jobb csonkán vagy sántán bemenned az életre, mint két kézzel, két lábbal az örök tűzre kerülöd. Ha szemed okoz botrányt, vágd ki és dobd el, mert jobb, ha egy szemmel bemész az életre, mint ha két szemmel a pokol tüzére vetnek” (Mt 18,7–9). De nemcsak a kéz, a láb és a szem van kitéve annak, hogy botrányt okozzon, hanem a száj is. Kísértő szavak özönével árasztja el a világot, melyek botrányt keltenek, s lassanként nincs más szó, csak a botrányos. Az ártatlanság mint a tökéletesség egyik legfőbb jegye felől nézve, az emberi nyelv felett soha nem volt akkora hatalma a gonosznak, amekkora manapság. Nyelvvel élni, beszélni jobbára csupán alkalom a hamisságra. Az irodalom „beszéde” is sokszor alig több a szabadság botrányánál: *üres szabadság*. Többnyire semmit sem mond, miközben kérkedik, hogy tudja, mi az igaz. Láthatólag végképp tűnőben van, hogy feljogosított szavakkal kapcsolatot tartson föld és ég között. A művészetből általában is szinte kihunyott már a szakrális vonás mint számára felajánlott isteni adomány. E veszteség folyamányaként nemcsak az ész rabságának vagyunk tanúi, hanem a művészet rabságának is, amennyiben a rabság ellen rabként tiltakozik. Az ember belső vergődését kifejezve, magasabb viszonyítási pont híján, önlétében vergődik maga is. Esetenként hírt ad ugyan isteni többletéről, de fő irányát tekintve az élet szennyezettségét úgy mutatja, hogy nemigen tud vele mit kezdeni, képtelen lévén a lélek bukásait a szakrális szabadság nevében felülmúlni. Az ember megromlott érzelmi kultúrája elszakította a köteléket, mely a művészetet az Istenséghez, és ezzel a természeti világhoz fűzte. Érthető hát, hogy ez a világ – főként a második világháború után – majdhogynem kikerült a művészet, kivált az irodalom látóköreiből. Negatív tudatja, amiben vagyunk, a természettől való elszakadásban a szabadság botrányát, illetőleg a rabságot, mivel most ismerjük fel: a természet erősebb az embernél és visszaüt. Az ember kiesett a természet kegyéből, s a természet ujjal mutat reá: az ember elvesztette lelki egyensúlyát, s ez részben önhittségéből ered. Dúló ösztöneivel a természet ellen fordul és megpróbálja azt. De ezáltal saját magát rabolja meg nemcsak úgy, hogy a világ kiürül körülötte, hanem még úgy, hogy maga is kiszárad, megfagy. A természettől kapott életető nedvek nélkül a lelke olyan lesz, mint amely csupán test szerint létezik, s nem megfordítva, miként „normális” lenne, hogy a test a lélek temploma. Az ártatlanság szabadságával szemben a gonosz által sugallt szabadság az ész mellett a test révén is kelepcébe csalja az embert. „A test cselekedetei nyilvánvalóak: kicsapongás, tisztátalanság, fajtalanság, bálványimádás, babonaság, ellenségeskedés, viszálykodás, vetélkedés, harag, veszekedés, szakadás, pártoskodás, irigykedés, gyilkosság, részegeskedés, tobzódás és ezekhez hasonlók. Mint már előbb mondtam, most ismét kijelentem: Akik ilyeneket művelnek, nem öröklik Isten országát. A Lélek gyümölcsei viszont: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás. Ezek ellen nincs törvény” (Gal 5,19–23).

✱

A pusztító akarat. Annak nevében, ami ellen Isten törvénye szól, senki nem lehet szabad, még ha éppen a megszegésében látja is a szabadságot. A megszegés ugyanis már eleve feltételezi a törvényt. Viszont ezt semmiféle földi akarat nem képes áthágni úgy, hogy ne legyen előbb-utóbb átkos következménye, ne nyilvánuljon meg, ami titokban volt, ne legyen tapinthatóvá és láthatóvá a kísértés, amelyet legkivált az akarat szabadsága vált ki az emberben. A kísértés pedig az, hogy az ember megteheti, amit akar: a világ ura. Akár a történelmet, akár a tudományos-technikai fejlődést nézzük, ez a tudat egyre erősebb, sőt mintha általános is lenne a közgondolkodásban. Mivel az erőszak és az akarat korunkban igen gyakran rokon értelemmel bírnak, az erőszak bűne alól az ember mintegy felmenti magát, törvénynek tekintve a bűnös akaratot. A szabad akarat ilyen kiforgatása a gonosz által, akárha azzal is, hogy a jó, a szeretet vagy az önmegtartóztatás erőszakát sugallja az embernek, önmaga tagadásába fordul. Létrehozta az erkölcsi zsarnokságot vagy a zabolátlanság szabadságát, ami az erőszak elutasításának hat, pedig nem más, mint a gonosz felülkerekedése az emberen. Az akaratnak ez a szabadsága: *pusztító szabadság*. Teret nyit az emberben rejlő szörnyetegnek. Megszállva a szabad akaratot, istenként mint Isten kihívása működik a személyben. Isten törvénye helyett megalkotja a maga törvényét, miközben nem veszi tudomásul, hogy Isten törvénye az, *ami ellen nincs törvény*. S ami ellen nincs törvény, az a szabadság.

✱

„Vezessen benneteket a lélek”. Az ártatlanság önszántából, az akarat erőszaka nélkül hordja Isten törvényét. Ezzel voltaképp már nem is a törvénynek engedelmeskedve teszi, amit tesz, mert nem a törvény szerint él, hanem *a törvényen belül*. Nem viszonyítja magát a törvényhez, mert nincs miért viszonyítania. Törvényen belül élni annyi, mint szabadnak lenni attól, ami ellen van törvény: ami Isten szándéka ellen hat, az a lélek érdeke ellen hat, és a világ érdeke ellen is, amely szintén e törvényen belül lehet csak szabad, különben abban létezik, amiben létezik, a gonosz hatalmában. De ha „a gonosz hatalmában van az egész világ” (1Jn 5,19), hogyan lehet törvényen belül? Lehet-e egyáltalán? Ez Isten titka, aki teremtménye és képmása, az ember felé törekszik, és az emberé, amennyiben felfogja, hogy „Isten Fia eljött és megadta nekünk az értelmet ahhoz, hogy megismerjük az Igazat” (1Jn 5,20). Mivel pedig az egyedüli tisztaság a belső, mert „belülről, az ember szívéből származik minden gonosz gondolat” (Mk 7,14–23), nincs is más szabadság, mint amire Isten hívja az embert: igaz személyként élni az Igazban. „Vezessen benneteket a lélek, akkor nem vagytok alávetve a törvénynek” (Gal 5,18). Az Isten által felkínált szabadság: boldogság a léleknek. Ezért is az egyedüli szabadság. Minden más, az emberi ésszel kigondolt szabadság: téves szabadság. Boldogtalanság a léleknek. Mert nem lehet a lelke szerint boldog az, akinek nem az örökkévalóság az élete mértéke.

(1990. december)

BABITS MIHÁLY

Intelem vezeklésre

Mivel e földön jónak lenni oly nehéz –
 erényeid elhagynak mint az ifjúság,
 de bűneid utánadjönnek, mint a hű kutyák
 s ha netán elfáradva az úton leülsz,
 mind körübéd telepszik és arcodba néz
 nyugodtan, mintha mondanák: »Nem menekülsz!« –
 s ha néha egyet bottal elkergetsz és messzeversz,
 kicsit hátrábbhuzódik, és ha nem figyelsz,
 megint előjön, kezéd nyalja, s mintha már
 lelked belső helyein és zugaiban
 kotorna nyelve ragadósan, síkosan,
 és érzed már, hogy többé nem kergetheted
 s nem verheted, hacsak magadat nem vered –
 verd! verd! ezer bűn nyelve lobog benned mint a tűz
 és lelked már nem is egyéb, mint ez a tűz:
 te csak a bűnök teste vagy, mely lábon jár
 s viszi és rejti mint legmélyebb lényegét
 s önbelsejét, az önzést és rossz vágyakat,
 mint a bélpoklos poklát mely benne rohad
 és őt is elrohasztja – viszi mint az őrület
 vak égését, ezt a sívár belső tüzet
 amelyben minden bölcs erő és fiatal
 erény úgy illan el, mint tűzben az olaj,
 légbe leng fel és híg egek felé enyész –
 mivel e földön jónak lenni oly nehéz!

(1935/1)

KERÉNYI GRÁCIA

Péntek

*Uram, segíts
a szenvedők szöges ruháját megköszönöm
magányosságom tarka köntösét
a lelki prizmát
a tapasztalást magamon,
hogy minden ember másképp ostoroz meg
s áldott nyomát sok kéz-ütötte sebnek
lélekben-testben hordhatom
köszönöm rendelésedet
hogy csak kicsit lehessek bárkié
és társaim sosem lehessenek
köszönöm azt a néhány földi sorsot
akiknek rám szüksége van
s akiknek szépet adhatok
köszönöm azt, hogy fáj az egyedüllét
és mégis egyedül vagyok
megköszönöm, hogy elvetted a hangom
s játszol szívemmel, mely úgyis tied
köszönöm a fájást, a vágyakat
s az emberben való örök hitet*

*„Nem kell több börtön, láger és betegség,
kín és gyötrődés, lassú pusztulás,
nem akarok még egyszer vért köhögni
s éhségtől sírni, míg tűztől vörös
az ég, a szél felénk sodorja
az égő emberhús szagát
s sápadtan néz a hold a tar mezőre”
– így kértelek nemrég: Uram, segíts
tudjak szenvedni, hogyha rendelés
még nem tudom megcsókolni a magam keresztjét*

(1948. augusztus)

JÉKELY ZOLTÁN

Utolsó imádság

dr. B. Gy. barátom halálhírére

*Hogy álljak majd színed elé,
Krisztus-Uram,
Mikor meghalni az ártatlanokkal
Nem volt erőm,
És alig titkolható örömmel
Fogadtam felebarátaim halálhírét
– Ismét másvalaki s nem én! –
De még szívtépő gyásztól is olykor
Paráznaságra pezsdült a vérem!...*

*Most is bűnös testemnek miatta
Közeleg az óráim.
Fekete függönyök nyiladoznak,
S mögöttük mélység, vagy magasság –
Nem tudhatom.*

*Jobb, ha nem látom fényes Arcodat:
Belevakulnék! – s nem állok Eléd,
hogy ne kelljen próbára tennem
Csillagvilági türelmed!*

*És egyenest a Pokolra vettetem,
Fertelmes mélyiből áhítva tovább
Mennyekből átsugárzó Tisztaságod.*

(1971. július)

OTTLIK GÉZA

Vegyészek

1.

A pesti Duna-part egyik kávéházában ültünk, még nem volt éjfél. Gerzson mohón beleszívott a cigarettájába és így folytatta:

– Ez a szó, mezőgazdasági vegytan, megtetszett nekem. Az állás tetszett meg nekem, Ceres Mezőgazdasági Vegyészeti RT. igazgatója. Egyáltalában, az egészet kitűnő ötletnek találtam. Ahogyan mondták, az állással lakás is járt, bizonyára egy vadszőlővel befuttatott, zöld zsalugáteres ház, netán kertecskével. A kolléga, Zostyáknak hívták egyébként, nyurga tót fiú volt, csodálkozva nézte lelkesedésemet. Legyintett. Mindennek most már tizenkét éve lesz, öregem.

– Hát mondd el – biztattam. Gerzson még nagyobb szippantott. Így beszélt:

2.

Harmadéves bölcsész voltam. Fizika-vegytan szakos, mint tudod. Ez a Zostyák Pali, akinek ösztönzésére és példájára elkezdtem foglalkozni én is a mezőgazdasági vegytannal, eredetileg orvosnak készült. Négy féltéve már megvolt, amikor átjött hozzánk. Rendkívül szakavatott embernek tűnt, valóságos káptalan lehet a feje, gondoltuk, s magam is tisztelettel néztem kerek koponyáját, melyre csillogva tapadt gyér szőke haja. S csakugyan, a *szervetlen kémia* nyolcszáz oldala a kisujjában volt.

A szeminárium folyosóján köréje gyűltünk és hallgattuk előadását. Legszívesebben, emlékszem, arról beszélt, hogy neki tériszonya van, s így például az úttesten sem tud egyedül átkelni, mert félelem fogja el és szédülés. Decemberben megbukott az alapvizsgán. Meglepődtünk, de nem vontuk meg tőle a tiszteletünket, csak módosítottuk. Ez a Zostyák, mondtuk, ez azért igen ügyes, talpraesett ember. Valóban, diákkonyhán ebédelt, tanítványai sokat fizettek, tankönyveit úgy csereberélte, hogy a végén nyert rajtuk, ingyen uszoda- és színházjegyeket szerzett; egyszóval, amikor nekem bizalmasan elárulta terveit a mezőgazdasági vegytannal és a Ceres MVRT-vel, engem nyomban magával ragadott a gondolat életrevalósága. Én eleddig azt sem tudtam, hogy létezik ilyen szakma, s lám, Zostyák most arról is felvilágosított, hogy a vegyészeti állással lakás is jár. Februárban beiratkoztunk tehát ide is, oda is, lecke-könyvünkbe felvettük ezt-azt, pótindexeket íratunk alá és megvásároltunk felesben egy vaskos jegyzet-tömböt, hosszú alku után, a Pál-utca egyik házának padlásán.

Tudod, magammal kapcsolatban egy percre sem tápláltam komoly reményeket. De arra a fejemet tettem volna, hogy Zostyák Pali egyszer a Ceres RT. igazgatója lesz. Hanem, semmi tréfa. Irigyen néztem ezt a hosszú tótot, irigyen és idegenkedve, csodálattal. Tudtam, hogy meg fogja valósítani vágyait. Látnom kellett nem egyszer, hogy tervei, ezek a merőben eszmei elgondolások, mint válnak kézzel fogható valósággá. Előttünk beszélte, hogy vasárnap uszodába megy, fél tízre, kedvezményes jeggyel, vagy hogy feladja albérleti szobáját és egy diákházban vesz szállást kérvények és Iksz professzor útján; s másnap vagy egy hét múlva minden

így történt. Engemet, öregem, a napjaim és óráim szeszélye, a lét nyájás anyais-tensége, az idő, tehetetlenül lökdösött uszodából albérleti szobába, vagy ahová neki tetszett, s én meg sem kíséreltem befolyásolni ezt az – *irreverzibilis* – folya-matot. Nem hittem benne, hogy jó vagy rossz sorsom megfordítható legyen. Zos-tyák kolléga viszont ezt magától értetődőnek tartotta. Irigyeltem érte.

A pál-utcai lépcsőházban megállt, markomba olvasott harminchét darab tízfil-lérest, és hóna alá csapta a jegyzet-tömböt. Átkísértem őt a körút másik oldalára, s elváltunk. A jegyzetet magával vitte, de – minthogy felerészben engem illetett – há-rom hónap múlva, amikor már betéve tudta az egészet, visszaadta. Május eleje volt. A zsíros, rojtos levelekből álló csomagot lecsapta az asztalomra. Éppen a kezemet törölgettem. Mit kezdjek ezzel a salátával? A másik épületben volt egy fiókom – de most már siettem volna ebédelni. Így hát levettem fehér köpenyemet, felnyalá-boltam a jegyzetet és magammal vittem a kecskeméti-utcai tejszarnokba.

3.

Figyelj, mert most kezdődik a történet. Ebbe a tejivóba jártunk ebédelni már a má-sodik éve. Ahogy kikanalaztam a levesemet, megérkezett barátom, Méliusz Péter, a hírlapíró. Hajadonfőtt érkezett, mint mindig, hátba vágott és leült mellém. Tü-neményes gyorsasággal tudta elkölteni az ebédjét. Beletúrt a jegyzetlapokba. Né-zegette, aztán visszalökte a székre. „Te vegytannal is foglalkozol?” – kérdezte. Rá-néztem. Nem feleltem, mivel ez ostoba kérdés volt. Péter töprengett. Senki sem tudhatta nála jobban, hogy a vegytan a második tárgyam.

Hirtelen felállt. „Ráérsz este?” – kérdezte újra. – „Hol leszel?”

– Hát hol a pokolban lennék? – kiáltottam most már mérgesen, mivel ez a kérdés még ostobább volt. Minden este ugyanabban a kávéházban ültünk. „Jó” – mondta nyugodtan és otthagyott. Aznap este, tíz óra tájt, telefonhoz hívott a pincér. Méliusz Péter beszélt. Arra kért, üljek gépkocsiba és menjek át nyomban a Sárga Kacsa ven-déglőbe, Budára. Majd mindent megmagyaráz. Nem ültem gépkocsiba, de átmentem a jelzett vendéglőbe. Péternek nyoma sem volt.

Sört rendeltem, mert mit tehettem volna egyebet. Negyedóra múlva mozgoló-dás támadt, a főpincér a tulajdonossal tanakodott, végül elém léptek és a nevemet mondták.

– Igen.

– Egy távirat – mondta a pincér és átnyújtotta. Pétertől érkezett s az állt benne, hogy menjek lóhalálában a Keleti pályaudvar söntésébe, várnak.

A vasúti vendéglő sarkában megpillantottam végre barátomat. Sovány, fekete úriember ült mellette. A haja őszbe vegyült, az arca kék volt, borotvált. Felállt, mo-solygott. „Ne haragudj, pajtás” – így szólt hozzám és kezét nyújtott. Biztatott, hogy egyem olajgyűrűt. Néhány percig üldögélt még velünk, aztán megint felállt. „Csak meg akartalak ismerni” – mondta, melegen kezét ráztunk és az idegen eltávozott. Ez volt Méliusz Gyula, vagyis Zsül, ahogyan Péter nevezte, mert atyafiak voltak. Erdélyből jött ő is, a húszas években, Kolozsvárról, ahol ügyvédkedett. Egy ketté-tört sós kiflit hagyott az asztalon, s a sörét sem itta ki. Néztem utána, míg csak el nem tűnt az üvegajtó mögött.

– Mit szólsz hozzá? – kérdezte Péter.

Mit szóljak? Méliusz Gyulának karvalyarcá volt, vékony szája, rücskös bőre. Kitűnő ruhát viselt, ámbár ugyancsak kopottat. Egészen véve nem hatott kellemtelenül. Péter közelebb húzta a székét hozzám és elmesélte, miről is lenne szó.

Zsül, ahogyan mondta, egy nagy dologban munkálkodik. Tökéletesen megbízható vegyészre lenne szüksége. Rám gondoltak. Érték-e a *menyiségi elemzéshez*? S ha értek, rászánnák-e egy-két hónapot? Jó, jó, de mi az ördög?

– Te Gerzson – mondta Péter –, bízol-e bennem?

Bízom benne, újabb söröket kértünk, és negyednap délután nekivágtunk az Orbán-hegynak. Itt lakott Méliusz Gyula.

4.

Ezidőtt, te is tudod, szinte lehetetlenség volt elhelyezkedni. Miből él ez a Zsül? – kérdeztem. Péter hümmögött. Jó összeköttetései vannak – mondta. – Van egy kis tőkéje. Gazdag ember volt ő odahaza, míg a románok elől nem kellett menekülnie. De mindez mellékes – tette hozzá hevesen. – Ha ez a dolog most beüt, ami bizonyos, efféle gondjaink nem lesznek többé. – Megálltunk egy pillanatra, mert az Orbán-hegy kaptatóján elfogyott a levegőnk.

Déltájt egészen nyárias zápor zúdult volt a városra, utána kisütött a nap. Itt fenn a hegyen már minden zöld volt, a föld még párologott, az orgonák esztelenül illatoztak. Egy terméskőből rakott kerítés ajtajánál álltunk meg és Péter meghúzta a csengőt. Végighaladtunk a kerten, vörös salakos, majd kavicsos úton, néhány fa lépcsőn, aztán a szolgáló megmutatta az ajtót és eltűnt.

Méliusz Gyula valóságos teremben lakott itt. A villa kapuján más nevet olvastam; rokonok – mondta Péter. Kopogtatott. Bentről gramofon hangjai hallatszottak, egy operarészlet. Ahogy beléptünk, Zsül megállította a lemezt és felénk fordult. Borjú nagyságú dán dog ült a díványon. A padlót szőnyeg borította, a széles hármás ablakon, amennyire a lombok engedték, beáradt a napfény.

Zsül intett, foglaljunk helyet. Ezúttal meggyipiros házikabát volt rajta. Íróasztalán elmondhatatlan rendetlenség uralkodott; egyet-mást félretolt, hogy a kávéfőzőt elhelyezhesse. Péter a kutya állát vakargatta. Némiképp zavarban voltam.

Hová tegyem a kalapomat? Zsül végre beállította a masináját és hozzánk lépett. Egy doboz Teophani cigarettát tett elém, a Király Sajátját, és konyakot töltött. Kalapomat felemelte a földről és a szekrény tetejére rakta. Azután gondolt egyet, onnan is levette és egy karosszéken helyezte el végérvényesen. Ami a karosszéken hevert, azt viszont odahozta megmutatni. Vadonatúj filmfelvevő gép volt, krodilbőrben. Péter kivette a kezéből és hosszasan vizsgálta.

– Tegnap vettem – mondta Zsül.

Hogy miről beszélgettünk? Úgy emlékszem, legfőképpen a rokonságainkról. Ezek a Méliuszok mindenkivel rokonságban álltak valamilyen módon. Amikor kifogyott a konyak, Zsül becsöngette a szolgát és bort hozatott. „Iparkodj, iparkodj” – mondta a lánynak. A kutyája kivételével mindenkit tegezett.

Elszívtam a cigarettáját, megittam a feketéjét, koccintottunk a vörös borral. Ekkor letette a poharat és felém fordult.

– Tudod, pajtás, én nem vagyok szakember.

Bólintottam.

– A részletekkel én nem foglalkozhatom. Be kell osztanunk a munkát, gazdaságosan. Nem megy másként. Nekem a kezemben kell tartanom az egészet.

– Úgy van – szólt Péter.

– Fokozatosan – folytatta Zsül –, fokozatosan akarlak beavatni a munkába. Egyelőre... – elakadt és a levegőbe bámult.

Figyelmesen ültém. „Egyelőre” – kiáltotta most, bólogatva hozzá – „Egyelőre, itt van...”

Felugrott, íróasztalához lépett és hosszas keresgélés után egy tucatnyi könyvjegyzékkel tért vissza. Német vállalatok kiadványai voltak ezek, valamennyi vegytani műveket sorolt fel. Itt-ott piros és kék ceruzával voltak megjelölve. Kiteregette őket az asztalon és röviden, határozottan vázolta, milyen tárgykör érdekli őt pontosan. Ahány könyvre csak szükségem van, írjam össze, néhány napon belül meg-hozatja. Hm, csakhogy egy kissé borsos az áruk...

– Avval te ne törődj – förmedt rám.

Zsebembe gyömösölte a jegyzékeket. „Vidd magaddal, odahaza nézd át, sokkal nyugodalmasabb dolog. Időnk van.” Péter felállt. Odakünn sötétedett. Megkerestem a kalapomat, és indultunk. Méliusz Gyula lekísért bennünket a kertajtóig. Egy pillanatig fogva tartotta a kezemet és mosolyogva nézett a szemembe.

– Annyit mondok csak – szólt, jelentősen megnyomva a szót: – Nitrogén. Nitrogén!

Megismételtem, bávatagon, nitrogén. Zsül felemelte a kezét: „Egy szót se erről, amit ma beszélünk.”

5.

Gerzson most idegesen felpillantott.

– Öregem – folytatta –, Méliusz Gyula tervei valóban gigászi méretűek voltak. Rövidre fogom.

A kávéházas, aki a találóablak alatt ült, már kétszer is felénk nézett. Gerzsonnak vissza kellett volna ülnie a zongorához, mert ő volt a helyiség zongoristája. Elbeszélését tehát meggyorsította.

– Méliusz – mondta – a levegőt akarta kitermelni. Nem akart egyebet, mint eladni a levegő-egyet.

6.

Másodszor is felkapaszkodtunk az Orbán-hegyre. Péter kopogott, Zsül beeresztett bennünket, s az ajtót kulcsra zárta. A szobában enyhe kelkáposztaszag terjengett, ez sehogy sem illett a főúri berendezéshez, a fényezett, nehéz bútorokhoz. Leültünk, kávékat kaptunk, s házigazdánk egyenként emelt ki szekrényéből vagy nyolc tömött irattartót. Mindegyik csinos címkével volt ellátva, melyeken egy-egy betű és szám állott.

Műve a legteljesebb részletességgel ki volt már ekkor dolgozva. Az építendő vasútvonal, a munkástelepek tervei, az első évi költségvetés, a második évi költségvetés, a termelés rendje, a szállítás, a raktározás, kivitel és behozatal pontos előirányzása, a szükséges törvényjavaslatok, s az ördög tudja, még mi minden.

Nagy biztonsággal beszélt, józanul, csak a szeme izzott. Hatalmas körvonalakban bontakozott ki előtünk a mű.

– Itt van a levegő – mondta nagy erővel, fél kezével kört rajzolva, mintegy megmutatni. – A levegő, a legnagyobb kincsesbánya.

Nem tudtam megszólalni. Zsül a térdére könyökölt. Így beszélt:

– Tudjuk, hogy a levegőből nitrogént lehet előállítani. De vajon csak nitrogént-e? Mi van a levegőben? Minden! Én ki fogom választani a rádium- és nemesfém-emanációt...

Felém fordult.

– Ugye, pajtás? Katalizálni fogjuk, katalizálni.

Sugárzott az arca.

– Talán merészen hangzik. Mégsem mondom, hogy csupán egy nagyszabású iparvállalatról van szó. Mert többről van szó. Nitrogén, oxigén – hadarta –, hélium, bárium.

Megrökönyödve hallgattam mindezt. A legnagyobb zavarban voltam. Tudásomat e percben semminek éreztem, s az első gondolatom, sőt a második és harmadik gondolatom is az volt, hogy alaposan utánanézek majd vegytani ismereteimnek. Nem láttam az összefüggést, nem értettem pontosan, mit akar Zsül.

– Katalizáció – mondta. Egészen halkan beszélt. Megemlítette, hogy a napokban tárgyalt egy miniszteri tanácsossal. Figyelmeztetett, hogy a dolognak katonai vonatkozásai is vannak. Elém tett egy ívet, amelyen hosszú szöveg alatt három aláírás állt. Felíratott velem néhány könyvcímet s a cédulát beillesztette az egyik irattartóba. Éjfél után váltunk el.

Hallgatagon ereszkedtünk alá a hegyről. A Németvölgyi-útra érve Péter megszólalt.

– Tudod-e, hogy sok pénzében van már neki mindez?

– Hogyhogy? – kérdeztem.

– Úgy, hogy már majdnem mindenét ráköltötte.

– Te, Péter – mondtam kis szünet után –, te, Péter. Ez a te Zsül bátyád, azt hiszem, sült bolond.

Péter megállt. „Azt hiszed?” – kérdezte bizonytalan hangon. Én azt, mondtam. Elcsíptünk egy ötvenkilences villamost. A hátsó peronon ácsorogva döcögtünk a Déli-pályaudvar felé. Péter még egyre töprengett. „Nem olyan bolond az” – mondta végül.

A magam részéről már csak egyszer találkoztam vele, amikor is szerencsésen befejeződött együttműködésünk. Egy nagyszálló éttermében vacsoráztunk, meghívott bennünket. A gyümölcs és sajt között elmondta, hogy nem sikerült meggyeznie a miniszterrel, illetőleg egy államtitkárral, aki a miniszter nevében tárgyalt vele, s most arra kér, egyelőre felejtjük el az egészet. Könnyű szívvel tudtam ezt megígérni, és vacsora után mindhárman kimentünk a városligetbe. Zsül célba lőtt a bódékban, csónakáztunk egy keveset, azután autóval behozott bennünket a belvárosba, s mi, Péter meg én, a Ferenciek-terén kiszálltunk. Tegnap tudtam meg, hogy mi történt vele azóta.

Gerzson elbeszélésében ide érkezve felállt, átült a zongorához és intett, hogy telepedjem melléje, az ablak melletti sarokasztalhoz. Halkan végigfutott a billentyűkön, és egy lassú foxot kezdett csobogatni a zongorán. A pincér két pohár rumosjeges feketekávé tét elém s az egyiket odanyújtottam neki.

– Azért kezdtem a történetet – mondta, miközben nem hagyta abba a játékot –, azért kezdtem Zostyák kollégával és a mezőgazdasági vegytannal meg a Ceres Részvénytársasággal, mert mind e dolgok végül összetalálkoztak. Be sok mindenrel így vagyok, öregem... Jön egy híradás egyszer, s a szálak egybefutnak. Zostyák Paliról egyébként semmit sem tudok. Tanári oklevelét velem együtt kapta meg, s azóta nem hallottam róla.

– Én ezt a Méliusz Gyulát, ezt a menekült erdélyi ügyvédet, aki a vegytanhoz annyit sem értett, mint egy ötödikes gimnazista, sokáig sajnáltam. Nem azért sajnáltam őt, mert a vegytanhoz nem értett, hanem mert volt benne valamiféle hatalmas romlatlanság, gyermeki jókedv, a báj egy neme, és valamifajta hallatlan valóságosság, amit például Zostyák kollégában hasztalanul kerestem volna. Kérlek, hiszen világosan látszott: ez az ember az életét minden ízében a maga feje szerint rendezte be, mint ahogyan a lángelmék teszik. Mi lesz majd vele? Féltettem őt. Bizonyosra vettem, hogy tönkremegy, elszegényedik, elzúllik s tán egyszer be is csukják valahová. Nohát, tegnap tudtam meg, Zsül, a derék levegőgyáros, már több esztendeje igazgató a Ceres Mezőgazdasági Vegyészeti Részvénytársaságnál, Szegeden.

– S látod, öregem – folytatta Gerzson –, a legkülönösebb az, hogy én még csak meg sem lepődtem ezen, rögtön megértettem a dolgot. Zsül eleinte a filmszakmában működött, majd egy politikai napilapnál, s onnan került a Cereshez. Mindig jól élt, szépen keresett. Ezt én rögtön megértettem. Mert Méliusz Gyula, ez a félnótás ex-ügyvéd, mindenkivel inkább volt rokonságban, mint a lángelmével. Egyszerre világossá vált előttem: vágyaival, okoskodásaival, kézmozdulataival, szájának örökös fogpépleheletével együtt, tetőtől talpig közepszerű ember volt ő, maga a megtestesült közepszerűség. Nyárspolgár volt, közönséges lélek, éppen azok közül való, akik közt érvényesült. Igazában ő volt a talpraesett fickó, s nem Zostyák kolléga. Eszméit, melyek körül én a téboly füstjét éreztem lengedezni, bizonyára igen életrevaló, jelentős gondolatoknak tartották. Mert a közepszerűség, hidd meg, okvetlenül rokonságban van az örülettel.

Gerzson a pohara után nyúlt. Kissé gyorsabban még ezt mondta:

– Mindezt persze pusztán azért meséltem el most, mert eszembe jutott az Orbán-hegyi szoba, lomboktól árnyékolt ablakával, díszes bútorzatával, Zsül hatalmas dogájával a hencseren, ahogyan emlékezetemben él. Eszembe jutott az egyetem hűvös folyosója, a kecskeméti-utcai kávé mérés, meg a Pál-utca padlásszobája, ahol tankönyveinkre alkudoztunk. Eszembe jutott, hogy egykor a Ceres RT. igazgatója vágytam lenni. Mi hát a tanulság?

– Nem, nem – rázta hevesen a fejét –, nem. Nem az a tanulság, hogy a világ rendjén változtatni kívánok. Hogy megvetem az emberiséget, mert igaztalanul, méltatlanul bánt velem. Silány kis tanulság lenne ez. Engedj meg, kérlek! Nem vagyok megsértve, mint az örökkön méltatlankodó kispolgárok, a hörgő forradalmi költők s a lelki nyomorultak. Ellenkezőleg... Elégtételt érzek, felemelő biztonságot.

Jólesik tudni azt, hogy az élet mégsem egy kicsinyesen-aljasul kevély, penészes hivatalnok, mert lám, volt benne annyi becsület, hogy olyannak juttatott egy vegyeszeti állást, akinek kedve volt hozzá, még ha egyebe nem is volt hozzá, mint kedve. Most a helyére került, Szegeden. Akkoriban, ugye, nagy művészettel fáradozott azon, hogy szobáját egy feltalálóéhoz tegye hasonlóvá; én meg egyre azon ábrándoztam, milyen vállalatnál „helyezkedjem el”. De van valamilyen hatalom, amelyik mi magunknál is jobban ügyel lelkünk méltóságára; s amit mi gyarló-tévetegen kirakosgatunk, azt ő rendre eligazítja. Egy háborút, egy békét és egy munkanélküliséget bocsátott a földre, hogy nekem bérzongorázással kelljen megkeresnem a kenyeremet, mert ő tudta, hogy ehhez van kedvem. Én ezt csak mostanában tanultam meg, sokáig egyenesen rabszolgának éreztem magam ennél a zongoránál. Hát, ez a tanulság, öregem.

Ivott egy kortyot a feketekávéjából, fél kézzel játszva, fél kézzel a poharát emelve, mert ebben nagy gyakorlatra tett szert egy évtized alatt, azután egy dzsesszfantáziára tért át, mely félig-meddig saját rögtönzése volt, s amelyben áhítatos szeretettel incselkedett Amadeus Mozart egyik hegedűszonátájával.

(1942. november)

TOLDALAGI PÁL

Látta, ami valaha volt

*Átlépte a valóság küszöbét,
s ami fogadta, a felfokozottság
érzése volt; a fények csokrai
kinyíltak rögtön, körülzáporozták
a virágok, egy másik síkban élő
vadállatok simultak oda hozzá,
és érezte, hogy mosolyát az ég
nemcsak szelíd könnyel viszonzná,
hanem perzselőn a szájára forrt,
látta mindazt, ami valaha volt,
főképpen Krisztust és a két latort
két oldalán a keresztre feszítve,
s amit nem hitt már régen, újra hitte,
hogy a szeretet csodákat művelhet,
ezáltal ő a boldogsággal egy lett,
fel is kiáltott, visszatért magához,
körötte pedig ott feküdt a város*

és felemelte áldóan kezét.

(1971. augusztus)

KÁLNOKY LÁSZLÓ

Várakozás

Öregedőben a szív egyre várja,
hogymint valami kimondhatatlan,
szem és homlok mögötti virradatban
kezdődjék ég és föld színváltozása,
s éjék, napok titkukról valljanak.
Lassan száll fel a fakó boltozatra
az elmosódott, lomha nap,
s lenn a lapályra sárga fényt vet.
Bozótosukban kushadnak az évek,
s falánk vadállatarcuk eltakarják.
A fölrepedt föld gyűrődéseit
a sugarak mint hogyha kivásálnák.
Az idő nagy békességben telik.
A gyapjas felhők kék mezőn delelnek.
A legyezőalakban terjedő fény
észrevétlen hatol be a homályba,
ahol őslények árnyékai élnek,
és történelem előtti szerelmek,
míg ő a sűrűben tapogatódzva
rálel saját rég otthagyt nyomára,
amely el nem enyészett mindazóta.
Ösvényre lép, hol rég haladt át,
váratlan minden, mégis egyszerű,
ugyanolyan a lomb s a fű,
ahol különös maszkokat lát,
félre elfejtett halottak
laposra préselődött arcait.
Az erre járók őrajtuk taposnak.
Megáll szorongva, összerезzen,
mint aki sejti már a csapdát.
Ferde sugarak nyílve szője éri,
feszélyező emlékek fojtogatják.
Tudja, bekerítették. Visszatérni
nem lehet már. Jobb, ha magát megadja,
s eltűri, ami elkerülhetetlen.

(1968. szeptember)

Egyszerű fejfa

*Arc, mit tükrözött a tiszta tenger,
szétroncsolt a hullám, nem felelsz.*

*Dallam, emberi ajkak lakója,
házadat elhagytad, nem felelsz.*

*Mondat, mit a föld porába róttak,
elmosott a zápor, nem felelsz.*

*Kör, mit madár írt a levegőbe,
az a madár elszállt, nem felelsz.*

*Láthatatlan lettél, néma lettél,
mint aki sosem volt, nem felelsz.*

(1974. május)

KÁROLYI AMY

Vigilia

*Oly keveset olvastam az Atyáktól
keveset ismerek a fényességes Nőkből
tételes igazságok szorítanak mint új cipők
de kortyoltam a névtelen erőkből
lajtorján kúsztam a tűz igazát vallva
mi megtisztít majd hústól és hibáktól
álmodtam mennydörgő és menny-üregű szájról
(megmászhatatlan szájpaddás-gerinc)
ez örökléttől visszhangzó huzatban
nem hallom ami van és hallom ami nincs*

(1969. december)

Annunciáció

*Ha angyalt látsz vendégül,
jól vigyázz,
hol ült és állt és járkált és beszélt.
A helye megmarad:
Akár kőben
a levélnyomat.
És minden angyal Gábel,
egy üzenettel teherbe ejt.
Ezentúl kettős gondban élsz,
hogy megszüljed, vagy merre rejtse.
Ezentúl többé nem vagy egyedül,
és ketten léptek, hogyha lépsz:
a látható és láthatatlan
terhét hordani irdatlan nehéz.
Csak egy a nehezebb,
ha eltűnik.
Csak egy a nehezebb: a könnyűség.*

(1997. június)

SZENTKUTHY MIKLÓS

Don Carlos rózsafüzére

II. Fülöp király minden képzelhetőt megtett annak érdekében, hogy fiából, akin különös testi és lelki betegségek jelei mutatkoztak: daliás lovag, igazi trónörökös, aranszép vőlegény, Madonna trubadúrja, diplomata és világpolitikus, udvari bálokön Don Juan, lelki gyakorlatokon Loyolánál loyolább legyen, de – hiába. A fiú, Don Carlos testi és lelki zavarai erősödtek: parádés zsinatokon a főpapok alig tudtak dogma-köszörléseikre figyelni, mert Carlos, a trónörökösök „kisebb balda-chinja” alatt igen-igen furcsán viselkedett.

Így hát Fülöp király, szerelmes fájdalommal, Carlost díszmenetben, „körmenetben” egy távoli kastélyba toloncolta, ahol tán több szoba volt, mint az Eszkoriálban, a keresztes lovagoktól tanult ezeregyéji pompával berendezve. Innen a Főinkvizitor (néha a római nuncius vagy szentremete barát) havonként, félévenként részletes jelentést küldött az apának, aki hol apokaliptikus tengeri ármádiát épített Anglia ellen, hol Anglia királynőjét, katolikus Tudor Máriát akarta feleségül venni (tudjuk: vette is).

A Főinkvizítor XIX. A) jelzésű „hiero-diagnosis”-a így hangzik:

Carlosod, Felség, ha a Szűzanyához imádkozott (és ezt igen gyakran teszi), abból a célból, hogy az Istenanyát a legforróbb emberi közelségben érezze magához, hol királyi édesanyjára, hol egy hitbuzgó, keresztény arab szűzre, hol egy kék szemű (dantei „Trice! Trice! Beatrice!”) leánykára a toledói hitfőnél, hol a madridi udvar legeggyetemesebb tudósára és költőnőjére (új Szent Hildegard von Bingen!), hol mesekastélyának fekete hajú, Goya-arcú kulcsárnőjére, – beteg Carlos bölcs „mamájára” gondolt. Carlos úgy vélte, hogy ha a szentképek és szentszobrok, feszületek és oltári, ékszerhólyagos bibliák tisztelete Szentegyházunk szerint engedélyezett, sőt ajánlatos (pia et commendata), akkor ezek az emberi arcok is – szentképeknek, szentszobroknak foghatók fel.

De? De? Egy bizonyos március 13-án, Szent Nikéforosz napján: Carlos úgy érezte, hogy ezeknek az asszonyi vagy nimfeumi arcoknak felidézése talán mégsem „szabályos”, sőt talán bűnös, sőt (óh irgalom Atyja, ne hagyj el!) – káromló, – ennél fogva: fekete apród-ruhájában, hófehér lován elment a pár mérföldnyire eső Eusebius-kápolnába, hogy ott egyrészt „bűnét” megbeszélje egyik karmelita lelki vezetőjével, másrészt imádkozzék legkedvesebb szárnyas oltára, triptichonja előtt: balra az Üdvözlő Angyal, jobbra a Donna Celestina, középen Alexandriai Szent Katalin eljegyzése Jézussal...

Mit talált Carlos az ő kápolnájában? Ahol a Rózsafüzér első örvendetes titkát, az Üdvözlő Mária első szavait, az Angelus első „tételét” akarta elimádkozni, vagyis az Annunciációt és az Úristen földi szenthajlék-keresését a Szűzanya szent méhében, – mit talált ott fekete Carlos, leszállva fehér Szent-Márton Pegazusáról? Őrjöngő, képromboló, képtépő eretnekeket, akik a képek tiszteletét sakál-üvöltéssel és keselyű-karmokkal tagadták: porrá zúzták, köpték, taposták Carlos (és bizonyára az Úristen) legszebb oltárát.

Az Eusebius-kápolna sekrestyéjében (proféta: Jeruzsálem romjai felett?) Carlos lelki vezetője, – március 13-án, ne feledjük – Szent Nikéforosz életét beszélte el Carlosnak.

Nikéforosz, Bizáncban, a 9. században: a szentképek tiszteletének legnagyobb harcosa volt. Már apja is az volt és ezért Szemét nevű (Kopronymos) Konstantin császár száműzte az egész családot – talán Konstantinápolyból romos-rongyos, féltüdővel lélegző Athénbe –, ahol Nikéforosz mindent megtanult, amit ott még tanulni lehetett, Logikát és Dialektikát, Platón és Arisztotelészt. A képtisztelő nagy Iréne császárnő visszahívta Nikéforoszt, világi ember létére konstantinápolyi pátriárkává tette, pappá szentelték, püspökké felkenték, mivel minden-platónok és minden-arisztotelészek arra tanítottak, hogy nincs a keresztények Istenének és az Isten Anyjának megfelelőbb viselkedés (religious behaviour), mint a szentképek tisztelete. Mikor püspökké szentelték, nagyértekezésének kéziratát (a képek tiszteletéről) hóna alatt tartotta, majd egy ereklyés szekrénybe, balzsamok és csontok közé helyezte: ez! ez! ez! (a jelenet, az elv, a tény) könnyekre fakasztotta Carlost, hiszen ő is, ő is, annyit, annyit *írt* és önelemző Naplóit sokféle tornyosodó sokféle barokk szentszobor mögé dugta.

Carlos lelki vezetője azt sem titkolta, hogy Nikéforosz pátriárkasága előtt, mint világi nagy államférfi, nagyvilági életet élt, – igen, s később, mikor jelen volt a kép-

tiszteletet „dogmatizáló” zsinaton és konzíliumokon, Iréne császárnő gyakran *nem* eleven szarkofágaszobrok ornátusában jelent meg, hanem éppen ellenkezőleg, és így – Nikéforosznak nem a legkönnyebb kísértései voltak (Carlos! Carlos! a tiéd), – legyőzte őket (Carlos! Carlos! a te győzelmeid!).

Es az okos lelki vezető azt is tudta, hogy a „királyfi Don” imádja a szent-szín-padi szent-misztérium játékokat, épp ezért elmondta a királyfinak a később újra és újra száműzött Nikéforosz holttestének hazahozatalát Konstantinápolyba 846. március 13-án, – a velencei hajót, a Fekete-tenger viharait, az Égei-tenger napsugarait, a bizánci nép szent részeg boldogságát, zenéit, szövétnekeit, ahogy a költő Keresztes János mondaná: „Miurunk karneválját”.

A lelki vezető megnyugtatta Carlost: nem volt vétkes, mikor földi formájú, ember-ábrájú, szentéletű asszonyok képével dúcolta fel mégszínesebbé, legtisztább Ave Maria Rózsafüzér, Angelus-imáit a Madonnához, menjen Carlos haza Isten békéjével, – azzal megáldotta, „találkozás lesz az Égben, most még csak adieu a Földön”.

Odahaza, jóformán minden délelőtt, Carlost meglátogatta egy földön-földöntúli életű apáca, talán maga Avila vastag várának Teréziája, avagy csak Carlos képzelte annak, – de úgy vélem, Felség (írja a Főinkvizítor II. Fülöpnek), hogy ez idem et eadem, egyértelmű, szentértelmű dolog, ismervén Carlosunk leglázasabb áhítatát. Carlos, hazaérvén (az éjszaka kosztümjében, a hajnal lován), minden fájdalmát elsírta a Rózsa Regénye, a mysticissima flora apácának, igaz vagy képzelt „Avilá”-jának, a képrombolókat, a kárhozat mozsártörőjében hamuvá gyalázott, Annunciációs oltárképét. Mire? Az apáca mosolyogva (Trice! Trice! Beatrice! – Dante dalában) átvezette Carlost a hálósobájába, ahol (óriási tükrök, vagy japán spanyolfalak méretei után futva): Beato Angelico, festők festője, Annunciáció-képének (1437 után?...) csodálatosan hűséges másolata volt látható.

„Ennél szebb nem volt és nem lesz a világon!” – rebegte, suttogta Carlos az ő „Avilá”-jának mirhavirág fülébe. Mért a legszebb? Itt minden egyszerűség lényeg, cifrártlan, titok és világosság, Ég és Föld (Isten és Mária) legintimusabb, halk és suttogó és mégis mindenről mindentudó találkozása, Végtelenség és alázat, Ostya-fehér falak, gótika sóhaja, reneszánsz lehelete, Szent Tamás minden hittudományi Summájának pillangó színeváltozása, Pax Domini, legdogmatikusabb látomás, prizma-lépés előtt a Szentlélek sugara.

Carlos még be sem fejezhette imádságát Beato Angelico szentképe előtt, – az ő „Avilá”-ja, Szentlélek-szárnny kolostori fejékével, még épp hogy elsuhant (Ábel oltárfüstje az Égbe), – mikor zokogva (valljuk be: káromkodva is...) betörték Carlos hálósobájába Carlos legkedvesebb, hol misztériumokat, hol vad vígjátékokat játszó színészei és rongyokban, vérző sebekkel, mártír-meztelen elpanaszolták, hogy a képromboló eretnekek színházukat, kosztümjeiket, farce és Dei Deo kulisszáikat széttűzták, felgyújtották (még most is égnek! füstjétől Hádes-hamvas kormosak! – mutogatták...), – mire?

Don Carlos, Beato Angelico theológiai hóvirág-képének hatása alatt, *azonnal* azt mondta nekik: „Ne sírjatok! Örüljetek minden földi díszről megszabadult ártatlan Ádám-pucérságtoknak, mert ez lesz forrása, ihletője annak az auto sacra-

mentálénak, melyben ábrázolni fogjátok Beato Angelico legszentebb képét, az Angyali Üdvözlét, az intimitás és egyszerűség elíziumi házasságában.”

Ezt a szentjátékot (folytatja dokumentum-levelét a Főinkvizítor II. Fülöp királynak) magam is láttam, – hithívebb lettem tőle, mint eddig voltam. De? – most *én* gyórok Felségednek –, de? Én a hiúság bűnébe estem és vetélkedni, versenyezni kívántam jó Carlosod „Avila”-szororával és Beato Angelico Angyali Üdvözlét-képével és Carlosod színészeinek mise-szép, mise-szent pantomimjével, – ennél fogva?

Aznap délután: *Tiziano* Angyali Üdvözlétének (1564...1566...) másolatát vittem el a Trónörökösnek, – öt évvel ezelőtt, velencei politiko-küldetésem alkalmából csináltattam; ez: *ellentéte* volt Boldog Fráter Angelicus képének, – ez: dráma, vihar, apokalipszis, démonok, angyalok, kozmoszok örült kozmogóniája, színek lávázó tobzódása, a Világszínház Mozgósítása.

Hatása Carlosodra? – kérdi levele befejezéseképpen a Főinkvizítor, – hatása ez: másnap (a rongyos színészek voltak az első *felvonás*, amiről most írok, evangélista Szent Márknál és Tacitusnál is rövidebben: Carlosod „színházi életében” a *második felvonás*), – másnap (ez a véletlen szinte csodával határos): meglátogatta Fenséges Károly-fiadat Calderón, a drámaíró (szelleme, szelleme, persze hogy szelleme, eljövendő lelke maszkjában, vagyis *teste* húsában... ismered Királyom, Carlos látomásos habitüdjait...), aki „tegnap” még „A legnagyobb varázslat a szerelem” című darabját írta és utána – papnak ment, papi ruhában köszöntötte Carlost, – akinek kastélya a Komposztélai Szent Jakabhoz vezető zarándokút mellett emelkedett, és Calderón épp Komposztéla felé tartott.

Carlos két vállánál fogva rázta, rángatta Calderón mindkét vállát, – nem volt ez hisztéria, – ellenkezőleg: vallásos extázis (értésültem...), szeretet és Isten színházai iránti rajongás, – Carlos mondá Calderónnak, – szakítsa meg útját pár órára, pár mérföldkőre és vigye magával Felséged, Rex Felipe, udvari színházának minden színészét és minden Égre-éhes szent díszletét: *ezekkel* játsszassa el Komposztéla tiszteletére az Angyali Üdvözlét – Tiziano-értelmezésű – drámáját, – zuhogjanak rózsa-ág köteleken még angyalok, puttók, minden Katholikus Metafizika édes kölykei is és közben zúgjon, zengjen, kórusból és zenekarból: Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes!

(1982. augusztus)

NEMES NAGY ÁGNES

A lovak és az angyalok

Jönnék

*Isten hozott, szép angyalok.
Elvermelt almát adhatok.
Ki küldött vajon vigaszul?
Itt egy jonatán, egy batul.
Féltem nagyon, hogy a szemöldök-
fában homlokkal összetörtök,
és tört angyalt hogy ápolok?
Be szerencsével jártatok!
Mint a petróleum-lángot, kicsinyre
húztátok angyalságotok.*

Mennek

*Először fölkel Áriel,
aki a karban énekel.
Azután fölkel Rafael.
– Ne menj még, kérlek. – Menni kell.
Az ifjúságtól, lustaságtól
hullámos-léptű, lassú Gábor
indult aztán. – Ne menj. – Az arca
pelyhes volt, mint a fűzfabarka.
Utolsónak maradt Mihály.
Vasderes-színű tüske-hajjal,
mint az apák, ez olyan angyal.
– A csuhád csücskét megfogom,
az alma kásás volt, tudom,
de nincs más, nincs más, nincs – megállj!
És mégiscsak elment Mihály.*

Út

*Patkolj nekem lovat, kovács,
hadd vigyen egyszer már haza.
Jó ez a szódás paripa.*

*A cukrászboltnál majd megállunk,
ott utoljára még benézek,
akár egy alkony ablakán;*

*hogy villognak a sütemények,
a sok mennyei marcipán –
és aztán minden színtelen.
És nem lát minket senki sem.
A ló dobog csak, tompa dobja,
mintha egy szív ver, távolodva.*

*És lassan úsztatunk tovább,
valami víz, valami fák,
valami lombos némaság,
talán valami suhogó,
lomb-kupolák alatt futó,
talán folyó a rengetegben –
de nem tudom – minden nevetlen –
lehajlok. Ne érjen az ág.
Átölelem a ló nyakát.*

A lovak és az angyalok

*Mert végül semmi sem marad,
csak az angyalok s a lovak.*

*Csak állnak lent az udvaron,
az angyalok meg a szobámban;
csellengnek néha szinte százan –
egy lény mit is tesz önmagában?
Feldobrokol, s ismét megáll,
vagy szárnyát csattogtatja olykor,
mint egy szellőzködő madár.*

*Csak állnak és nincs semmi más,
csak látvány és csak látomás,
csak láb, csak szárny – az út, az ég,
bennük lakik a messzeség –*

*Oly távol vannak, oly közel.
Talán ők már nem hagynak el.*

(1959. február)

PILINSZKY JÁNOS
Halak a hálóban

*Csillaghálóban hányódunk
partra vont halak,
szánk a semmiségbe tátog,
száraz úrt harap,*

*suttogón hiába hív az
elveszett elem,
nem véletlen vont a partra,
fuldokolva kell*

*egymás ellen élnünk-halnunk,
szíviünk megremeg:
vergődésünk testvériünket,
anyánk fojtja meg!*

*Egymást túlkiáltó szónkra
visszhang sem felel,
öldökölnünk és csatáznunk
nincs miért, de kell!*

*Nem véletlen vont a partra,
nem is büntetés,
nem válthat meg szenvedésünk,
semmi szenvedés!*

*Roppant hálóban hányódunk
s éjjélkor talán
étek lesziünk egy hatalmas
halász asztalán.*

(1942. július)

Aranykori töredék

U. E.-nek

*Öröm előzi, hirtelen öröm,
ama szemérmes, szép anarchia!
Nytott a táj, zavartan is síma,
a szélsikálta torlaszos tetőkre,
a tenger kőre, háztetőre látni:
az alkonyati rengeteg ragyog.
Kimondhatatlan jól van, ami van,
minden tetőről látni a napot.*

*Az össze-vissza zűrzavar kitárul,
a házakon s a házak tűzfalán,
a világvégi üres kutyaólbán
aranykori és ugyanaz a nyár!
És ugyanaz a parttalan öröm,
dobog, dobog a forró semmiben,
ellők magától, eltaszít szívem
és esztelen szorít, szorít magához!*

*Mi készül itt e tenger ragyogásból?
Ha lehúnyom is, süti a szemem,
mi kívül izzott, belül a pupillán,
itt izzít csak igazán, idebenn!
A világ is csak vele fényesül,
az örömtől, aminek neve sincsen.
Mint vesztőhelyen, olyan vakító
és olyan édes. Úgy igazi minden.*

(1949. február)

Introitus

*Ki nyitja meg a betett Könyvet?
Ki szegi meg a töretlen időt?
Lapozza fel hajnaltól-hajnalig
emelve és ledöntve lapjait?*

*Az ismeretlen tűzvészébe nyúlni
ki merészel közülnk? S ki merészel
a csukott könyv leveles sűrűjében,
ki mer kutatni? S hogy mer puszta kézzel?*

*És ki nem fél közülnk? Ki ne félne,
midőn szemét az Isten is lehúnyja,
és leborulnak minden angyalok,
és elsötétül minden kreatúra?*

*A Bárány az, ki nem fél közülnk;
egyedül Ő, a Bárány, kit megöltek.
Végigkocog az üvegtengeren,
és trónra száll. És megnyitja a Könyvet.*

(1961. december)

Mielőtt

*A jövőről nem sokat tudok,
de a végítéletet magam előtt látom.
Az a nap, az az óra, mezítelenségünk
fölmagasztalása lesz.*

*A sokaságban senki se keresi egymást.
Az Atya, mint egy tüskét, visszaveszi
a keresztet, s az angyalok, a mennyek
állatai, fölütik a világ utolsó lapját.*

*Akkor azt mondjuk: szeretlek. Azt mondjuk:
nagyon szeretlek. S a hirtelen támadt
tülekedésben sírásunk még egyszer fölszabadítja
a tengert, mielőtt asztalhoz ülnénk.*

(1971. április)

MÉSZÖLY MIKLÓS

Jelentés öt egérről

December huszadikán költöztek be az egerek a kamrába, szám szerint öten, két nőstény és három hím. A kopasz vadszólón kapaszkodtak föl a második emeletig, az indák odáig felnyúltak. Mint valami izomrost preparáció, olyan volt a fal, s ez a hálózat volt az egyetlen biztos út a pincétől a kamraablakig.

Vándorlásuknak nem volt különösebb oka, csupán a megszokott. Az élelemhiány, a mindennapos szénlapátolás robaja, s hogy nem akadt üreg, ahová behúzódhattak volna. Ösztöneikben az rögződött, hogy a védett üregekben egyúttal jóllakottak is.

A pince cementes volt, sehol egy rés. Nyáron faládák álltak az egyik sarokban, de ezek eltűntek ősszel. Maradt a szén. Ha lapátoltak belőle, a villany is felgyújtották, s ez ideges futkosásra készítette őket. Csak a széndarabok között bújhattak el. A szén viszont porlott – az egyetlen, ami mállott a pincében – s a legváratabb pillanatban zúdult rájuk a fekete lavina. Sok így pusztult el közülük, de hogy hányan, azt soha nem érzékelték, csak azt, hogy ők még élnek. Legtöbbjük az éhségtől hullott el. De ezeknek a pusztulását sem érzékelték másképp, mint azokét, amelyeket a szén temetett be, s így meg se szagolhatták őket döglötten. Közömbösen surrantak el mellettük.

Egy nap megerősödött a hideg, s jeges hó fúvódott a pincébe, belepte a szénhalom réseit. Ha ráléptek a fehér porra, besüppedt alattuk; ha meg felolvadt tesztüktől, a nedvességet érezték iszonyúnak a hasaljukon. Ez nemcsak a futkosást, de a rejtőzést is fáradságossá tette. S a villany is élesebben világított a hótól. Mintha csak egymást akarták volna kiegészíteni, a hó és a szén.

Huszadikán éjszaka az egyik hím odarohant a deszkajárókához, végigszaladt rajta az udvari ablakig, majd ismét visszafutott a pincébe, és ott cikázott nyugtalanul. Hamarosan a társai is nyomába szegődtek. Percekig rohangáltak így, fel és alá, mindig ugyanazon a szakaszon, és mindig ugyanott torpanva meg, mintha kényszerítő, áldozati feladatot hajtának végre. És semmi hangot nem hallattak közben. Aztán újra a deszkánál teremtek. Felkúsztak a szellőző vasrácsára és megindultak fölfelé a végtelennek tetsző falon. Mindez pillanatok alatt történt. Ellenállhatatlanul mászniok kellett, noha semmi szagot nem éreztek; sőt, a fal még a pincénél is vigasztalanabb volt. A feketére aszott bogyók a legkisebb érintésre zörögve hullottak le; és sose tudták: ők okozták a zajt vagy valami más? De csak annál konokabban törtek előre. Az a tény, hogy más körülmények közé kerültek, megkésztette kitarásukat, hogy ezektől az új körülményektől minél előbb megszabaduljanak.

Közben akadt egy meglepetésszerű pillanat. Túl az első emeleten, egy kipúposodó malterréteg mentén keskeny rés állta útjukat. Lábcskáikkal azonnal körbetapogatták belülről. Igazi üreg volt. Megnyugodva fúrták be magukat az alján felgyúlt porba, s itt töltötték az éjszakát. E biztos fedezék birtokában a vadszólós falat is másképpen érzékelték másnap. A fekete bogyókból egész halomnyit hordtak be az üregbe, s túéles fogukkal apróra morzsolták. Ettek is belőle, de éhségüket inkább a rágcsáló

mozdulat enyhítette. A mélyedést, amit testükkel vájtak, széttördelt levéllel bélelték ki. Ez a munka késő délelőttig tartott. Dél felé a szüntelen kapirgálástól az üreg fala meglazult, s az egész malterlebernyeg lezuhant az udvarra, két társukkal együtt. Mindketten egy nagyobb malterdarabba kapaszkodtak bele, előbb csak óvatosságból, aztán már ijedtükben, mint az egyetlen valamibe, amihez a biztonság friss emléke fűződött. Lent mélyen betemetődtek a hóba; s fönt így maradtak öten.

Vaksin hunyorogtak, a téli nap vakít. Üreg nélkül a vadszőlős fal ismét borzalmasnak tetszett. Sokáig mozdulni sem mertek. Majd később, egy kis maradék peremen tovább rágcsálták a levéltörmelékét; de hamar rájöttek, hogy nincs mit kibélelni vele, s akkor újra elfogta őket a kínzó sürgetés, hogy útra keljenek. Előre, és semmiképp se vissza.

Ekkor érkeztek el a kamraablakig. Már négy-öt méter távolságból megéreztek, hogy nyitva van, s ettől új erőre kaptak. Csak addig kell kitartani most már – s akkor valami egészen más kezdődik.

Egészen más.

A kamra kicsi volt. Falait mennyezetig polc borította, a két szemközti állványt vasrúd kötötte össze, néhány kolbász, sonkavég, finom sókristállyal erezett szalonna lógott le róla. Egy kis asztalkán ételmaradék. Alatta hullámpapír doboz, tele rongyokkal letakart krumplival. Az ablak üvege kék volt, s ugyanilyen kék az ajtó ablakszeme is. Ez a derengő félhomály különösen nyugtatólag hatott rájuk.

Az egyik polc mellett szokatlan formájú láda hevert; talán hogy fel lehessen rá állni. Mindenesetre volt egy elkülönített rekesze is, olyan, mint egy fiók, de ezt csak napok múlva fedezték fel. Addig a polcok sarkaiban töltötték az éjszakát. A sok zug közül egyelőre nem tudtak választani, váltogatták a helyüket; úgy érezték, mind-egyik egyformán alkalmas, hogy birtokba vegyék. A bőséges táplálkozás nemcsak az állandóság érzésével párosult bennük, hanem hanyag otthoniassággal is. Szinte tobzódtak a biztonságban, hogy bármelyik zugban megaludhatnak. S ugyanakkor az önállóságuk is megnövekedett. A pincében folyton egymás mozdulatát lesték, most mindegyiküknek megvolt a maga külön útja; sőt, külön hangja is. Hol tompábban, hol élesebben kis füttyöket kevertek cincogásukba, ami leginkább lágy trillázáshoz hasonlított. Máskor meg halk horkantást, csettintést vegyítettek bele, de olyan technikával, hogy mind az ötükét meg lehetett különböztetni. Mintha minden veszély megszűnt volna, ezt sugallta a kék félhomály. Az ajtó ritkán nyílt ki, és akkor is zörejek előzték meg. És nem zúdult le se fehér, se fekete por.

Jelenlétüket egy elmozdított befőttesüveg árulta el: zörgésre száradt morzsalék hullott le róla.

A fölfedezés után a házaspár gyorsan becsukta a kamra ajtaját. A padló recsenései azonban sejtették, hogy nem távoztak messze, rövidesen ismét be fognak nyitni, és néma mozdulatlansággal várják a kétségtelen bizonyosságot, az apró neszeket, a lelepleződést, ami indokoltá teszi az óvatosságot. És jogossá a védekezést. De semmi nesz nem hallatszott. Erre késpengével végigkocogtatták az üvegeket. Megrugdalták a polcok alját. A papíralátéteket zizegették. Ez sem hozott eredményt. Viszont kiderült, hogy nem egy egér garázdálkodik, hanem több, esetleg egy család. Egy családnyi egér pedig már olyan mértékű tenyészés, ami undorít. S undorodva tovább folytatták a csapkodást, és még szélesebbre tárták az ab-

lakot. Ha kimenekülnek, egyelőre elhárították a veszélyt – aztán majd kigondolnak valamit.

De egér ezúttal sem mutatkozott. Szorongva lapultak szanaszét, mind az öten másutt, holott legszívesebben együtt kuporogtak volna, egymás hasa alá dugva fejüket. Végül két csattanás hallatszott: az ajtót is, ablakot is rájuk csukták.

Kis idő múlva halk, egyforma cincogással jelt adtak egymásnak, és a legfelső polcon összepréselődtek, akkora helyen, mint két gyufásskatulya. Nem is mozdultak addig, míg újra nem nyílt az ajtó. Akkor érthetetlen sietséggel átfutottak egy másik sarokba, s lábuk alatt megzörrent a papír. Ezt a neszt már jól lehetett hallani. Egy pillanatra újra szóba került, hogy talán mégis próbálják kihajtani őket, de letettek róla. Most már a fogó mellett döntöttek. Egy féldióval feltámasztott virágcserepet állítottak az asztalra, majd minden föllelhető élelmiszert letakartak üveggel. S ami a vastrúdon lógott, zsineg helyett vékony drótra fűzték fel.

Aztán csöndben maradt a kamra, egész másnapig. Ez a csönd ismét bizakodóvá tette őket. Járták külön útjaikat, füttyögtek s még jobban is érezték magukat, mint eddig: az ablak csukva volt, nem volt annyira hideg. Jóllakottságukban az sem tűnt fel rögtön, hogy minden ehető üveg borít. Megelégedtek a papírrágcsálással, a rágcsálás enyhíti a szomjat. A féldiót csupán megérintette egyikük, mire a cserép lekoppant, de lomhán. A hasas nőstény egyszerűen nem értette, hová tűnt olyan gyorsan a dió.

Másnap újra kezdődött a csapkodás; a kamra ablakára drótháló szelgeltek föl.

De előbb megvizsgálták a virágcserepet. Óvatosan fölemelték egy alája csúsztatott papundeklivel és kivitték a vécére. Csalódást okozott. De még így üresen is gyanút keltő volt. Mintha lett volna benne egér, csak éppen már nincs. Megszökött volna? Nevetséges. Mégsem lehetett nevetni rajta. Furcsa tartózkodással helyezték vissza az asztalra, mint egy fertőzött csészét, amit bár kimostak – mégsem lehet tudni.

A drótháló felszerelése sokáig eltartott. A hely is szűk volt, az ajtót se hagyhatták nyitva, nehogy kiszökjenek az egerek az előszobába. A szögecsék folyton lepotyogtak a földre. A könyök, a csukló minduntalan beleütődött az ablakfába. A drótháló szegélye, mint a tű, szúrta, s behasított a köröm alá, szopogatni kellett a kibuggyanó vért. De kárpótolt a gondolat, hogy a háló tökéletes megoldás lesz. A kamra szabadon szellőzhet, s még egy bogár sem hatolhat be. És egy egér sem távozhat már. Csak mielőbb vége legyen a hajszának, aztán már nem kerülhet sor ilyesmire. Gyorsan és végérvényesen. Tulajdonképpen így humánus. Addig már takarítani sem érdemes, majd utána. Utána rend lesz és tisztaság. Iszonyú, hogy mindenütt ott a nyomuk; ahol nem is látszik, ott is a piszkukat sejteni. És a bűz. A takarításszag olyan, mint a tiszta lelkiismeret.

Az egereket megviselte az óráig tartó zaklatás. Csak sötétedés után merészkedtek elő. A zugok, ahol bújtak, már sokkal kevésbé látszóttak biztonságosnak. Tétován az ablakot is körbejárták. A háló meglepte őket. Érezték az éles levegőt, mégsem lehetett áttörni rajta. Nem mintha menekülni akartak volna, de kitapasztalhatták, hogy arra nem vezet többé út. Talán másfelé.

A két hasas nőstény éhezett meg legelőbb, de csak morzsányi törmeléket találtak. A cseréppel ugyanúgy jártak, mint előző nap: a dió eltűnt, mielőtt ehettek volna belőle. Üregre vágytak, egészen kicsi üregre, s egyre inkább fölhagytak az egyéni futkosással.

A hím ekkor fedezte föl a szokatlan formájú láda fiókrekészét. És ez egyszerre lázba hozta őket. Még ösztöneik találékonyságát is meghaladta, hogy mért jobb ez, mint minden eddigi üreg. Jobb volt. S a kinti világból tekervényes folyosójárat vezetett hozzá. Azonnal megkezdték a kibélelését. Tépték és hordták a papírszeleteket, a rongyszálakat, melyeket a krumplisládjában találtak. Három napig tartott a fészek elkészítése, s ebben a három napban alig zavarták őket. De nem is nagyon hallották a neszeket a fiókrekész mélyén. Biztos fedezék volt, téli nagy alvásokra való.

Az üreg legbelsejébe a két nőtény fészkelte be magát. Egyre nehezebbükre esett a mozgás. Aludtak, kóvályogtak, majd újra elaludtak. A jóleső melegben a legkisebb morzsa is kielégítette őket. A cserepet azonban minden nap meglátogatták, makacsul bizakodtak, hogy egyszer mégis megkaparintják a diót. Mivel soha nem tudtak a közelébe férkőzni, egy idő múlva egyetlen tárgya lett érdeklődésüknek, óriásinak sejtették és kimeríthetetlennek. Ha ezt a fészekbe cipelhetnék, talán ki se bújnának tavaszig. De már az öreg hím is a kényelmesebb utat választotta, hogy megközelítse: az asztal lábán már nem tudott fölkapaszkodni, visszacsúszott a gyöngeségtől. Ettől egyszer váratlan őrjöngés vett erőt rajta. Cincogásával úgy fellármázta társait, hogy végül mind fölvészorogtak az ablakperemre és vadul kaparták a hálót. Megfeledkezve a fészekről, eszeveszetten ki akartak törni. Majd váratlanul ismét elcsöndesedtek és visszavonultak. Csak a legkisebb nem. A futkosás ingere nem akart elcsitulni benne, egyenesen a cseréphez rohant és belekapott a féldióba. A dió félrerepült, ő meg a cserép alatt maradt. Egész éjszaka ott hevert az asztalon a dió, veszély nélkül ehettek volna belőle, de társai nem mozdultak ki reggelig. Akkor pedig már késő volt, a cserepet kivitték a vécére. Az egérkölyök dögölten hullott ki belőle. Ráhúzták a vizet. Még akkora sem volt, mint egy spulni cérna.

Ez az elképesztő kicsiség szülte a gondolatot, hogy más eljárást kell alkalmazni. Végre is, ki tudja, hány van belőlük? S ha mind ilyen apró? Mindet külön várják ki, míg a cserép alá kerül? Ha nagyobb lett volna, talán nem is gondolnak a kénrúdra. A nagy test valahogy megfoghatóbb eredmény. Zsákmány, ami terítékre kerül. Így csak légycsapkodás, nincs vége-hossza. Egyszerre az invázió rémével fenyegetett ez a kicsiség. S hátha még kisebbek is vannak?

A méreg megbízhatatlan, hozzá se nyúlhatnak többnyire. A kénfüst viszont alapos és gyors. Kár, hogy eddig nem jutott eszükbe. Hogy biztos legyen a hatás, egyszerre két rudat gyújtottak meg, a cserép tetején. Aztán kihordtak minden élelmet és eltömítették az ajtót.

Az egerek sokáig nem éreztek semmit, a fészekbe nehezen szivárgott be a füst. Mikor orrukba hatolt a csípősség, ösztönösen egymáshoz dugták a fejüket. Így várakoztak. Pár perc múlva aztán vakon kirohantak az elbarikádózott járaton – csak az egyik nőtény nem mozdult. De az se ijedtségből vagy ravaszságból; csupán kimerültebb volt, mint a többi. A huszonegyedik napja felé közeledett, míg a másik nőtény csak a tizenötödik napja körül tartott.

Három társa kint különös változáson ment át. Először száguldva köröztek a láda körül, majd felkapaszkodtak az asztalra, sorba mindegyik polcra, egész a legfelsőig, és mindenütt körözve keresték a fészek bejáratát. Ez a körözés lett minden tudományuk. És egyre féktelenebb erőt éreztek magukban. Ha egymáshoz ütköztek, azonnal haraptak, és nem engedték ki foguk közül a másikat, összegubanco-

lódva köröztek tovább. Aztán hirtelen, majdnem egyszerre bágyadtak el. Ahol utolérte őket a bágyadás, reszkető fejjel eldőltek és egyre hosszabbra kezdtek nyúlni. Valószínűtlenül hosszúra nyúltak. Majd gyors rángásokkal leestek a polcra mind a hárman.

Nemsokára kinyílt az ajtó. A türelmetlenség, hogy mi lehet az eredmény, minden hasonló esetben sürget. A ritkuló füstben mindjárt szembetűnt a három hulla. A bejárat mellől azonnal felkapartak kettőt, de a harmadik beljebb feküdt, le kellett volna térdelni, hogy elérjék. Majd a következőre azt is – gondolták, s gyorsan becsukták az ajtót, hogy a bűz el ne árasssa a lakást.

Csak órák múlva néztek be megint, kezükben egy kis karácsonyfagyertyával, amit a fáról emeltek le; a kávéfőző kicsapta a biztosítékot. Elképedésükre a harmadik hullát fent az asztalon találták, megcsonkítva, félig lerágott fejjel. Tehát még élt az előbb s azóta mászott oda. Sőt vannak, amelyek túléltek a füstöt. Ez a fordulat otrombává tette a küzdelmet. Azt a tűnődő sajnálatot mérgezte meg, ami az egész műveletet végigkísérte, a cseréptől a kénrúdig. A sajnálat egyszerre bosszúsággá, dühvé változott bennük. De már nem határoztak semmi újat, este volt. Majd holnap.

A maradék nőtény ezen az éjszakán érzékelte először, hogy mi az egyedüllét. Eddig csak meg-megfogyatkoztak, ami közömbös. Most ő volt az egyetlen egér a földön. S már nem bújt vissza a fészekbe. Kiült a drótháló mellé az ablakperemre, és egész éjszaka ott ült. Reggel ott találták megfagyva.

Most már csak azt kellett megállapítani, hogy nincs-e több belőlük. S egy friss sajtadarabot hagytak az asztalon. Ha lesz rajta rágcsálásnyom, újabb kénrudat kell gyűjtani; ha nem lesz, melegíthetik a szódás vizet.

Újév másnapján került sor a takarításra. Ekkor fedezték fel a fészket is. Nem akartak hinni a szemüknek: két lapátnyi rongy- és papírszemetet ráztak ki a ládarekeszből. Még egy vendégnek is megmutatták. Iszonyú. Ezek aztán jól felkészültek a teletésre. Itt akartak kölykezni. S az öt közül legalább három nőtény volt – legalább három!

Ez a téma napokig foglalkoztatta őket. Elképzelték, hogy mi történhetett volna. Még számításokat is végeztek. Nász után húsz-huszonnégy napra hat-nyolc kölyköt szül a nőtény. És évente ötször-hatszor szül. Így egynek az utódai megközelítik a harmincat. És a hat-nyolc utódnak legalább a fele nőtény – és azok megint csak ugyanúgy... Nem is lehet végiggondolni, csak lerajzolni, mint a családfát. Aztán már rajzolni se lehet, csak absztrakt jegyekkel jelölni, számokkal, melyeknek mindegyike él és még tovább osztódik. Geometria progresszió.

Igen, ez az. Geometria progresszió. S egyszerre, mint valami váratlan, talált kincssel, úgy dobálózta ezzel a kifejezéssel. S vele a tiszta lelkiismeret egyensúlya is helyreállt, cáfolhatatlan matematikává finomult.

(1959. február)

RÓNAY GYÖRGY

Szerápcion legendák

Két férfi lépkedett a tengeren. Az egyik lassan, biztosan; mellette – fél lépéssel elmaradva, és mintha nem bízneek magában, kapkodóbban, néha bokáig lemerülve, el-elfúló lélegzettel – a másik (vagy a mása).

Mögöttük végtelen víz, előttük végtelen homok.

Talpak alá a fövény úgy simult akár a víz, puhán és selymesen.

Két kő volt ott – csak két kő, semmi más – mélyen beásva a homokba; kerek, tömzsi kövek, amikhez hajók kötélét hurkolták valaha, mikor még hajók jártak erre.

Leültek a kövekre; előttük végtelen víz, mögöttük végtelen homok, mindkettő enyhén fodrozódva, éppen csak annyi különbséggel, hogy a tenger mozgékonyan, a homok mereven.

Ültek és hallgattak. Nézték a tengert.

Aztán – órák vagy napok múlva, mindegy – aki a társa volt (vagy mása volt) annak, ki elsőül lépett a partra, kezét egy kissé megemelte, olyképp, mint aki tétován nemlétező madár után mutat a messzeségbe.

Ki elsőül lépett a partra, lehunyta a szemét, mintha látná a madarat.

– Szólhatsz, Szerápcion.

Mit ér, hogy itt vagyunk, ha nem tudjuk, hogy hol vagyunk?

– Annyit, hogy végül mégis itt vagyunk.

A célnál? Nem tudom. A cél, Szerápcion,

sokszor maga az út, de csak ha nem

céltalan; s minden célból, ha valóban

cél volt, mindig új út vezet tovább.

Úton vagyunk. Azt hiszem, épp elég,

ha ennyit tudsz. A többi csak lidérc

és délibáb, Szerápcion.

Megállás soha nincs?

– Megállás? Nem tudom, mit értesz

megálláson, Szerápcion. Aki úton van, áll. Csak az áll igazán,

aki úton van. Aki egyszer eltökölte,

hogy útnak indul, attól fogva áll. Magában, mélyre gyökerezve,

s minden lépéssel még mélyebbre. Úgy halad, hogy

haladtában, valahol, mozdulatlan. Hogy nőttön nő valami titkos

központ felé, míg lép, előre mindig,

a titkos Cél felé. S a kettő

végül, valahol összeér. Saját magába ér,

ha célhoz ér, Szerápcion.

S amíg
ülünk s nézzük a tengert, a mozgót és a mozdulatlant
(bár a mozgó is mozdulatlan, s a mozdulatlan is mozog) –
amíg ülünk, mondom, egyben megyünk is, ha a csöndet
halljuk, s látni tudunk, ott, ahol semmi sincs
mások szerint, világokat, Szerápcion. Mit tudhatod, a szem,
mely mint a szobroké, üresen néz a végtelenbe,
kőmereven és mozdulatlanul (úgyhogy hiába löksz felé
öklöt, követ vagy bármi mást, hogy megvakítsd vagy
reflexeit próbáld: pillája meg se rezzen) – mit tudod,
mit lát a szobrok élő köszeme, s egyáltalán hová
tekint: a távolba, vagy befelé? Halad,
és figyel a belső lépteket.

Mindig a belső lépteket
figyeld, míg álltokban haladsz, s haladva állsz, Szerápcion.

Magányosan?

– Talán. Ha úgy tetszik, magányosan. De mielőtt
felelnél, tudnod kell, mi a magány, Szerápcion.
Nézheted börtönnek, s rácsain nem fog semmi ráspoly,
s nézheted úgy, hogy végtelen szabadság.
Nézheted sivatagnak, amelyben körbejársz a szomjan pusztulásig,
s erdőnek, melyben egyetlen zöld tengerré simítja
a sok külön lombot a szél. S ha akarod, Szerápcion,
veheted Szélnek is, mely egy tengerré simítja a sok
külön lombot, vagy fölkaparja tengerét
s tombolva zúg, nem tudhatod, a lombot tépi, vagy
saját magát, míg végül el nem ül, s egy mozdulatlan
levélen el nem szunnyad, oly lány alommal mint a csecsemők.
Ez az álom, ez volna a magány? Vagy az a sokszögű Szem,
mely a levél alól, egy zöld testből figyel, oly áthatóan,
hogy merevvé igéz; ha megmoccansz, hártyás pillája rácsukódik,
és mire durva kézzel érte nyúlsz, már csak egy surranás
emléke rezdiül az iménti Figyelem
helyén, vagy az se tán?

Sosem voltam magányos.
Magányom tele volt Szemekkel, tele volt surranásra kész
Figyelemmel, olyan magány volt mint a lomboké,
s benne madár is énekelt, mozdulatlan csőrrel a titkos
belső hallásnak néma dalokat. Sosem voltam magányos.

Vagy beszéljünk, Szerápcion, a Szélről? Mi sodor magvakat sziklára, s borzol évek múlva friss füvet vagy gyöngéd virágbibét a sziklán?

Mi hajt felhőt, s a szikkadt föld esőben ázik, s mi hozza vissza a Napot, szárítja föl a lucskot, bontogatja a rügyeket, s viszi egyik hegyről a másikra a szirmok mulékony mámorát, mikor kinyílnak?

De láttál már szelet, Szerápcion? Fogtad már kézbe, mint napos csibét, hunyásztattad már szarvánál csavarva, mint őrzöngő bikát? A Szél, Szerápcion, az, ami van, de nincs; a mindenütt jelen levő, sehol sem látható – mert a tajtékzó víz, a jajgató lomb, ódon házak kéményében huhogó Iszonyat puszta jel, de nem a Szél, Szerápcion, a titkos Nemlétező, Megfoghatatlan.

Szerettem a szelet, Szerápcion. Szerettem a Magányt. Hallod a habmorajt a mélyben, a kettős tenger mozdulatlan tükre alatt? Mindig magányban éltem, és soha nem voltam magányos. Valami világszél fújt mindig a tenger alatt. Aki a tengeralji világszél énekére hallgat, sosem lehet magányos.

Nem ismertem a keserű magányt, a fortyogó levekben forgatót, a szakálltépő, káromló magányt. Nem ismertem? Kilábaltam belőle, leszárítottam lábamról sarát, levertem sarkamról porát.

Szabad voltam. Ablakom mindig nyitva volt a Szélnek.

Ma már azt is tudom, hogy bármi volt és bárhogy is volt, s akármit vettek el, minden hiánnyal én lettem gazdagabb. Ma már azt is tudom, hogy boldog voltam. Boldog vagyok.

Elég.

Hallgassuk a tengert, Szerápcion.

S mit hallgassunk, ha nincs?

– A tenger mindenütt van és mindig van, Szerápcion. Ahol te vagy, ott van a tenger. Két tenger közt egy hullámsáv, félig még fodrozó, félig merev már,

*ez vagy, Szerápcion. Ezek vagyunk: két tenger közt az Átmenet
hullámai, elporladók s mindig megújulók;
a mindig éppen elmúló, a mindig éppen változó
öröklét: ez vagyunk. Magunkkal visszük tengerünket.*

*Hajtottad már kagylóra füledet? Rózsaszín kőfodrai közt
hallottad már a tengert? Hallottad már a kagylóban a csöndet?
Ahol a csönd van, ott a tenger. Ahol a csönd van, ott a zúgás.
Hallottad már a rózsában a nyílás
titkos hullámverését, a mély morajt, amint a szirmok
szétválnak? Hallottad a Nyílás mérhetetlen
messziről érkező néma hullámverését?*

*Ahol a rózsza, ott a tenger. Ahol a Nyílás, ott a tenger.
S a fordított nyílás, a Hervadás:
az is a Tenger.*

*Bennünk él és benne élünk.
Meríts egy hullámot az árból: kagylóvá kristályosul tenyeredben.
Egy pillanatnyi tenger, rózsaszín kőfodraival,
a zsongó Hallgatás, a végtelenség néma ajka,
mielőtt visszaolvad elemébe.*

Ez vagyunk.

Hallgassuk a tengert, Szerápcion.

S az emberek? „A mások: a pokol”?

*– Nem. A mások, Szerápcion,
az Irgalom. S ha azt hinnéd, elméjében fogatkozó
aggastyánként beszélek, mint ki néz, de mit se lát már,
mert hályogos szemét, utolsó angyalként, az emlék
emléke is elhagyta már – nem, nem vagyok még
gyermekké bárgyult vén, ki rángó nyelvvél nyöszörög,
s nem tudja mit motyog.*

*A mások, ismétlem, nem a Pokol. A mások
az Irgalom. Nem mintha nem tudnám a Butaság
s a Hatalom gaztetteit. Nézz végig testemen: bőröm bokától
homlokig csupa sebhely. Még sincs bennem harag már,
csak irgalom.*

*Pedig láttam röhögve gyilkolót,
gyermekbordákon táncolót, anyákat tiprót, koponyákat szürcsölőt,*

szúrtak hátamba kést, tolvaj szentek türelmet prédikáltak,
láttam kiűzetést, prófétát mohó disznóhabzsolással
zabálni a pusztába kergetettek
alig hűlt ételét, s még mennyi mindent!
Hát nem mint élelmes írástudók, kik széljárás szerint fogják a tollat:
úgy szólhatok, mint aki tanú s áldozat volt egy személyben.
Nekem hihetsz, Szerápion: mégsem a mások a Pokol.
Épp eléggé megjártam poklukat, hát mondhatom:
a Pokol nem a mások, ha bennünk nincs pokol.

Ha nincs
mit égessen, fegyvertelen a láng. Mit lehet attól
elvenni, aki mindent odaad? Mitől lehet
megfosztani a semmiért sem törtetőt, a semmihez sem
ragaszkodót?

Egy Angyal mindig készen áll, hogy
érted jöjjön, ha szólítod. Ezért
nincs is pokol, Szerápion, ha magadban kioltod.
A másokét is. Tehetetlenek.

Jegyezd meg: bármely pillanatban
kézen foghat – már kézen is fogott
a Szabadság, és kivezet, Szerápion.

Hová?

– Hová? Igen, hová, Szerápion?
A kérdéshez. Minden kérdés az indulás,
és minden indulásban ott lappang a Cél. De ehhez
indulni kell. Kilépni. Mintha egy
(bármilyen nagy) körbe lennél bezárva,
s kilépsz a körből. Túllépsz a körön,
amerre a Sugár mutat. Minden sugár
tűlmutat a körön, mely, bármilyen nagy,
magába tér vissza, míg a sugár,
túllépve a körön, valahová a körön túlra tart.
A Végtelenbe? Vagy egy körön kívüli
központba?

Néztél már gyerek szemébe,
mikor ő maga elnéz, messzire,
játékán túlra? Semmiségbe? Végtelenbe? Láttad
szeme tükrében saját arcodat?
Egy szem, maga a tisztaság, s ártatlan íriszén
egy másik szem, tétován és mohón,

*mint késhegy, cél nélkül rezegve még –
potenciális gyilkosok vagyunk
mindannyian, Szerápcion. De nem mindenki öl.
Dobd el képletes késedet. Ne ölj.
Lépj ki a körből.*

*Indulj el, keress
egy gyermeket, és kérd meg, hogy szemébe
nézhess, sokáig, addig, míg a késhegy
el nem tűnik, s eggyé nem lesz a két szem,
hogyan megláthasd a Tengert. Csak a gyermek
járhat a tengeren: könnyű és tiszta mint a hullám,
vagy mint a Szél.*

*Elindul, soha nem
kérde: hová? – csak túllép a körön,
s biztos benne, hogy nem hiába. Megpihen,
és megy tovább, mert biztos benne: túl a tengeren
másik tengert talál. A tengerek, Szerápcion,
változnak halmazállapot szerint, de lényegük,
a hullám, mozgón, mozdulatlanul, mindig a körön túlra csap.*

*Aki látta a tengert, aki kortyolt tengervizet
rózsák szirmai közt vagy gyermekek szeméből,
s érzett bőrén szelet, rugalmas tenger-horzsolásút,
nem vágyik vissza a körön belülre.
Meguntam a piacokat, Szerápcion. A kikiáltók
ágálását a napi árfolyamról,
s az ájtatos tülekvők együgyűen
átlátszó törvéteit. Hiszen tudod,
mint bukdácsolnak más ellen vetett
hurkaikban, vagy a hálókban rángatóznak,
miket azért feszítenek, hogy más belé akadjon.
Meguntam az agórákat. Ítélet
nélkül. Csak mert meghallottam a Tengert.
Ítélet nélkül. És nem érdekel
ítéletük. Már csak a Tenger.*

*Látod ott
a madarat? A fél eget átszelte már,
mióta itt vagyunk, neszt se hallani,
csak száll, hasítja egyenletes szárnycsapással
a maga tengerét, mindig tovább. Hová?
Míg nyarába nem ér.*

Indulhatunk, Szerápcion.

S a halhatatlanság?

– Akik az alvilágban,
holtuk túlélve bár, létlen árnyékérettel vándorolnak,
előbb-utóbb, ötven, száz, kétszáz év után
mind kijutnak a fényre.

Csakhogyan akkor
már mit sem ér nekik, Szerápcion.

Két férfi lépkedett a sivatagban. Előttük végtelen homok, mögöttük végtelen víz. Mögöttük a tenger hullámai, előttük a homok hullámai. S fölöttük egy Madár.

Földről minden hullám mozdulatlan. De annak, aki száll, minden hullám mozog. A világ egy-egy hullám-szárnycsapás, amellyel túlgördül magán.

Ha mozdulatlan, akkor is. Ha sivatagban, akkor is. A két kő, amin ültek, rég eltűnt már. Elnyelte a víz vagy a homok árja.

Mentek a homok tengerén, a némaságban hallgatták a tengert.

A tenger lassú szárnycsapásait, ahogy biztos Nyarába hömpölyög.

S mielőtt eltűnt volna, távol, a kéken ködlő messzeségben, a két alak eggyé mosódott.

(1976. június)

MÁNDY IVÁN

A kavics

Hogy került hozzám? Ki csúsztotta a kezembe? Kávébarna kavics, apró homokszemek peregetek le róla. Ahogy megláttam, mindent és mindenkit elfelejtettem. A tenyeremben tartottam és csak bámultam. Az arab. A sivatagból érkezett. A végtelen homoksivatagból. Láta a karavánok útjait. És még mást is láthatott. Rég elpusztult városokat. Homokba fulladt házakat, palotákat. Talán akadt egy lány, aki felemelte, a kezébe vette és csak nézte. Egy lány, egy öregember, egy fekete szakállas férfi. Egyik kézből a másikba. Szóltak hozzá. Nem válaszolt, de mindent megértett. Örökké vándorolt, azzal a megbízható ragyogásával. Semmi kérdés abban a ragyogásban. Az alakja meg olyan karcsú, finom vonalú. Egy halra emlékeztetett. Egy megkövesedett halra. Nem! Nem hasonlított senkihez és semmihez.

Otthon rátettem a könyvespolc szélére. Felzúdult mögöttem a kórus. Apa, anya és Vali néni. Vali néni, akár egy bérház. Olykor felröppent hozzánk.

– Na tessék! Már megint összeszedett valamit!

– Ezt meg hol találtad?

– Hol találta?! Az utcán vagy a téren!

- Vedd le onnan!
- Egyáltalán mi ez?!
- Nem hallottad, hogy vedd le onnan?!

Röpködtek a sértések. Valóságos gyalázkodások. Mindez nem jutott el hozzá. Mit törődött ő velük! Hiszen fejedelmeket ismert. Selyempárnára helyezték. Bizonyos napokon elébe járultak, imákat mormoltak előtte. Imádkoztak és kávézgat-
tak. *Bizonyos* napokon.

Kivitettem a lépcsőházba. Meglehetősen ünnepélyesen az ablakpárkányra tettem. Föléje hajoltam. Végigsimítottam rajta. De éppen csak ujjheggyel. És csak néztem. Kissé eltávolodtam tőle. Úgy oldalról figyeltem. A legfelső lépcsőfokról. Bár-
mikor visszamehetek hozzá. Levehetem. Megfoghatom.

És ha lerohanok a földszintre? Akkor is itt marad? Megvár?

Elindultam lefelé. Közben vissza-visszanéztem. Az első kanyarnál visszaro-
hantam. Nem hagyhatom magára ebben a homályos, rosszkedvű lépcsőházban!

Levittem a térre.

Egymás mellett egy padon. Együtt néztük, hogy szálltak a hinták.

Lányok repültek felém. Hirtelen eltűntek. Belevesztek a levegőbe. Csak a ne-
vetésük hallatszott valahonnan messziről.

Az arab felé sandítottam. Unja az egészet. Rettentően unja. Hát mi ez neki? Egy
poros tér, apró, szürke kavicsokkal.

De hát hová vigyem? Mit mutassak meg neki?

Ki a Duna-partra. A Duna-parti kavicsdombokhoz, kavicshegyekhez.

Kavicsdombok, kavicshegyek.

Pocsolyákba merült pocsolyakavicsok.

Elhajított kavicsok.

Mit jelent ez egy sivatagi kavicsnak?! Semmit. Vagy még annál is kevesebbet.

Azért majd kitalálok valamit. Holnap... vagy holnapután. Csak ne veszítse el
a türelmét.

Sugárzott belőle a türelem és a bölcsesség. A sivatagi kavicsok bölcsessége.

Már besötétedett, ahogy hazafelé mentem.

Egyszerre csak megálltam a lépcsőházban. Az arcomhoz szorítottam a kavi-
csot. Egy végtelenül lassú mozdulattal végighúztam az arcomon.

– Hát te...?

Emmi néhány lépcsőfokkal feljebb. Emmi a negyedikről. Hangtalanul nevetett.

– Mit csinálsz itt?

Egyszerűen nem tudtam megszólalni.

Emmi közelebb hajolt. Megfogta a kezemet, mintha egyenként akarná lehá-
mozni az ujjaimat.

– Mit szorongatsz? Megmutatod?

Még mindig hallgattam.

Ő pedig gonosz kis nevetéssel:

– Egy kavics!

– Nem! Ez nem kavics!

– Hát micsoda? – Egy pillanatra elhallgatott. – Egy kavicsot csókolgatsz!

– Mit beszélsz?!

– Jól hallottad!

Elengedte a kezemet. Mereven az arcomba nézett, ahogy megismételte:

– Egy kavicsot csókolgatsz! – Leszaladt mellettem a lépcsőn. A kanyarból még visszanézett. Azzal eltűnt.

A falhoz tapadtam. Az arabot egy sunyi, gyors mozdulattal becsúszttam a zsebembe. Mintha többé nem is akarnám látni. Mintha sose találkoztunk volna.

Leváltam a falról. Tovább fölfelé. Elővettem az arabot. Megint csak végigsimítottam rajta.

Gyanakvó arcok fogadtak a vacsoraasztalnál.

Apa ránk nézett, ahogy úgy odavetette:

– Sétáltatok? Vagy beültetek egy moziba?

Ez egyáltalán nem hangzott humorosan. Ezt elég rondán odakente. Igazán nem lehetett csodálkozni, hogy az arab megjelent egy tányér mellett. A fehér abroszon egy fehér tányér mellett.

Anya egy túlvilági sóhajban:

– Jancsikám!...

Vali néni félig felemelkedett. Tokája fenyegetően megremegett.

– És te még azt mondod neki, hogy Jancsikám? Mi az, hogy Jancsikám?!

Apa egyet intett. A két nő egyszerre megszűnt. Most már csak apa undok, hideg hangja:

– A barátod velünk vacsorázik? (A két nő felé.) Miért? Nincs ebben semmi különös. Most már csak azt kell megtudnom, hogy mit vacsorázik úgy általában. Mi a kedvence?

Áthajolt az asztalon.

– Persze kérdés, hogy megfelel-e a társaságunk. Mégis... egy ilyen előkelő idegennek. Ez bizony nagy kérdés.

A társaság! A kavicsok társasága a tányérok mellett. Különféle kavicsok, lyukakkal, járatokkal. Féltrecsúszott fejek, behorpadt szemüregek, elferdiült szájak apró és mégis oly félelmetes fogakkal.

Apa most már valósággal végignyúlt az asztalon.

– Sajnálom, de nem gondoskodtam társaságról! És most, ha megkérhetném, tűnjön el innen! Ezzel a derék fiúcskával együtt!

Egyszerre felborult a szoba. A székek feldültek. A tányérok felborultak, ahogy apa lerántotta a terítőt.

– Tűnés innen!

De akkor mi ketten már a másik szobában.

Az ágy szélén ültem. Mellettem az arab. Nem gyújtottam fel a villanyt.

Halvány fénycsík szűrődött be az ajtó alsó nyílásán. Kiabálás. Fel-feltörő sírás. Apa hangja:

– ...és magukkal is torkig vagyok!

Hirtelen csönd.

A fénycsík is eltűnt.

Közelebb húztam magamhoz az arabot.

– Azért ő nem ilyen... nem... ne hidd! Moziba járunk, a Tivoliba meg a Turánba. Moziba meg futballmeccsre. A 33-asnak drukkolunk. Az egy kis csapat, örökké ki-

esésre áll. Te persze ezt nem nagyon érted... 33-as meg kiesés... de mindegy. Csak azt akartam mondani, hogy...

Elakadtam. De úgy, mint aki többé már meg se szólal.

Megint csak őt néztem. Nem! Azt még mindig nem mondhatom, hogy az *enyém*. Azt soha, de soha... még magamban se.

Az a barna csillogás a sötétben! A sivatagot lehetett érezni. Az éjszakai sivatagot.

A forró nappalok után dermesztően hidegek az éjszakák. Alaposan be kell burkolóznia a takarókba.

Feltámad a szél. Az éles, hideg sivatagi szél.

(1986. december)

WEÖRES SÁNDOR

Thermometer

Az egyik szólt: „Van Isten.” Másik felelt: „Nincs Isten.”

Hallotta ezt a hőmérőben a higany-szál

s mondá: „Mily boldogok! Plusz vagy mínusz jelet

raknak a Végtelen elé, s ettől nem változik;

anélkül hogy tudnák, ők egyetértének.

De én, ki egyik számjegytől a másikig

kúszom vagy csúszom: a Végtelent nem érem el soha.”

(1971. augusztus)

A másik élet

Ez a másik, ez a világosabb

suhanás nem adatik

csak a nádszál-rengetegben

s az ingatag erdőn,

amikor az ember már madár

és lemondott a külön pohárról

túl az eszmélkedésen,

a levegő tudása nélkül

űrbe meríti szárnyait.

(1974. február)

Agónia

*Ha meghalok, ki hal meg
bennem, velem, helyettem?
Azt, akiért aggódtam
(nem tudom, én-e, más-e)
valahol elvesztettem.*

*Olyan silányra sorvadt,
olyan párába olvadt,
se valaki, se senki,
hogy akár él, akár hal,
nem lehet észrevenni.*

*De énné kényszerít majd
a haldoklás állkapcsa,
hogy magam holtát halljam,
mert akiért aggódtam,
már rég nincs jelen ottan.*

(1974. február)

Jézus

*Rejtőztem légbe, kútba, gazba,
rám ne leljen Isten haragja,
de megfogott az elemekben
és íme testben megszülettem.*

(1980. december)

PARANCS JÁNOS

Nyárvég

Rónay György emlékének

*az indián nyár tündöklése
kórófüst-szagú délután
boldogtalan szellő szárnyán
vitorlázik az emléked
varázslatos vad forrongás
hajdanvolt ifjúság*

*az édes must zamatában
a csüggedten lehulló levélben
a rőtén bíborló alkonyatban
keresem lángnyelveid tüzes lehet
keresem friss erejét eszelős reményét
az elszáradt gazban a nyirkos ködben
a betakarított sovány termésben
a satnya csonthéjú gyümölcsökben*

*meddig tart még ez a kései nyár?
ez az érdemtelen váratlan haladéka
zord télbe hanyatló életemnek?
s lesz-e elég erőm bizodalمام
hogy jól sáfárkodjam az idővel?
a rámbízott dénárokat szaporítani
a kedvezőtlen mérlegállást
javamra fordítani van-e még
lehet-e még esély?*

(1985. február)

Füfelve és várakozva

S kik csak futkosunk itt alatt
befelé hallgatódzunk
szólít-e még valami hang
(Rába György)

*a semmi percegését ismerem,
az oldalazva menekülő,
megrugdosott kutya vonítását,
hiába csalogatják, gyere ide,
el, csak innen el, bárhová,
ahol otthon lehetnék,
kedvemre ugrándozhatnék a gyöpön,
lefetyelhetném a friss vizet,
nem ismerek olyan vidéket*

*a sivatagos nincstelenségben
üdítő lehet a nedvdús káprázat is,
követni lehet, öröm úzóbe venni,
ám csakhamar szertefoszlik,
leülepszik lassúdad a por,
a kandi szem hiába fürkészi
a láthatárt, homokbuckák mindenütt,
a csend kietlen táján kövek,
homok, egy-egy csontvááz, hang sehol*

(1992. augusztus)

GION NÁNDOR

Átlósan az utcán

M. Holló János sohasem gondolta volna, hogy egyszer majd valahol Svédországban, egy festői tó mellett lobogó tűz melegénél, Szent Iván éjszakáján fogják a képébe mondani, hogy a délvidéki magyarok tulajdonképpen az összmagyarság legpocsékonyabb nyúlványa. Őrá természetesen nem vonatkoztatták eme elmarasztaló általánosítást, de a lobogó tűz melege mintha így is alábbhagyott volna, néhány percig elmélázott azon, hogy lényegében még szerencséje van, mert ugyanezt a képébe mondhatták volna hónapokkal korábban, húsvét táján is, így legalább késleltette a kemény szavakat.

Eredetileg ugyanis a húsvéti ünnepekre akarta meghívni Stockholmba egy ot-tani magyar református vagy talán ökumenikus gyülekezet, de az is lehet, hogy inkább kulturális egyesület – M. H. János ezt nem tudta pontosan kibogozni –, a ked-ves meghívólevél azonban hibátlan magyarsággal íródott, és egy kellemes női hang idegen akcentus nélkül beszélt vele telefonon, illetl hát elfogadni a meghívást, csu-pán a kora tavaszi időponttól óvakodott, attól tartott, hogy odafent északon olyan-kor még bizonyába barátságtalanul szeles, nyirkos és hűvös idők járnak, így aztán megegyeztek Szent Ivánban, akinek napja Skandináviában szintén munkaszünettel járó, igen nagy ünnep, akkor is meg lehet tartani egy-két magvas előadást a Délvi-dékről, főleg pedig a délvidéki magyarokról, merthogy a meghívásnak ez volt a célja.

Kezdetben úgy látszott, hogy jól okoskodott, hűvös nyirkosság helyett napsütés várta Stockholmban, és ezenkívül barátságos és kedves emberek, kényelmesen el-szállásolták, és közben kissé röstelkedve elmagyarázták neki, hogy Svédországban valamikor a hatvanas évek végén vagy a hetvenes évek elején a kormány olyan ha-tározatot hozott, hogy a polgároknak a továbbiakban kötelező a tegezödés, nemcsak a hivatalokban, hanem a családban is, mert ez így praktikusabb, és ez természetesen vonatkozik a bevándorlókra, tehát a magyarokra is, kivételt csupán a királyi család tagjai képeznek, őket magázni kell. M. H. J. kissé csodálkozva és kételkedve regiszt-rálta a hallottakat, de úgy gondolta, jól nevelt vendégként illik tiszteletben tartani a vendéglátó ország előírásait, összetegeződött hát mindenkivel, akikkel találkozott, fiatalokkal, öregekkel, nőkkel, férfiakkal egyaránt. Radnai Pállal, az ősz hajú, ősz ba-juszú, de fekete szemöldökű nyugalmazott erdőmérnökkel is.

Radnai Pál markáns öregúr volt, szúrós, gyanakvó szemekkel figyelte a kör-nyező világot, mint általában a sokat tapasztalt emberek, merev rosszkedvűség ült az arcán, mégis készségesen felajánlotta, hogy megmutatja M. H. J-nek a svéd fő-várost. Ő még '56 legvégén disszidált ide, munkába állt, szakmájánál fogva bejár-ta egész Skandináviát, megtudott mindent a nagy félszigetről, amit tudni érde-mes, később módos turistaként bejárta a fél világot, és a fél világról is tájékozódott, Stockholmot pedig tökéletesen kiismerte.

Három napig járták céltudatosan a várost, M. H. J. megszemlélte a királyi pa-lotát, a közeli vízparton magokat szórt a vadkacsáknak, megszemlélte továbbá a templomokat, múzeumokat, bejárta az egész belvárost, Radnai Pál mindvégig nagy hozzáértéssel tájékoztatta a látottakról, olyan okosan magyarázott, mint egy városkutató egyetemi tanár, aki unalmában néha felcsap idegenvezetőnek. Időn-ként leültek egy söröző kertjében, valamelyik sétáló utca végén, híg sört fogyaszt-tottak, és Radnai Pál ilyenkor történelmi jártasságát is bizonyította, persze minden nagyképűség nélkül. Elmondta például, hogy az acélkorszakig Svédország igen szegény volt, de miután kelendő áru lett az acél, és kiderült, hogy a svéd bányák-ban található a leggazdagabb ércartalmú vas, az ország is nekilendült a gazda-godásnak, a háborúkat megfontoltan elkerülték, faházai falát pedig a vasolvasztás valamiféle melléktermékével, aminek a nevét M. H. J. nyomban elfelejtette, rozsdavörösrre festették, és ez nagyon tetszett az embereknek, nem beszélve arról, hogy ez a kulimász a korhadást is meggátolta. Svédországban ma is rengeteg a faház, az ország még mindig gazdagodik, a boltokban már számtalan színű és ár-nyalatú festék kapható, az emberek azonban ma is szinte kizárólag a rozsdavörö-

set mázolja rá faházaik külsejére... A svéd zászló pedig a kék tengert és tavakat, valamint a sárga repceföldeket szimbolizálja...

M. H. J. fokozatosan elkábult a sok, egyébként hasznos információtól, a harmadik napon bosszúsan kifakadt.

– Miféle sört iszunk itt már napok óta? Ritka pocsek íze van.

– Sajnos, igazad van – mondta Radnai Pál. – Az egyik német barátom szerint olyan az íze, mint a szódavízé, amibe a bivaly beletüsszentett. Mellesleg az ereje, vagyis a szesztartalma is nagyjából annyi.

– Kinek jó ez?

– Az egész nemzetnek. Tudod, a svédek higgadt, udvarias, békés emberek. Viszont rendkívül rossz részegek. Régen, amikor még olcsón lehetett kapni erős söröket és még erősebb italokat, a svéd férfiak állítólag gyakorta berúgtak a kocsmákban hétvégén, békés természetük megbolydult, hazamentek és menetrendszerűen eltárgálták asszonyaikat. Azután hétköznapiakon józanul, fegyelmezetten és szorgalmasan dolgoztak, szelíden viselkedtek, de hétvégén ismét eltárgálták az asszonyt. Ezért hát egekbe kellett emelni a borok és a tömény italok árát, a sörök erejét pedig mélyen lecsökkentették. A családi béke érdekében. Vagyis megtörténtek a megfelelő intézkedések, a megfelelő felsőbb helyekről.

– Azóta nem verik a feleségeket?

– Tudtommal nem. Túlságosan drága mulatság lenne.

– Eszerint igazán dicséretes intézkedés született.

– A svéd nőknek azóta vastagra dagadt az önérzetük. Ma már azt is sértésnek veszik, ha a férfiak udvariasan maguk elé engedik őket a kijáratnál vagy bejáratnál, vagy ha a ruhatárnál lesegítik róluk a kabátot. Ez megkérdőjelezi az egyenrangúságukat.

M. H. J. ekkor ismét kételkedni kezdett, és csöndesen azt mondta:

– A dicséretes intézkedéseknek is lehetnek hátulütői. Egyszer a tegeződési rendeletben is felbukkanhatnak hiányosságok. Ha nekem otthon kormányrendelettel parancsolnák meg a kötelező tegeződést, esküszöm, hogy még a szomszéd kutyáját is lemagáznám.

Radnai Pál félrebillentette a fejét, és újabb okos magyarázatba kezdett.

– Különböző nemzeteknek különböző a vérmérsékletük, a mentalitásuk. A gének és a történelmük behatárolja őket. Én sokfelé jártam a világban, és mindenütt nagy figyelemmel tanulmányoztam a nemzetek vérmérsékletét, még hozzá teljesen megbízható és egyszerű módon.

– Van ilyen?

– Van. Én találtam ki. Az utcán járkáló, siető vagy sétáló emberek előtt logikus ok nélkül keresztbe vágtam a túloldalra, azután váratlanul vissza, majd megint a túloldalra...

– Sehol sem vágtak szájon emiatt?

– De igen. Háromszor. Amerikában, Arkansas államban egy cowboykalapos férfi ököllel leütött, Ankarában egy morózus kurd hasba rúgott, Budapesten pedig, a Madách téren egy nyakkendősről elgáncsolt, bevertem a fejem az egyik kőoszlopba. Másutt azonban megúsztam testi sérülés nélkül. Sokszor kiabáltak rám, másutt szitkozódtak, vagy nevettek rajtam, de nem bántottak. Vérmérséklet kérdése az egész.

– Kiprobálok – mondta M. H. J. Végigkeresztetem ezt az egész sétálóutcat.
– Nem veszélytelen dolog – figyelmeztette Radnai Pál. – A svédek ugyan szelíd emberek, de akadhat köztük ingerlékeny egyéniség is.

M. H. J.-nek enyhén émelygett a gyomra a híg sörötől, és ettől ő vált ingerlékenyvé.

– Legfeljebb visszaütök – mondta. – Vérmérsékletem ezt diktálja. Menjünk.

Radnai Pál fizetett, azután elindultak. Végigmentek a sétálóutcán, M. H. J. többször átvágott a járókelők előtt egyik oldalról a másikra, láthatóan teljesen értelmetlenül, nem szólt rá senki, utat engedtek neki, még csak meg sem mosolyogtak.

A következő napon, Szent Iván napján kora reggel gépkocsiba ültek Radnai Pállal, és elindultak a festői szépségű tó felé. Négy- vagy talán ötszáz kilométert autóztak, M. H. J.-nek volt ideje nézelődni, és nemzeti hovatartozása folytán majdnem irigykedve bámulta meg a hatalmas fenyves erdőket, a sárga repceföldeket és a rozsdavörös faházakat.

A festői szépségű tó mellett is két igen nagyméretű, teraszos faház között parkoltak le, az emeletes faházakban sokan elférhettek, és voltak is ott legalább ötvenen, Skandináviában letelepedett magyar családok gyermekeikkel, akik Szent Iván ünnepén összegyűlnek itt, hogy kibeszélgessék magukat egymás között.

– Főleg erdélyiek – magyarázta Radnai Pál. – Akad néhány anyaországi is, és állandó vendégünk egy kárpátaljai házaspár, de főleg erdélyi reformátusok jönnek itt össze.

– Én katolikus vagyok – mondta M. H. J.

– Nagyszívű gyülekezet ez – mondta Radnai Pál. – Befogadja a jóérzésű pápistákat.

M. H. J. bemutatkozott mindenkinek, még a kisebb gyerekeknek is, majd megkérdezte Radnai Páltól.

– A gyerekek itt születtek a fenyvesek, a repceföldek és a tavak között?

– Igen.

– Ahhoz képest meglepően folyékonyan beszélnek anyanyelvünkön.

– Ezek az emberek vissza akarnak térni szülőföldjükre – mondta Radnai Pál.

– Magyarul akarnak visszatérni.

M. H. J. még mindig nem tudta megbízható pontossággal kibogozni, hogy miféle szervezetnek vagy egyesületnek a vendége, de tetszett neki a nagyszívű gyülekezet, lelkes előadást tartott a Délvidékről a nagyobbik faház legnagyobb termében egy díszes kandalló előtt, ami állítólag egymagában értékesebb, mint a két faház.

Tekintettel a hallgatóság összetételére és a feladott témában való járatlanságára, előbb elmagyarázta, hogy mi a különbség Délvidék és Újvidék között, röviden felidézte a régi történelmi múltat és közelmúltat, a kelletténél talán hosszabban elidőzött a délvidéki magyarság fergeteges asszimilálódásánál, végül azonban az irodalomról elismerően szólt, utalt saját műveire is, és megmutatta néhány könyvét. Megtapsolták, leglelkesebben egy csinos, fekete hajú asszony tapsolt, és ez nagyon jólesett M. H. J.-nek.

Szürkületkor aztán nagy tüzet gyújtottak a tó partján, körülülték, és a különböző országokban megtelepedett férfiak és nők norvég, svéd, finn és dán vodkás- és pálinkásüvegeket adtak körbe, sőt még egy észt pálinkásüveget is, M. H. J.-nek ez ízlett legjobban, ez mosta le leginkább a híg sörök ízét, és kissé szégyenkezett, hogy ő csak könyveket hozott magával.

A gyerekek a tó mellett szaladgáltak, a tűz körül egyre vidámabb és zajosabb lett az élet, senki sem rúgott be, csak erősen érződött a feloldódás, és Radnai Pál ekkor mondta ki szinte tudományos magabiztossággal:

– Szerintem a délvidéki magyarság az ősszmagyarság legpocsekább nyúlványa. A te előadásod is erről győzött meg.

Ekkor kezdtek kihúlni a lángok. M. H. J. továbbadta az észti pálinkát, és krájkogva azt kérdezte:

– Ezt komolyan mondod?

– Legkomolyabban – bólogatott Radnai Pál, de mindjárt pontosított is. – Ez terád nem vonatkozik, biztosan tudom, hogy te kivétel vagy.

– Amiért átcikáztam a sétálóútcán?

– Részben. Meg aztán elolvastam néhány könyvedet. Nyugdíjas vagyok, ilyenmire is futja az időmből. Szóval ne vedd magadra, de komolyan mondtam, amit mondtam. Számtalan példával tudnám alátámasztani.

– Egyet mondjál!

Radnai Pál bedobott néhány hasított fadarabot a tűzbe, és a maga tudálékos módján elkezdett bizonyítani.

– Én keresztül-kasul bejártam Skandináviát, mostanság is gyakran eljárók Oslóba. Ott is van egy kisebb magyar közösség. Igyekeznek tartani magukat, gyerekeiket külön magyarórákra járatják. Kivéve a délvidékieket, ők szerbórákra járatják csemetéiket, és fiaiknak olyan neveket adnak, hogy Milán, Dusán, de leginkább az Igort kedvelik. A szolgál elkűség messzire elnyáladzik.

– Nem hiszem – mondta kétségbeesetten M. H. J.

– Pedig elhíheded – szólt közbe a szép, fekete hajú fiatalasszony, aki a közelükben ült, és most nem tapsolt. – Én Oslóban élek. A pocsek nyúlvány igen helyes kifejezés. A szolgál elkűség nagyon messzire nyáladzik, a gyávaság pedig még messzebbre.

M. H. J. nem ismerte az oslói mikroközösségeket, így hát ostoba mentegetőzésbe fogott. Mesélt a háború utáni atrocitásokról, megfélemlítésről, majd a váratlan viszonylagos jólétről, a polgárháborúról, ami mindenütt megzavarhatja egy kisebbségi népcsoportot, tehát a délvidéki magyarság fejét is. Érezte, hogy nem meggyőző az érvelése, szerencsére eleredt az eső, közölték vele, hogy Skandináviában jellemző a szeszélyes időjárás, a tűz kialudt, valamennyien nyugovóra tértek a faházakban.

Lefekvés előtt Radnai Pál némi kajánsággal még azt mondta:

– Holnap honfitársakkal is találkozhatok. Eljön Malmóból a Becskei család. Közép-Bácskából származnak, ők a jobbik délvidéki fajtából valók. Minden évben eljönnek közénk.

És másnap délelőtt tényleg megérkezett a Becskei család. Egy nagy darab fiatalember, foglalkozását illetően állatorvos, csinos, szőke feleségével és göndör hajú kisfiával. M. H. J. sokadmagával éppen a kisebbik faház teraszán gyógyította másnaposságát erős kávéval és híg sörökkel. Becskeiek odajöttek hozzájuk, a nagydarab férfi bemutatkozott:

– Becskei Gyula vagyok. Állatorvos. Hallottam már rólad. Könyveidet nem olvastam, de biztosan nagyon jók. Örülök, hogy találkoztunk. Földiek vagyunk...

Bemutatkozott a csinos, szőke feleség is. Őt Rozikának hívták.

M. H. J. valamilyen érthetetlen okból rosszat sejtett, talán Radnai Pál éjszakai hanghordozása miatt. Megpróbált kedvesen társalogni:

– Szép gyerekek van... Biztosan okos is.

Becskei Gyula ekkor szerbül odaszólt a göndör hajú kisfiúnak:

– Igorka, gyere ide, fogjál kezét a bácsival!

M. H. J. keserves másnapossággal körbenézett, kezét fogott Igorkával, úgy érezte, hogy ég az arca, mert Radnai Pál ezúttal szelíd szemekkel nézett rá fekete szemöldökei alól, és megismerkedésük óta először elmosolyodott ősz bajusza mögött.

– Mikor megyünk vissza Stockholmba? – kérdezte M. H. János.

– Holnap – mondta a markáns arcú öregúr. – Repülőgéped holnap este repít vissza, elég, ha délelőtt elindulunk innen.

– Induljunk ma!

– Miért?

– Szeretnék még egyszer végigmenni a sétálóutcán.

– Keresztbe?

– Átlósan.

– Vagyis szeretnél visszaütni valakinek.

– Igen.

– Akárkinek?

– Akárkinek.

Radnai Pál megértő vendéglátóként viselkedett. Fél óra múlva már indultak is Stockholmba. M. Holló János bánatosan többször is végigment a sétálóutcán keresztbe, átlósan. Senki sem tiltakozott, nem szóltak rá, néhányan megmosolyogták.

(2001. május)

RÁKOS SÁNDOR

Próba

beleharapnak hogy valódi-e

az aranyműves ujjbögyében érzi

mielőtt még érintené

a fém fenséges lüktetését

tudja hogy abban egy rejtőző isten

szívére tapintható

(1996. november)

NAGY GÁSPÁR

Ima

Ima az, ami
*templomi csöndben,
a lehunyt szemek mögöttiben
megtörténik –
és ima az, ami
mögött látszik a mécs örök fénye
és hallatszik egyetlen orgonahang,
nem innen, hanem.*

Ami ima, az
*már az elejétől a végéig
megfordítva is ugyanaz marad,
ugyanannak szóló szó –
és ami ima, az
mégis váratlanul nyílik ki
ég és föld határán,
akár egy szirmos ejtőernyő.*

(2001. január)

BENEY ZSUZSA

Naplójegyzetek

Egész életemben istenkereső voltam, mondhatnám azóta, amióta első elemista hit-tankönyvemben Isten láthatatlanságáról, mindenhatóságáról és örökkévalóságáról olvastam. 1944–45 telén, a legnehezebb időkben sem Isten segítségéért, hanem létezéséért fohászkodtam. Mindenekelőtt azért, hogy létezését bizonyossá tegye.

Ugyanebben az időben, mondhatnám abszurd körülmények között érintett meg először a kereszténységnek, pontosabban Isten emberré válásának misztériuma. '44 nyarán elterjedt a hír, hogy a kikeresztelkedett zsidókat kevesebb veszély fenyegeti. Családom is foglalkozott ezzel a gondolattal (amiből a későbbiekben semmi sem lett). A kikeresztelkedés feltétele valamelyes hittanoktatás volt – ma már legnagyobb felháborodásomra: a katolikus egyháznak kötelessége lett volna a hit eltérítése, akár csak ennek látszata nélkül megmenteni a rászoruló lelkeket (és külön, hosszan kellene írnom arról, hogy itt valóban a lelkekről, és nem csak a test a haláláról volt szó).

Akkoriban tehát néhány alkalommal egy budapesti templomban hallottam egy katolikus pap – mai emlékeim szerint – nagyon gyenge oktatását a katolicizmus lényegéről. Mint mondják, Isten útjai kiszámíthatatlanok – engem ott, azokban a zavaros időkben és zavaros lelkiismereti küzdelmek között érintett meg először Isten emberreválásának eszméje. Egyszerre vonzott és taszított, úgy, ahogyan egy életen, egész következő életemen át vonzott és taszított, hol az *epiphania* egyik, hol másik oldalához közeledve.

Később azután egészen más formában merült fel Isten mindenhatóságának és az emberré lett Isten szenvedésének kérdése. Auschwitz után valóban a teológia kríziseként újjult fel az Isten mindenhatóságából, jóságából és a világ rosszaságából származó aporia feszültsége. Bizonyosan túlzás, de létezésünk legmélyén egyáltalán nem tűnik annak, hogy ez az örök kérdés bennünket, a holokaustt nemzedékét, végzetesen megbélyegzett, úgy, hogy ennek az abszurditásnak a gondolatától sohasem tudtunk, és alighanem halálunk pillanatáig sem fogunk elszakadni. Nem tudunk, nem akarunk, és nem vagyunk képesek a nem-akarára.

Az objektív és szubjektív világkép polarizált szerkezetébe semmiképpen nem fér el Isten létének bizonyítása. Valójában a „bizonyítás” kifejezés is gyaló ahhoz képest, amit kívánunk: Isten létének nem bizonyítására, hanem bizonyosságára vágyakozunk. A hagyományos zsidó-keresztény, valójában inkább a keresztény Isten fogalma mindenhatóságának és jóságának koegzisztenciájában Auschwitz után tarthatatlanná válik, és ez nem történelmi szakadás (mint például Krisztus földre születésének történelmileg is releváns időbelisége), hanem az időtől független kérdés jelenünkben véressé lett aktualizálása.

Életem Isten és az isteniség, tehát az isteni princípium megismerhetetlensége és perszonalitása dilemmája közé feszült. Most, életem végén, talán halálom küszöbén adatott meg számomra, hogy ha feleletet nem is kapok, kérdésem másféle körvonalait megsejthessem. A teremtés során Isten önmagától különböző létformát, az örökkévalóval szemben a mulandót, a láthatóval szemben az anyagiságában érzékelhetőt, a mindenható természettel szemben a sorsnak alávetettet alkotta meg. A mi világunkban az isteni princípiumok nem jelenvalók, tehát elképzelhetetlenek. Az azonban, hogy Isten ezt a tőle különböző, mégis általa létrejött létezését átjárja, betölti (annak a kettős tartalomnak értelmében, mely egyszerre hagy helyet annak, ami más, és tölti be annak teljes terét, a tér határolt és határtalan értelmében), a mi értelmünk számára, ha nem is érthető, de elfogadható. Az az Isten, akinek arca vágyaink során életre támad bennünk, ma nem lehet más, mint az emberrel együtt-szenvedés istene, aki a szenvedés vállalásában lett emberré, aki részt vesz szenvedésünk némaságában. Jézus emberi halálában Istent mint az őt elhagyót, az önmaga börtönébe zárkozó teremtőt, mindenhatóságában a segítestől, sőt a meghallgatástól, a jelenléttől is magát megvonó transzcendens Létezőt ismeri meg. De ez az emberivé lett halál egyben Isten halála is, tehetetlensége a gázkamrák sötétjében, magát elvonása és egyben jelenléte a halál rémületében. Az önmaga által ráért elhagyatottság roskasztó magányában Isten egyszerre foszt meg bennünket sajátmagunk és önmaga lététől. A lélek halálos magánya és a transzcendens halálosságig fokozódott testi szenvedés Isten önmagától történő megvonásából sugárzik ránk, nem az embert, hanem önmagát taszítja a megszűnés reménytelenségé-

gének félelmébe. Mindenhatósága nem a világra, hanem önmagára vonatkozik, arra a lehetőségre, hogy a világ minden anyagi és szellemi részecskéjét, a világ teljes szenvedését átjárja. Az Auschwitz utáni hit egyedül lehetséges formája az, ha Isten onnipotenciáját a világ minden szenvedésének magára vállalására korlátozzuk – és ez mindenhatóságát nem kevesbíti, hanem megváltoztatja, a cselekvésről az elviselésre helyezi. Isten nem képes megváltoztatni teremtményei sorát, de mindannyiunkét képes átélni, a halál rettenetét is beleértve. Együtt-szenvedése befogadásának csendjében szeretnék átlépni azon a küszöbön.

*

Először valóban abszurd műfajnak tartottam a másoknak írott naplót, csak későbbben fedeztem fel azt az örömet, amit kettőssége rejt magában. A műfaj nélküli irodalom gyönyörét, melyben pusztán a szubjektív szavak rendbe-állítása adja a másokat megszólítás illúzióját és azt, hogy ez a fikció miként támasztja életre a magunkban rejtőző, még alvó gondolatokat.

Ezért folytatom most ezt a nem régen megkezdett naplót ott, ahol legutóbb abahagytam.

Isten onnipotenciája és kompassiója kérdésébe bonyolódva odáig jutottam, hogy az onnipotenciát a kompassió mindent átfogó erejében véltem meglátni. De a kettő közötti kapcsolat kérdését, azt, hogy a mindenható erő aktivitása miként alakul a mindent-elszenvedés passzivitásává (és azt, hogy a teljes vele szenvedés valóban passzivitás, és nem egy másfajta aktivitás-e?) akkor még sehogyan sem tudtam megoldani. Még kevésbé tudtam feloldani azt a titokzatos rejtélyt, hogy kettő kioltja-e egymást, vagy létezhet-e egy időben az emberi erőt meghaladó szenvedés és ennek isteni jóváhagyása. Ekkor ébredt bennem szinte villámcsapásként a felismerés, hogy Isten emberként megjelenésének, önmagát emberré-változtatásának pontjához jutottam – és azt is felismertem, hogy mi lehet az, ami ezt a gondolatot eddig elfedte előlem.

A kérdés kulcsa az a koegzisztencia, ami ember számára sohasem lehet megérthető: nem a különböző idősíkok, hanem az idő és örökkévalóság egyszerre létezése. Valószínű, hogy minden akaratunk ellenére képtelenek vagyunk elszakadni az idő feltételezésétől, hiszen az idő, pontosabban a mulandóság lelkünk egyik alappillére. Pedig az örökkévalóság nem örökké tartót, nem az idő linearitásának végtelenbe nyúlását, hanem azt a nem-időt jelenti, melynek az idő éppen úgy része, mint ahogyan Isten isteniségének része az általunk felfogott teremtet világ.

Nem hiszek, pontosabban csalóka képzeteket ébresztőnek érzem a Kabbalában megfogalmazott *zimzum* fogalmát (mely Hans Jonas gondolatainak kiindulópontját is adja), azt, hogy Isten összehúzta magát azért, hogy az önmagán kívül eső, szabaddá lett térben megalkossa az önmagától lényegében különböző világot (még ha a tér fogalmát az időhöz hasonló metaforikus értelemben fogjuk is fel). Nem hiszem, hogy a teljesség fogalma azonos lenne azzal a határtalansággal, mely a mi képzetünkben a mindent betöltő egész formájában jelenik meg. Ugyanígy: sem abban nem tudok hinni, hogy Isten világa elválasztható, sem abban, hogy elválaszthatatlan az emberi világtól – ez azonban nem a megtestesülés egyszerűségét, sőt nem is a metaforikus kinyilvánítását jelenti. A krisztusi tett, a halál szenvedése

nem a jézusi Krisztusra redukált, hanem minden kínhalálban, minden gázölés vakrémületében, minden kivégzett végvonaglásában és minden gyötrődő beteg szenvedésében újra és újra bekövetkezik.

Minden szenvedő testben. Isten a krisztusi végleges szenvedést az *Éli, Éli, lamma szabaktani?* elhagyottságában, az önmagától megfosztatásában, a csak-szenvedésben és nem az áldozatiságban, nem a feláldozottság vállalásának szentségében vállalja magára. Isten megteremtette az embert, és ugyanazzal a mozdulattal teremtette meg az emberben önmagát, az emberben megszületett és az ember által megismert (felismert?) megnevezhetetlen és felfoghatatlan Istent. Egyszerre teremtető (a teremtés időbeli mozzanatát öröklétéből kizárva) és egyszerre teremtmény (megteremtése pillanatában az időbe száműzötten), teljességében a teremtménybe költözötten, abban örökös magányra, az istenhiány magányára ítélt. Mindkét minőségében a másiktól elhagyottan magányos, kettős létezése folytonosan egyik létformájára, pontosabban a másik hiányára redukált.

Isten isteni és emberi magányának metaforikus felidézhetősége az üres tükör egymásra vetített láthatatlansága. Az emberi szenvedésbe belehaló Isten az emberi szenvedés megszüntetésére nem, csak átélésére képes. Isten átéli az ember szenvedését, de az ember nem élheti át, sőt meg sem értheti Isten teremtető onnipotenciáját. Isten látja az embert, haldoklásában, az ember számára az időbe lépő, azt megteremtő Isten képe megismerhetetlen. Ezért is nevezzük láthatatlannak, s ezért nem tudjuk az Istenben felidézett emberképet sem láthatónak vélni: hiszen önmagunkat sem látjuk sohasem.

A hit – talán – a megismerhetetlenség megismerése, emberi létünk tragikus abszurditása, mely semmiképpen nem tartozhat tudatunk tartományába. Megismerhetetlenül isteni és megérezhetően emberi léte oszcillálásában a hit az emberi létbe öltözött Isten felismerésének időtlenül rövid pillanata. De talán megtörténik, hogy az én időbeli létem éppen ebben a megdermedő pillanatban lép majd át az időtlenségbe.

*

Mindaz, amit előző két naplójegyzetemben írtam, gondolataim lenyomata. Talán mondhatom, hogy ihletett (azt nem merem kimondani, hogy sugalmazott, lehet hogy kissé extatikus állapotban írott) gondolataimé – semmiképpen nem annak tükrözése, amit hitnek szoktak nevezni.

Azt írtam, hogy világéletemben istenkereső voltam. Nem egészen: Isten létezése, pontosabban az isteni létezés bizonyossága mindig bennem élt: ennek azonban semmiféle formát nem tudtam adni, ez a forma-nélküliség, „Isten láthatatlansága” sehogyan sem fért össze emberi létem érzékekre alapozott természetével. Talán ennek tudatában féltem mindig Isten antropomorf megfogalmazásától. Lehet, hogy gyerekkorom hittantanító bácsija valóban jól megtanította azt a félelmes tényt, hogy Isten örökkévaló, egyetlen-egy, tehát természetéhez semmiképpen nem hasonlítható az emberi lét. Az Örökkévaló nem szólítható sem Atyának, sem Uramnak, semmiféle személyes kérdéssel nem fordulhatunk hozzá, nem perszonális. És a Zsoltárok Istene? A „Ments meg az éjszakai rettegéstől” könyörgése? Az Ótestamentum oly sok helye, mikor Isten személyesen szól, akár Ábrahámhoz, akár Jóhhoz, akár Illéshez?

Ezt sem tudtam elfogadni. Kerestem a szimbolikus forma jelentését, magát a formát, a kimondás módját, annak kimondását, amire nem találunk szavakat. Amire nincsenek szavak, hiszen Őt, aki sem az időbeliségen, sem a téren át nem megközelíthető, s ezért a forma semmiféle bilincset, sem az időbeliséget, sem a tér zártságát nem tartalmazza, nem zárhatjuk nyelvünk struktúrájába.

A hit azonban nemcsak metafizikai adottság, hanem pszichológiai esemény is. Azzal vádoltam – és vádolom ma is – önmagamot, hogy hiányzik belőlem az elfogadás alázata, a bizalom képessége, az a nyitottság, melyet talán szeretetnek is mondhatnánk, az, ami feloldja önmagam kemény burkát, és nyitottá tesz, nem másra, mint magára a nyitottságra. Talán ezt a nyitottságot nevezik kegyelemnek, gondoltam, s ez a kegyelem létezik, de el is taszítható. Eltaszítható? Isten nem adja, csak felkínálja? Ismét az antropomorfia kísértése: a mindenhatóság és a választás szabadságának adománya nem fér össze gondolataimban. Az istentapasztalat passzivitása által lesz aktívvá, mint a nagy misztikusoknál, akik teljes valójukba fogadják Istent, megszűnnek ebben a mindent betöltő teljességben, és ezáltal, a térben elképzelhetetlen módon, töltik be önmagukat Isten jelenlétével, mely egyben önmaguk teljessé fokozása is.

Ahhoz, hogy hívőnek mondhassam magam, nem elég a szavak nélküli, a szavakon felülemelkedő tudás bizonyossága, nem elég a lélek nyitottsága. És nem elég a metafizikai sejtelem intenzitása sem. A hit abszurditását kell megéreznünk, ezt a szinte elviselhetetlenül tragikus ténnyt: Istent, perszónálisan, csak hiányában, a hitet csak a lélektani hitetlenség szárazságában, Isten metafizikai valóságát csak a hitetlenség metafizikai szenvedésében élhetjük át.

Mert a hit nem tudásunkból, nem lélektani állapotunkból, és nem is metafizikai borzongásunkból, hanem a létélmény intenzitásából fakad, ebből az egyszerre passzív és aktív, egyszerre pozitív és negatív, felemelő és tragikus érzetből. Talán az, amit általában hitnek nevezünk, nem más, mint amit egy chaszid mester mondott tanítványának: *Hinni annyit tesz, mint: vajha hinnék.*

Nem kívánhatunk többet, mint azt, hogy a „vajha hinnék” vágya töltse be életünket és halálunkat.

*

Pilinszky költészetének utolsó fázisát próbálom megérteni. Természetesen nem értelmezni, hanem megtalálni azt a rést, melyen át bepillantathatnék e megközelíthetetlennek tűnő költészet motivációjába. Számtalan helyen megtalálhatnám a „csak nekem készült” kaput, de nyilvánvalóan ott keresem, ahol elsősorban magamat is megközelítem. Ez pedig, saját életemre is visszanézve, a világ (és önmagam) bűnössége, a bűn szerepe a világ mindig remélt és soha meg nem valósulható megváltástörténetében.

Legutolsó egyetemi tanítási évemben megpróbáltam Pilinszky verseit mint a holokausz utáni költészet modelljét vizsgálni. A narratív, metafizikai, mitikus állomások után jutottunk el a negyedik, önmagába záruló fázisig, melynek lényege formailag a feloldhatatlan metaforikusság, ennek előhívója pedig, mint „a történelem átvérzett szövetén” átnyomódott minta, a bűn megszentelésének felfoghatatlan je-

lensége. „Átvértett szövet” (Pilinszky) – mint Paradzsanov gyönyörű filmjében, a *Gránátalma színében* a szöveten kiütköző átpréselt szőlőszemek töviskoszorú-vére.

A holokauszt szakrális értelmezésében, az isteni tehetetlenségnek és az áldozatiságnak olyan példáját láthatjuk meg, mely a krisztusi halál Istentől elhagyatottságában, tehát Krisztus agóniájában magának Istennek tehetetlenségét és az Isten önmagát feláldozó áldozata által elárasztó megváltás-reményt reprodukálja. Olyan komplexitást, melyben az összefonódás nem bontható részeire: minél nagyobb a bűn, annál nagyobb a ráirányuló kegyelem szentsége, és ezáltal megszentelődésének foka, de annál nagyobb a bűn megszenvedésének mélysége is. Isten nem megbocsájt, hanem elfogad, és ezt az elfogadást tartjuk a szentség lényegének, ezért látjuk az örökségét eltékozló, fiatalabb, és nem az idősebb fiút visszafogadottságában önmaga és apja szenvedése által megszenteltnek. Hiszen az elhagyott apa kétszeresen szenved meg a fiú eltávozását: a hiány és a sérelem önmagára vonatkozó, és a távollévőnek átvett szenvedésével. A fiú, akit talán önnön baltorsa kergetett a visszatérésbe, most, ebben a pillanatban, a visszafogadottságában érzi át nemcsak elmúlt idejének fizikai gyötrelmeit, hanem a befogadottság mindent elárasztó harmóniájában meri vállalni elmúlt szenvedése minden elmúlhatatlan terhét. Egyetlen pillanatban, melyben mintegy összegyűlik a megelőző évek minden szenvedése, és a szenvedés tüze fellobban a kimondhatatlan befogadottság extázisában. A bűn az idő folyamatosságában történik, de az idő egyetlen, örökké tartó pillanatában „nem tud véget érni”, hogy ismét Pilinszkyt idézzem. De ha már idézem, tegyem pontosan: *valami mégsem tud véget érni*. A megtörténtet Isten sem képes megváltoztatni – mindörökké az emberi létezés nyoma marad a Földet övező egyre sűrűbb szférában. Az egyszerre-létben az idő folyamatossága, elmúlhatatlansága, és kilépés az időből. Mint a misztikus élményben – és nem is áll messze egymástól ez a kétféle egyesülés, a két végzet: a mulandó és az örök, a lélek és a lélek-feletti, a szenny és a szentség ívfény-ragyogása.

De mi ez a misztikus örökkévalóságba emelt *valami*, értelmezhető-e egyetlen kategóriára (akár az erkölcsire, akár a társadalmira, akár a pszichológiaira) szűkítve a bűn fogalma? Természetesen igen, annak ellenére, hogy mindezek a tényezők benne foglaltatnak, még akkor is, ha a létállapot érzékelése felől közelítjük meg kérdését. A létállapot azonban felfogható misztikus értelemben az egymást erősítő ellentétek összecsapásának villámfényében is, melyben a bűn a szentség forrásává válik, és a szentség a bűnbeesés elviselhetetlen szenvedésében képes megnyilatkozni. Még ha a bűnös megbánás nélkül éli át szenvedését, az akkor is, Isten szenvedésében, örökkévalóvá lesz.

A bűn tehát mindannyiunkat örvényébe rántó abszurditás lenne? Abszurditás, mint a hit, mint a halál tudata, mint Isten gondolata az emberi létben? Az abszurditás valósága, mint maga a létezés?

(2006. június, július, augusztus, szeptember)

BALASSA PÉTER

*A béke: kötés**A hetvenöt éves Török Endrének*

Babits írja, Kant: *Az örök béke* című kis művének fordító-kommentátoraként, 1918-ban: „Az ember, *manapság*, sírni és dühöngeni szeretne, mikor ezekről a témákról kerül szó... Itt pedig, mondja Kant, nem filantrópiáról van szó. Jogról van szó, kötelességekről és lehetőségekről...” Illetve: „...a békegondolat utópisztikus és kivihetetlen, az emberi ész matematikai bizonyossággal belátni nem képes. Mert láttuk, hogy ily ítélet... ránézve transzcendens. Mindaddig pedig, amíg ez teljes matematikai pontossággal bebizonyítva nincs – ahogyan sohasem lehet – bármennyire nem hinnénk is az örök béke megvalósulásában, kényszerülünk annak (legalább halvány vagy távoli) *lehetőségét* megengedni. Addig azonban, amíg ez a lehetőség – bármily kicsike is különben – fennáll: alig megbocsátható bűnt követ el az emberiség ellen, aki ezt a lehetőséget kételyek kifejezése és hangoztatása által gyengíti... Mert a békegondolat megvalósulásának legnagyobb akadálya az, hogy mindeddig az emberiség tömege nem *hisz* benne eléggé. Valóban: a hit már cselekedet! A pesszimizmus, mint Kant mondja, »maga hozza létre a bajt, melyet megjövendöl«.”

Szigorú szavak ezek, Kant még szigorúbb, s az államjog, illetve a politikai filozófia fogalmi kereteibe helyezett szavairól. Mégis: ugyanitt Kant megnevezi és értelmezi a Gondviselés szavát *is*. A béke gondjának viselőjéről beszél, s ez elsősorban mindnyájunk gondjának viselése. Ám megfordítva is igaz: a gondunk sajátunkként való viselése a szabadságunk (felelősségünk) felnyitása, mely szeretetajándékul adott, a súly és a nehézség: a gond szeretetajándékul. Istennek felelünk a gondunk viselésének – szabadságunk felszabadításának – módjáról és elmulasztásáról, vagyis kérdések és válaszok hangoznak el, majd újra kérdések. Mégsem jogi procedura ez. Isten és ember történő viszonya, a Biblia példája szerint is, a békekötés drámájáról, megszegéséről, lehetőségéről, elvesztéséről és reményéről *is* szól, s ez szigorú történet és irgalmas történet egyszerre. Az ítéletet meg-megújulóan fölülírja a szeretet, majd ez ismét eltöröltetik, megtöretik – az emberi lény gondjának rendszerinti félreértése, meghamisítása, elhazudása, vagyis a háborgás, a háborúság által. Az *öngyűlölet a másokban*, mely legtöbbször oly felülmúlhatatlan erőnek, a Gondviselés legnagyobb antagonistájának mutatkozik, a bennünk lévő idegen sors „természeti” és konstrukciós hibájának: „de hiszen mindezt a nem-én csinálta, a nem-én akarta!” – mondogatjuk sokszor életünkben... Az emberi lény sajátos módon önmaga ellen visel háborút énsége által, amikor a Másik ellen támad. Holott Jézus kettős szeretetparancsának második tagja, mint a Deuterónómiumból származó idézet és interpretáció, így is fordítható az ötödik könyv héberjéből: „Szeresd a másikat (az idegent), aki (mert) ugyanolyan, mint te.” Illetve: „Szeressétek azért a jövevényt, mert *ti*

is jövevények voltak Egyiptom földjén.” Azért szeresd hát a jövevényt, mert fogoly, mert fogságból jön – a felszólítás a szabadításra irányul („szabadíts meg a gonosztól”). A gonosz nem a másik, hanem az önmagamban lévő gonosz (az izolált ego) kivetítése a másikra, az én fogságom kiterjesztése a másikra. Ez a háború. A bennem lévő idegen vár szabadulásra, békére.

A béke megkötése: Istennel, a szívünkkel, a mindenkori Másikkal, az idegen jövevénnel, szigorú kötelesség, mely ugyanakkor az irgalom hatalmának reménye. Szigorú, mert a teremtetett lét megtartásának és a gond (el-)viselésének kötelességére, rákérdezhetetlen voltára apellál. Igazából felhívó és nem parancsoló. Nem külső hatalom(uralom), hanem belső, mert az Istentől szeretetajándékkal kapott lelkiismeret dolga. A lelkiismeret nem a büntudat állandóan megismétlődő fogságának, bénító, elszigetelő hatalmának színtere, ellenkezőleg: az öngyűlöletből való szabadulás, a vallomásos megvilágosodás, az énünktől való megtartó elengedettség és a ráhagyatkozás színtere. Azt a paradoxont élhetjük/-nénk meg benne, hogy az emberi lény méltósága és autonómiája: kapott ajándék, mely *mindig* „kapható”, de *nem* mindenre kapható...

A béke megkötése megfelel a Szövetség új és új megkötésének, a *circumcisio cordis*ban, s így az új és új kötések végül is: egy. A béke mint kötés ugyanakkor nem a tagolatlan egy-gyé válás, hanem ellenkezőleg: az Egy tagoltsága, a Sokaságot tartalmazó Egy, s mint ilyent, méltó össze kötni a békét a szabadsággal, a szabadulás cselekménye által. A gyónás, ezúttal a legtagabb értelemben véve, az egyház, az *oikumené*, a (poszt?)keresztény civilizáció és minden egyes *békességszerző* emberi lény csaknem utolsó reménye. Utolsó: vagyis *mindig* meglévő, mindig veszélyeztetett reménye. Lehetőségünk, mely a filantrópiát a szeretet szabadító megcselekvésével, vagyis a bűnvallomással írja fölül. Éppen *ez* és semmi más, ami megszabadít önmagunk idegenszerű fogságától, a kivetítő büntudat gonoszul ismétlődő körforgásából. Amíg újra nem tudunk bűnt vallani, túl minden hamis exhibicionizmuson, épp a siralom és szégyen tengerébe merítkezve, és feloldódva a személyesség kuporgató félelmétől, túllendülve hát önmagunk állította börtönfalaink sötét matériáján, addig nincs, nem lehetséges békekötés. Önmagunkkal a másikban, önmagunkban a másikra hagyatkozás által. Hiszen békére *közöttünk* van szükség (vö. Lk 17,20–21), inkább, mint valaha (és láthatjuk, akár Kantnál, akár Babitsnál, akár mikor akárkinél, mindig ez a bizonyos „inkább, mint valaha” az, amiben élünk), *mivel bennünk* nincs meg. *Bennünk és közöttünk* – ugyanaz.

A béke megkötése nem az összeolvadás, nem a tagolatlan egység, nem az Egynek való hamis és szolgálai alárendelődés. Ellenkezőleg: a béke sohasem végállapot (talán épp ez a keresztény-zsidó közös teológiai félreértés, mely a békét *mindenestől* az eszkatológiába helyezi, holott a hangsúly talán mégis a krisztológiára, illetve a deuteronómikus szeretetfelhívásra eshetne). A béke nem az, ami örökkön beáll (persze ígéretként, az idők végezetén, az Országban feltétlenül), hanem *itt a földön* folytonos és természetesen folytonos háborúsággal szabdaltsági *történessorozat*; nemcsak a háborúknak van története, hanem a békének-békéknek is, sőt talán, a *látszat ellenére a béke az igazi történet*. Hiszen hogy lehetne története az ölésnek? Ez az, amiért *minden egyes ember* személyesen felel minden egyes emberért személyesen – a másikért, akivel békét *kell* kötnie, ha meg akarja tartani a földet s az életet, s ha az

a másik ugyanolyan, mint én, azaz a fele-barátom. Ez a feltétele, reménye annak, hogy *majd és aztán* „Isten legyen minden mindenben”.

A béke (elő)feltétele éppen hogy a különbség, az egyet nem értés, a dia-logus, a részlegesség, a másság elismerése, elfogadása, nem pedig pusztá eltűrése (lásd: „tolerancia”). Elengedettségünk az egótól, akár a kanti értelemben felfogott önzéstől, akár Jézus meg-megújuló *követelése* értelmében, hogy „hagyd el mindenedet, és kövess engem”, azt is jelenti, hogy a másikat *előre* engedjük, nem pusztán megengedünk neki ezt vagy amaszt. Ahogyan alig értjük bűnvallomás és szabadság mély összetartozását, éppúgy alig értjük „inkább, mint valaha”, lemondás és szabadság mély összetartozását. Nem értjük az aszkézis szavát sem: eredetileg az ismétlő gyakorlást jelentette, tehát cselekvést és nem egyszerűen a negatív-tagadó értelmű megvonást. Ilyen értelemben a béke megkötése paradox módon – *felengedés*, nem pedig hazug és rab összeolvadás. Nem felejtés, hanem jelenné tett emlékezés az irgalomra, mely nélkül nincsen jövőnk. A béke nem alvás, hanem ébrenlét.

Személyl é transzcendálni éneket – ez a szabadító, semmit el nem hallgató, el nem rejtő, nem takargató bűnvallomás cselekedete, önfelülmúlás, de *nem* emberfeletti és nem is öngyilkos értelemben, ami méltóvá tehet a másikkal való béke megkötésére. Emlékezhetünk Jézusnak az ökumenikusan értelmezett fölszólítására, a főpapi imában, amely az egység tagoltságában, mintegy fiúi dialektikában mondja el, *teszi meg* a békét: „Hogy mindnyájan egyek legyenek; amint te én bennem, Atyám, és én te benned, hogy ők is egyek legyenek mi bennünk: hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél engem” (Jn 17,21). Ő ugyanis az Ő békéjét hozta nekünk.

„Menj békével!” Ezt csak akkor lehet mondani, ha előzetesen már megcselekedtük teljes lényünkkel azt a mondatot, félelem nélkül s azon túl, hogy: *én vagyok a bűnös*.

(1998. december)

„Ki nekem Jézus?”

(1970. december)

Bálint Endre

Rónay György szegezte nekem a kérdést a Nemzeti Galériában, egy pompás egyházművészeti kiállítás bemutatója után, lefelé menet a lépcsőn... Azután elbúcsúztunk, és arra gondoltam, valami „csodának” kellene történni, hogy én erre a kérdésre igazul válaszoljak.

Jézus testi mivolta képzeletemet valójában nem foglalkoztatta, vagyis – ahogy mondják – a „történelmi Jézus” bennem sohasem vált plasztikussá. Személye (akit két évezred sem tudott deformálni hamis akaratok, álságos ferdítések segítségével) Formát öltött, és most ennek a Formának lettünk elragadtatott szemlélői. Persze nem csak most és nem csak mi, de mindazok, akik a katakombák puritán díszítéseit annak idején készítették, és akik a gótikus katedrálisok szobraiban az örökkévalóságot álmodták, és akiket Sasettától Michel-angelóig olyan erő járt át, hogy maguk is „csodálatos halászkokká” lettek. Számomra a barcelónai Katalán Múzeum első nyolc-tíz terme és szinte az egész Cluny múzeum, de a sixtusi kápolna mennyezete is ugyanannak a dolognak tanúságtétele: a Hit formateremtő erejét példázza. Ez a kereszténység érdeme, amely Jézust helyezte mindenek elé...

Ami engem illet, „csodaváró” voltam és az is maradtam; hogyan is ne hinnék annak, aki csodákra képes. Különben miért is festettem meg annak idején a *Csodálatos halászat* című képet? Szeretetre éheztem és nem hittem, hogy tizenkét évvel később még élni fogok és azon gondolkozni, mit is jelent nekem Jézus? Talán a szeretet és a csodák kimeríthetetlen forrását, és még inkább a szeretet csodáját és a csodák szeretetét.

Kondor Béla

Jézus tanait nem lehet követni. Mert olyan akadályt állít, hogy a mindenkori emberi viszonyok között azt csak egy magányos farkas – amelyik nem harap meghozzá, ugorhatná

át. De a magányos farkasok sorsa a puskalövés, vagy az éhhalál. Még a keresztre feszítés is kegyelemteljesnek tűnik, mert emberi kegyetlenkedések közepette szégyenít meg.

Mindezt az evangéliumok bizonytalan alapján lehet tudni, és Jézus biztos sorsát a 12 (!) ostoba tanítvány bizonytalankodása csak aláhúzza. Idétlenkedésük természetes.

Azt gondolom, hogy az egyházak – mint a győztes forradalmak a maguk korában – nem teljesíthetik Jézus kinyilatkoztatásait, hanem szervezetek a javából, hiszen gyakorlati céljaik vannak.

Végül – azt is lehet hinni, hogy az evangéliumi Jézus soha nem létezett, minthogy eddig a tudósok igen sok Krisztust bizonyítottak el-lentevésként. Ez nem változtat azon az álomképen, ami az emberek sorsának jobbítására törekvő fejekben mindig és ma is világít.

A Jézus-szimbólum a történelemtől függetlenül igaz, mint a népmesék, a költemények, és ha egy ilyen vágású ember mai életünket figyelné, nem helyeselné, és joggal. Nem lett változás, csak elperegetek az évszázadok.

A bibliai Jézus nem is változtatni akart, hanem ősi tanokat – melyek a közkézen elvesztették fényüket és ezzel együtt érvényüket is – helyreállítani. Természetes, hogy utolérte a társadalom bosszúja, méghozzá azok képében, akik a szentségekből hivatalt csináltak maguknak.

Mindenesetre, akik ebben a mítoszban úgy hisznek, ahogy a katekizmus kívánja, boldogok, mert reményük van. Én nem tartozom ezek közé. De azért képes vagyok a szeretetre.

Mensáros László

Azt hiszem, nem használnék semmit az ügynék, ha nem őszintén válaszolnék, hanem szép és bölcs szavakkal megkerülném a kérdés lényegét. Az igazság ugyanis az, hogy bár hívő katolikus vagyok, hosszú idő óta nem foglalkoztatott ez a kérdés.

Jézust elsősorban nem *csak* történelmi személynek vagy szimbólumnak tartom, hanem egy állandóan bennünk és velünk élő valóságnak, aki megváltja az emberben lévő – sajnos sokszor nagyon is elhanyagolt – jobbik

ént, s ebben őszintén szólva az én közreműködésem még nem mondható kielégítőnek.

Köszönöm, hogy a kérdés föltevésével lelkiismeretemet fölrázták, még akkor is, ha a továbbiakban ez természetesen konfliktusokat okozna bennem.

Szántó Piroska

Erről még soha senkinek nem beszéltem, még magamban sem fogalmaztam meg, hogy mit jelent nekem. Mihelyt szavakba akarom foglalni, arcátlanak érzem magamat, mert minden szó pontatlannak, kevésnek, üresnek, mindenképpen a lényeg csökkentésének tűnik.

Azok, akiknek az írás vagy a szó a kifejezőmódjuk, megtehetik. Vagy a bölcsek, vagy a szentek. De én csak egy festő vagyok, aki ábrázolásának a módját keresem. Mert még azt is szerénytelenségnek érzem, ha Krisztust magát próbálnám lefesteni, ezért találtam meg a magyar feszületeket, a magyar arcú és testű Krisztusokat. Mert ezekben benne van az az ember is, aki a feszületet faragta vagy festette, és én is, aki nézem és megfestem. És néha azt remélem, hogy annak, amit iránta vagy őbelőle érzek, egy kis töredékét talán sikerül megfogalmaznom a képeimen.

Vas István

Gyermekkoromban semmit sem tudtam Jézusról. És előbb lettem marxista, mint keresztény. Marxistának egyébként meg is maradtam a világ dolgainak, vagyis a társadalomnak, az általam is végigélt történelemnek a megítélésében.

Jézust megismerni aránylag későn kezdtem, huszonkét éves koromban. Attól fogva tudom, hogy Jézus élete a legnagyobb dolog, ami az emberiséggel történt. Attól fogva életem minden fontos eseményében és gondolatában jelen volt.

Velem kapcsolatban sokszor emlegetik, mint valamilyen polgári rendellenességet, a személyes költészetet, és általában a személyiséget. Mindebben sok a félreértés. Az én szememben mindennek, ami személyiség, Jézus személye ad értelmet, jogosultságot, reményt. Én azért lehetek én, mert Jézus Ő

volt. Élni azért nem szégyen az embernek, mert Jézus élt. És szenvedni csak azért nem gyalázat, mert Krisztus kínhalált halt.

„Mit jelent a Biblia az életemben?”

(1971. december)

Cs. Szabó László

Melyik része?

Kóbor szilajpásztorok harca egy kútért a pusztában, akkori golyószórójukkal, egy kampós bottal? Ahogy Mózes első könyvében áll. Királytáncoltató aggastyán feddő szózata az idegen előzőnlés árnyékában? Esaiás próféta könyve. Hitében maximalista, politikájában minimalista udvari tanácsos intelme megalkuvásra a rabság küszöbén, hogy királyistenek keresztútján ne fújják el nyomtalanul Izrael gyermekeit a hadjárások? Amint Jeremiás próféta könyvében olvasható. Az új honépítés, fal mellett, óvatosan, a szétszórattatás után? Nehémiás könyve. Vagy a haláltánc hátborzongató freskófestője, a Prédikátor? Asszír, babiloni, perzsa és hellén hódoltság után a végső felszabadulás bösz látnoka, Dániel?

Melyik Biblia, az Ószövetség?

Vagy amit az ács fia tanít a szív felszabadításáról, eretnek a dogmatikusak és szektások között, példákért szőlőművesek és kőművesek dolgohoz és útszéli kórókhöz fordulva? Akit az asszonyok ösztönösen jobban *ítéreztek*, mint ahogy elméjüket feszítve *megértettek* a férfiak. Hogy nem elég, nem elég, nem elég a Törvény! S aki egyedül virrasztva a horkolók felett, már kínhalála előtt belehalt a magányba. Vagy a zaklatott, sátorszövő Pál frontális támadása leveleiben a mulandóság félelme ellen? Félholtra verve s megpökdösve is abban a szenvedélyes hitben, hogy Krisztus követőin kicsorbul a démonok fegyvere, a halál. S azzal a már-már karkai gondolattal, hogy hamis képzetünk az időről, időhöz rögzöttségünk készlet az Utolsó Ítélet várására, mert a per már folyik, végítéletben élünk. Vagy a patmoszi remete titkos nyelvű, révült jóslata a Domitianus-féle öldöklés idején az üldözöttek végső diadaláról az üldöző felett?

Melyik Biblia, az Újszövetség?

Ha Düreré, a Számonkérés, ha Rembrandté, az Irgalom könyve.

Igaz könyvből persze tévtanokat is ki lehet szűrni. Maga a könyv nem felel azért, amit odaad, áhítatos olvasójuk önáltatással apáról fiúra hozzá gondol. Hogy például a kereszthalálért együttesen és örökre bűnrészes egy nép. Hogy alkudj meg a császárral. S hogy alacsonyabb rendű az asszonyi állapot, mint a férfi. Ha a vallásháborúk csataterein ütközet után kiforgatták volna a holtak zsebeit, legtöbbször találnak egy Bibliát. Hamarabb tudtam a hit veszélyeiről, mint áldásáról. Pedig a könyvet, amelyben száz könyv van, gyermekkoromtól szeretem.

Kálvinista iskolában neveltek, azaz a Biblián; betéve tudtuk rövidebb-hosszabb részeit. De ízes öblösségének eleinte nagyobb hatása volt a nyelvemre, mint a hitemre. Hívó, rossz hallással is, ének közben voltam, zsoltározva. Lelke mélyen hívó ember minden éneklő. Igazán akkor kerekedett a Biblia üzenete az üzenet módja: szép, ódon zengése fölé, amikor modern fordításokban kezdtem olvasni, eleinte szükségből, idegen nyelveken. Annak idején görög köznyelven írták az Újszövetséget, s az Ószövetség minden fordításához is görög változata, a Septuaginta szolgált, fordításból készültek a további fordítások. Eredetileg senki sem törődött stílus-szépségekkel. Ezért vagyok makacs híve annak, hogy a Bibliát félszázadonként újrarendítsék, más-különböen nyelvmelékke nemesedik. Azaz kövesedik. A Biblia a mienk is, az úrrakéták napjaiban, nemcsak a prédikátoroké a török hódoltság alatt. Kegyetlenül őszinte könyv, nem hallgat el semmiféle emberi gyöngeséget és hitványságot, minél jobban ismerem, annál inkább rájövök, hogy elbukottakról szól. Elbukottak azok is, akiket felmagasztal. Mégis vigasztaló a hatása. Ezért bízom benne.

Az utolsó tizenöt évben havonta, néha hetenként elővettem. Volt egy nehéz esztendő, amelyen nem kis részt Pál levelei segítettek át. Újabb könyveimből *A nyomozás* s a *Római muzsika* tele van bibliai idézettel, s úgy érzem, szinte észrevétlenül olvadnak a mondanombba. Húsomná vált az Ige.

Nagy irammal állítólag olyan irányba fejlődünk, hogy hamarosan csak komputer tudnak majd emberi nyelven, mint holmi villám-hasbeszélők, maga az ember annyi makogásra se lesz képes, mint emlékmor-

zsákon rágódva Beckett figurái, nyakig egy szemetesvödörben. S mondják, hogy a második vagy harmadik atomháború után az emberiség csekély maradéka visszamászik majomnak a fákra. Nem tudnám, miért, hiszen lomb se lesz a csonka törzseken.

Történhet azonban másképp is. Lehet, hogy a megmenekült Ádám tiszta, csengő hangon megtanítja Éva gyermekeit a Miatyánkra. S újrakezdődik az élet jó úton, elvisselhető lesz az adakozó szeretet által.

A Miatyánk is benne van a Bibliában.

„Miért vagyok/nem vagyok keresztény?”

(1975. december)

Dienes Valéria

1. Mert keresztény kultúra táplálta szellemi fejlődésemet.

2. Ifjúságomban alkalmam volt elveszteni keresztény hitemet, és az ebből eredő tanulságok elsőnek járultak hozzá hitem újrászületéséhez. A valóság filozófiai szemlélete – amely az egyetemen megszüntette hitemet – újrateremtette azt a századforduló időreformjának hatása alatt, amikor a tér szimbolikájának ismeretelméletéből az időszintézis élményébe léptem át. Ez véglegesen megújította valóságglátásomat. Én tehát teljesen filozófiai alapon vagyok keresztény.

3. Eszméleti megújulásomnak filozófiai alapja a bergsoni „időreform”. Ez azt jelenti, hogy minden magyarázó tértmetaforából vissza kell mennünk a múlt megmaradását és a jövőndő belépését jelenné egyesítő, tevékeny időszintézishez, amely gondolkodásunkban a történések szubsztancialitásának megalapozója (Bergson).

4. Évtizedek fejlődése folyamán új megvilágításban láttam meg a katolikumot. Hosszú idő alatt kérdőjeleim megkapták filozófiai válaszukat, és a „katolikus gyakorlatnak” minden gesztusa mint emberformáló, lelkiismeret-nevelő eszmélettechnika vált be az életemben. Megszületett számomra a szellemi „erőtér”, amelyben a folytonos újrateremtődésből élő ember lélegzeni tud. (Prohászka, és folytatódása: Teilhard de Chardin műveiben.)

5. Az időreform azonban nincs befejezve. Beleszól minden filozófiába, mert minden filozófiai gondolat eszméleti jelen, és minden eszméleti jelen az idő szintetizált gyermeke.

6. Minthogy kereszténységemet kérdezik tőlem, arra válaszolok, miképpen férek hozzá ebből a szintézisből folyó eszméleti élethez a katolikus gyakorlattal. Ez ugyanis nem egyéb, mint az eszmélet kezelése, morális formálása a transzcendens lét segítségével. Használok benne a múltat, irányítom a jövőt, de most már nem pusztá értesüléssel, ténymegállapításokkal, hanem megítéléssel, értékeléssel, mert ráborul a „van”-ra a „kell”.

7. Amit nekem az időszugesztio a filozófiai ismeretelméletben tanított és megvilágított, azt érzem a legközvetlenebb valóság-nak és azt találom meg szellemi létemben, mint személyszerű empiriát, Krisztus történetiségében és az Evangélium konkrét és át-tételes kijelentéseiben a mindennapok nyelvén fogalmazott eszmélet-dialógusokon keresztül. Ez a három valóság, amelyen kereszténységem alapul.

Passuth László

A felvetett kérdést első olvasásra túlságosan polarizálnak érzem – az igen vagy a nem két határkövén belül az árnyékokat – a kétség vagy kételkedés övezeteit csak nehezen kerülhetem el. S mintha az agnosztikusoknak lenne könnyebb a válasz – valamit tagadni – retorikusabb, mintha ilyen esetben a véleményt a szembenállás daca edzené.

Nyolc év a kolozsvári piaristák Alma Materében s így, visszatekintve, még Majláth püspök lényének varázsa volt az, amit mint örökséget a férfikorba magammal hozhattam. Talán csak azt tehetném hozzá, hogy mindmáig ez az a „teológiai poggyász”, amelyet hordozhatok, s mindaz, ami a keresztényi meggyőződést megtámasztja, inkább a történelem oldaláról közelített felém. Pontosabban szólva – a nagy világkép, mely feltárul mindenki, aki kereszténynek érzi magát – nem fejlődik ki, nem bontakozik szét sűrűbben, árnyaltabban, mint amikor elhagyjuk a gimnázium küszöbét.

E néhány szó nyilván elegendő arra, hogy az, aki olvassa, megérezze benne az *igen*-t s ugyanakkor azt is, hogy fél évszázadnál több

idő alatt sem csendesedtek el a kétségek és szorongások, melyek a transzcendens világ létét valahová a tudatalatti eszmélés s az álmvilág közé helyezik. De lehet-e visszafordulni az úton, melyre ráléptem, s amely – úgy hiszem – létem utolsó órájaig vezet?

„Isten és én”

(1977. december)

Thurzó Gábor: A Reménység Istene

Ha most, amikor előre már nemigen nézhetek, amikor a rám váró jövőt kurta arasszal mérhetem csak, ha most visszaások közel hetven év betemetett mélyébe, azt az Istent találom, gyerekkoromnak azt az Istenét, aki biztonságot adott. Úgy nevelődtem, hogy Isten támasz volt, valaki, akire számíthattam. Aki sosem volt a büntető Isten, akkor se, ha holmi gyerekes bűnöcskével, vagy inkább rosszkodással megbántottam, s így megzavartam az általa ránk szabott rendet. „Látod – mondta ilyenkor anyám –, most szomorú a Jóisten.” Ilyen szomorú aggastyánnak láttam és éreztem gyerekszívvel, hófehéren sugárzónak, arca-haja éppúgy hófehér, mint az indulatai. Úgy féltem tehát Istent, hogy nem akartam neki szomorúságot okozni, rossz perceket odafőnt, aki a felhőtlen minden-ségben lakozik. Aki – ez tétova sejtelem volt persze – inkább láthatatlan fogalom, mint a templomi képek aggastyánja. Akárcsak fia, a szépséges Jézus, s akárcsak a képeken – ezt persze sehogy sem foghattam fel – a Harmadik Személy, olykor galamb képében. Jó és boldogító érzés volt, hogy megfoghatatlan lényé egyes-egyedül velem van elfoglalva, mintha más rajtam kívül nem is lenne a világ. Majd rájöttem – a hittanórákon inkább megtanultam –, nem is olyan egyszerű ez a csak rám szabott biztonság, úgy kell hinnem életemben való részvételében, hogy szigorú reglamákhoz kell kapcsolnom, hogy ez az Isten katolikus, s mert az vagyok én is, tudomásul kellennem, hogy a kinyilatkoztatás révén kaphatom meg az ő biztonságát, s hogy földi képviselője az egyház, s arra is rá kellett jönnöm, hogy mint minden, ami földi – még ha Őt képviseli is – esendő.

Bele kellett törnöm abba, hogy a hívők közösségébe tartozom, parancsolatoknak kell engedelmeskednem, kamaszodó lelkembe beköltözött a bűntudat, most már félttem Istentől, már nem szomorúvá tettem, hanem büntetővé, de persze a gyónásban megbocsájtóvá. Most már az ő bizonyosságát kellett elfogadnom, „úgy, ahogy hitünk élénk adja”. Nem volt könnyű az átmenet, gondolom, másnak sem könnyű. Addig életemet sugárzó léte támogatta, az dobta rám sugarait. Most a hívő félelmetes problémája elé kerültem – már gondolkodnom, mérlegelnem kellett, kutatnom kellett, hogyan is fér bele az én gyerekkori, biztonságot adó Istenem a valóságba. Abba a gyötrelmes valóságba, mely annyi megnyilatkozásában kétségessé teszi: van-e Isten egyáltalában? és ha van, úgy van-e, ahogy hitünk kódexe előírja? Tehát – némi túlzással – egy hivatalos Isten. És eljutottam a kételkedés, számítás, megítézés ajándéka segítségével a *bizonyosságig*. Ahogy – milyen boldog megnyugtató volt! – Einstein számításai végére jutva, megtorpan a végtelen előtt, s kimondta: minden matematika végén kell lennie Valakinek. Itt állt meg Eddington, James Jeans is. Egyikük sem költő és álmodó – ha ők nem mehettek tovább, s mint Einstein, az istenhitig jutottak el, mért ne hallgathatna rájuk az én érzelmi hitem, a csak pszichológiával alátámasztható és igazolható?

S így kényszerültem arra – kényszerrel boldogabban sosem fogadtam még el –, hogy megtaláljam, magamba fogadjam a bizonyosság Istent, azt, aki a rend ura, az árnyok, mértékek ura, aki kell, hogy legyen, mert ha nincs, mi értelme lenne az ember vagy a cserebogár létének, a virágzó hársfának, a fenséges viharoknak, s Danténak, Shakespeare-nek, Raffaelnek, de még a kutyám szeretetért esdeklő tekintetének is. És így érkezve el a máig, tudva azt, hogy a körleletek tanúsága szerint már elfele kell készülnöm, s ajándék minden borús vagy derűs nap, most, az ingyen kapott Biztonság Istene, a megküzdött-megszenvedett Bizonyosság Istene után enyém – a *Reménység Istene*. Aki ott vár rám, ahol Einstein matematikailag sejti, s ahol majd én is megtudhatom – érdemes volt-e élnem?

Zelk Zoltán: *Meditáció Istenről*

A téma: Isten és én. Erre már többször feleltem. 1955-ben a következő verset írtam: „Szélfúttá levél a világ, / de hol az ág, de Ki az ág?” Húsz évvel később már ezt írtam: „Barátaim azt hiszik, hogy fekszem, / nem tudják, hogy járni tanulok / megadóan Isten oldalán.” Azt hiszem, a következő soraim is felelnek a kérdésekre: „Körömmel falra karcolt, / átmeszelt verseim / az Istenre hagyom.”

Több kérdés is van a levélben, de azt hiszem, mégiscsak egyetlen kérdés: Isten és én. Mert a többi kérdések: hogyan látja, mit érez vagy érzett iránta, milyennek képzeled, ezekre és a többi kérdésekre is csak egyetlen válaszom lehet: – Ha el tudnám képzelni, nem hinnék benne.

Ami egy öreg parasztasszonyt éppúgy izgat, mint egy atomfizikust, s az atomfizikus éppúgy tud rá válaszolni, mint az öreg parasztasszony, az a kezdet és a vég. Ha az élet legsúlyosabb gondolja ember által megválaszolhatatlan, akkor válik bizonyossá Isten léte.

Más a hit és más a vallásosság. Gyönyörű költészet az Ó- és Újtestamentum, csodálatosan szépek a gregoriánus dallamok, s nekem csodálatosan szép gyermekkori emlékem a zsidó széder-este, mert költészet az is, de ez a bibliai és templomi költészet aligha visz közelebb Istenhez, mint Rembrandt, Michelangelo, Beethoven és Bartók.

Kétfajta költő van, az egyik, aki hisz Istenben, a másik, aki viaskodik Istennel. Tehát ő is hisz. Éppen a viaskodásával bizonyítja, hogy szüksége van a hitre. Ezt is, mint annyi mindent, József Attila mondta a legszebben: „Hogy valljalak vagy tagadjalak, / segíts meg mindkét szükségemben.”

Tehát a tagadást is Istentől kéri. A legnagyobb viaskodó Ady Endre volt. Róla szólva nincs szükség semmi magyarázatra, még versidézetre sem. Isten éppúgy átitatja költészetét, mint a politika és a szerelem. Hogy mások hogy vannak vele? Két példát szeretnék mondani.

Rényi Alfréd, a fiatalon meghalt matematikus mondta egyszer baráti körben: – Olyan keveset tudunk, hogy minden lehet, még az is, hogy van Isten. A másik, számomra felejthetetlen, megindító példa: a János Kórházban meglátogattam az ott fekvő hetvenéves Nagy Lajost. Eljövet, a kerten át a kapuig kísért.

A kapuban megölelt és azt mondta: – Isten veled! Majd hirtelen, mint akinek magyarázkodni és vallani kell, a fülembe súgta: – Mert én már imádkozom is! Különb en ezt is megírtam *Az ismeretlen Nagy Lajos* című versemben.

Nem lehet megkerülni azt az igazságot, hogy emberek, akik nem hittek, hívővé válnak betegségükben, öregségükben. Szinte tévedhetetlenül meg tudnám mondani, hogy melyiküknél új keletű a hit és melyiküknél sarjad az eddig becsukott lélekből. Én nem tudtam, hogy hívő vagyok, amikor már azt írtam egy versemben: „*Ha gödörben, ha bányamélyben, / én egek nélkül sosem éltem.*”

„Az örömről”
(1984. december)

Borsos Miklós

Örömről írni pszichiáternek való feladat. A legbonyolultabb lelkiállapot. Eredője a jó érzés, de az értelem, a gondolkodó, ugyanakkor beárnyékolja. Az öröm nem fogalmazható meg, mert nem mindég erkölcsös, legfőképpen nem mindég bűn nélkül való. A gyermeki vagy gyermekded öröm az ösztönös megnyilatkozása valaminek, ami nekünk jó. Ez a gátlás nélküli jó érzés örömmel tölt el. Ez lehet ellenségeink bukása, egy hadi siker, egy hódítás, vagy az egyéni sikerek változatos sokasága, lehetősége, amit ha elér az ember – öröm. De mindez másoknak nem. Van az örömben valami önző árnyék. Nekünk jó, ünnep, másoknak szomorúság. Az emberi történelemben minden kor és minden faj, minden eszme ünnepeket rendez és ez ünnepek ceremóniája legtöbbször tomboló örömben zajlik.

Egyéni életünkbe is beszívódtak az örömünnepek. Születés, házasság, versenyek, ami megannyi alkalom, hogy örömezésben legyen részünk. Vallások vigasztaló rítusai, bűnök feloldói is lelki örömet nyújtanak. – De a bűnök bűnök maradnak. Maradjunk meg tehát amellett, hogy ami nekünk jó egyénileg, az az öröm, s ne törődjünk a más bajával? Ez persze nem keresztényi álláspont. De a részvét tud-e segíteni a mások baján? Igen – tud. A lélek ereje áthatol a fizikai, idegrendszeri állapotokon, és a „gyógyító csodák” innen

származnak. És ez öröm a fogalom magasabb rendű értelmében, öröm annak, aki jót tett valakivel önzetlenül – még akkor is, ha a viszonzás háládatlanság. Mert kevés ember tudja elviselni, hogy jótettre, segítségre szorult. De a keresztény örömet ez nem zárhatja, mert a jótett fölemeli. A kereszténység lényege az áldozat. A legnagyobb áldozatra épült, amit Ember hozhatott az erkölcsi igazságért, megváltásunkért. Igazi követői, mint Szent Ferenc, a végsőig menő megáláztatás tűrésére tanítottak. A Poverello tanítása szerint az öröm azé, aki jót tett. Ez a lélek legnagyobb rendű megnyilvánulása. Felülemelkedni hiúságon, köznapi örömkön vagy sérelmeken, és akkor megismerjük az igazi örömet, ami szellemi, lelki létünk egyetemes forrása.

„Találkozásaink a Szentírással”
(1990. október)

Székely Magda: Az én prófétám

Az én prófétám nem azonos egyik bibliai prófétával sem. Valamennyiük egyévvált alakja ő, mindazoké, akiknek szava belém épült ifjúkoromban, amikor, évek hosszú során, lelki apám, dr. Benoschofsky Imre budai főrabbi útmutatásával olvastam őket héberül, magyarul. Ez az elvont, egyre fényesebb körvonalú prófétafigura mind határozottabban rajzolódik elő bennem az idő múlásával, jelentése mind egyértelműbb. Nem azonos azzal, akit oly sűrűn használt jó ideje az irodalmi divat, mintegy szinonimájaként a vátesznek, a szentnek, sőt, sokszor a sámánnak. Az én prófétám nem szent, nem hibátlan; esendő ember, el-elbukik – végtére ő Jónás is. Nem az emberinél mélyebb rétegekből fakadó, sajátos önkívületben nyilatkozik meg, mint a sámán. Gondolatait másféle világosság hatja át, felsőbb régiókból való. S nem is vátesz, nem a megváltoztathatatlan jövő tudója, s kérésre hirdetője. Az én prófétám kéretlen jóslatait belső kényszer, etikus követelmény sugallja. Mivel töltitek földi napjaitokat, gyalázatosak? – rivall a bűn kényelmében élőkre. *Ha* meg nem változtok, akkor bizony ez és ez történik majd veletek. A kíváncsatos er-

kölcsöt, életnormákat testesíti meg népe számára, s mindig szembeszegülve, egymaga képviseli őket Isten előtt – ha a nép megkövezi, magamagát kövezi meg.

A próféta jellegzetes tulajdonsága a vonakodás. Soha nem akarja vállalni elhivatását. Fut előre, mint Jónás. Ifjúságára hivatkozva könyörög mentségért, mint Jeremiás. Tisztátalan embervoltára mutat, mint Ézsaiás, hőkölve a feladattól. Az önjelölt próféta – hamis próféta.

Az én prófétám bujdosni kényszerül, ki-nevetik és följelentik, szegényebb a szegény-nél, koldusnál nyomorultabb.

A gazdag próféta – hamis próféta.

Az én prófétám tanítása törvényszerűen kudarcra ítélt. Szemben áll a világi s az egyházi hatalommal egyaránt.

A sikeres, a hatalomra került próféta – hamis próféta.

Amit az én prófétám kíván, az e világon nem valósulhat meg. Követelése a szüntelen mérték.

A próféta léte Istenre bizonyág. Ő, aki, mint bármely más halandó, porból lett s gyarló, nem a maga szavait mondja, hanem Istenéit. Akarva-nem akarva, rugódozva el-lene. De mondania kell: az isteni szó gyötrel-em, parázs a szájban. Személyes léte árnyék-ká halaványul. Nem tudunk róla semmit. Üldözik, prédikáljon bár háborút vagy bék-ét. A próféta maga az érvényesség, ha egy-szál egyedül van is. Népe helyett ő a nép. Az emberiség helyett ő az ember.

„Kereszténynek lenni itt és most”

(1991. augusztus)

Szabó Magda

Delphi múzeumában ott áll a kocsihajtó szobra: egy ifjú tekint a szemlélőre, aki győzött, s aki pillantásába a zseniális Sotades, a szobrász, nem a diadal fénylő örömet rögzítette, hanem annak riadalmát. Míg a célhoz nem ért, egyetlen gondolat foglalkoztatta a kocsihajtót, a remélt sikeré, most már övé a koszorú, de mi legyen a következő lépés, amellyel visszaindul a hétköznapiakba az aranyporos homokról? Most merre és hová? – kérdezi a szobor. Hát vissza az életbe – felel a művész

az ábrázolásban –, a nyertes irtózatossá válásával. Győzni egyértelmű. Élni a győzelemmel, ott kezdődik a diadal kockázata.

A hitben élők, akiknek nem közönséges körülmények között kellett ellene mondanik a Gonosznak, amely egy világbirodalom erejével és apparátusával próbálta kiszoktatni őket a templomokból, egyházakból, magából a hitből is, akik e válságos évtizedekben egy pillanatra el nem engedték Isten kezét, megnyerték a csatát, s e percekben talán végig sem elemezték, hogy annak minden iszonyata ellenére a jelenleginél problémátlanabb szakasz maradt mögöttük, mert a hitben élők győzelme nem pogány diadal. Vexilla regis prodeunt, csakhogy nekünk kell tartanunk a rudakat, s hogyan tehetnők lelkünk vizsgálata nélkül, számon kérve magunktól, mi mikor, miben és hogyan vétettünk, hogy ennyi Júdásunk támadhatott, s ennyi Péterünk, aki megtagadta a hitet a Gecsemáné éjszakáján. Miért nem voltunk még bátrabbak, még egyértelműbbek, hol bicsaklott meg a gyönyörűen vakmerő szuggesztivitás, hisz minden hitetlenért egy nem eléggé meggyőző vagy példamutató hívő felelős. S míg hiányosságainkat elemezzük, a személyes bosszú indulatát is ki kell lúgoznunk magunkból, hajdani megaláztatásunkat, fenyegetettségünket borús emlékké stilizálhatjuk, mert ha a feledés nem is lehetséges, a magunkat ért támadás Krisztus vérének érdemére megbocsátható. Aki kihozott bennünket az orosz-lán torkából, in conditione realitatis mindent megkívánhat tőlünk, ezt is, sőt a remetek igénytelenségét – az ország a nyomor pere-mén áll, a kilábolás keresése az első feladatunk, nem annak meddő taglalása, hogyan és mi miatt jutottunk ilyen mélyre, mert azt tudjuk valamennyien – s mellé az igazán nagyok felelősségtudását, a szentek áldozatkészségét, a hitvallók egyszerűségét, sőt gyermekesnek tűnő, de fontos dolgokat, hogy például most, e percben és ezzel az agyunkkal elemezzük újra végig, mire tanított bennünket a gyerekkortól ismert Hegyibeszéd, mit szögez le, követel vagy tilt meg a Tízparancsolat, s mit kérünk és ígérünk a Miatyánkban. Ha Ágoston Thagastében ostrom idején, a vandálok gyűrűje közepén ki tudta mondani az isteni igralom szavát, a kegyelmet, ha Assisi szentje megfejtette a világ gyönyörű titkát, hogy az egységes és oszthatatlan,

mert minden teremtmény beletartozik és mindenki mindenkinek a testvére, ki meri nem kinyújtani a kezét a kézfogásra, amely azt érzékelteti, hitágazattól függetlenül krisztushívő magyarok vagyunk, és ha vállaljuk az Úr programját, még példát is adhatunk azoknak, akik távolról, bűntudattal vagy a megcségyenüléstől félve néznek bennünket, mert a mi Júdásaink nem lettek öngyilkosok, s a kereszt áldozatáról tudjuk, kétfajta a lator is; saját büntetlenségünk tudata, ha van ilyen érzés egyáltalán, még semmire nem jogosít fel bennünket. Országunk európaiságunk tekintetében legnagyobb pillanatai előtt áll, a keresztény magatartásra ezúttal maga a pápa adja a példát, mert ha Péter utódja imát mond majd a magyar Genf, Debrecen híres nagytemplomában, abban a tudatban kell tennie, hogy a templom mögötti kertben a gályarabok emlékműve áll, s ha ezt választotta a közös imádkozásra, ezt a helyet, akkor fontos üzenetet hozott Istentől. Istentől, hát persze, hogy tőle, aki kezébe kapaszkodva megintcsak kijutunk a mostani válságból, vexilla regis úsznak a megtisztult levegőben, s aki keze mindig biztosan fogta a rudat, ne átalálja eligazítani azok ujjait, akik először szorították köré és riadtak és gyakorlatlanok, de jönnének már velünk, hívőkkel. Az én logikám is azt kérdezi, eddig, míg kockázattal járt a menetelés, ugyan merre voltak, csak-hogy az enyém emberi logika. Isten logikáját számomra jelenleg a pápa fogalmazta meg, ecce ancilla Domini. Mint az úszó a szírtől vetem magam irgalma tengerébe.

„A karácsony számomra”

(1992. december)

Endreffy Zoltán: Kicsinek lenni

Egy csecsemő mint a világ Megváltója, aki nemcsak lesz majd az, amikor megnő, hanem már most, jászolban fekvő kisedként is az: ez az ellentét, a tovább már nem fokozható kicsinységnek és a felülmúlhatatlan nagyságnak ez az egybeesése a karácsony egyik nagy misztériuma számomra. Ráadásul e paradoxonra nemcsak a karácsony eseménye figyelmeztet bennünket, hanem az Úr Jézus felnőtt

tanítóként és mesterként is lelkünkre köti: „Bizony mondom nektek, ha nem változtok meg, s nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába. Aki tehát kicsi, mint ez a gyermek, az a legnagyobb a mennyek országában” (Mt 18,3–4). Mi azonban nem nagyon hallgatunk erre a tanácsra. Mert ki az, aki valóban kicsi, azaz szegény, jelentéktelen és tehetetlen szeretne lenni? Nem inkább arra vágyik-e minden „jó keresztény” is, hogy nagy legyen: osztályvezető, főtanácsos vagy főtisztelendő?

De bármilyen „komoly felnőttek” vagyunk is, hacsak nem kérgesedett meg egészen a szívünk, nem tudjuk teljesen kivonni magunkat a kisgyermekek igézete alól. Vajon mi a titka ennek a varázsnak? Miért, hogy egy kisgyermek a legdurvább lelkű emberből is a gyengédség, a meghatottság, az önzetlenség és a legtisztább öröm érzését tudja kicsalni? Megkockáztatnék egy tudománytalan magyarázatot. A kisgyermek a földön túli bája a visszfénye valaminek vagy inkább Valakinek: a kisgyermek nagy kiváltsága velünk szemben az, hogy egész frissen kerültek ki a Teremtő kezéből, s lényüket Isten jelenlétének nyomai és emlékei teszik oly varázslatosá.

A költők és a festők mindig is közeli rokonságban álló lényeknek képzeltek a kisgyermekeket és az angyalokat:

*Mit álmodhat a kiseded, hogyha ajkán,
Mint rózsafény azúros nyári égen,
Úgy végigreszket égi, szép mosoly?
Szent fény ez, mely a földön szétomol
És kisededek szűz arcáról ragyog:
Azt mondja rá az ős dajkamese,
Hogy nyitva most a mennyek mezeje
S ott játszanak véle az angyalok.
(Várnai Zseni: Mit álmodhat...)*

De talán többről van itt szó „ős dajkamesénél”. Hiszen katolikus egyházunk azt tanítja, hogy a gyermekek lelkét valóban Isten teremti, s ezért nem mese az, hogy egy kisgyermek valóban frissen kerül ki Isten kezéből. Egy kisgyermek egyszerűsége, készsége, hogy gyanakvás nélkül elhiggyen mindent, amit mondanak neki, őszinte bizalma, az alkoskodásra való képtelensége, gyengesége nek tudomásul vétele és szégyenkezés nélküli beismerése, mesterkéletlen szeretete, boldog elégedettsége, az a képessége, hogy bánatát

rögtön elfelejtse és gyorsan megvigasztalódjék, főleg pedig hajlama a csodálkozásra, aminek következtében oly áhítattal veszi szemügyre a világ dolgait: mindezek azt jelzik, hogy a kis csöppségek még tudnak valamit, amit mi már elvesztettünk, hogy titokzatos módon őrzik még a kapcsolatot Azzal, akitől mi már annyira elszakadtunk. A kisgyermek a nála nagyobbra való ráhagyatkozást, a kapni tudást, egyszerűen a hívő magatartást testesíti meg számunkra – s alighanem erre gondol Jézus, amikor arra buzdít, legyünk olyanok, mint a gyermekek.

Ez talán a legnagyobb dolog számunkra, öntelt, kevély és keményszívű felnőttek számára, s minden porcikánkkal tiltakozunk ellene. Mondjunk le nagy keservesen kivívott rangunkról, fáradságosan kialakított meggyőződésünkről, amelyeket foggal-körömmel szoktunk védeni a mindenkori másképp gondolkodók kihívásaival szemben, és ismerjük be, mi, nagyokosok, hogy tanításra szorulunk, mint egy kisgyermek? Bevallani kicsinységünket, hagyni megkérdőjelezni nagy kínnal megszerzett önazonosságunkat, elismerni, hogy adott esetben nem nekünk van igazunk, hanem a másiknak, elveszíteni önmagunkat: ez felettébb fájdalmas dolog, de az egyetlen útja a növekedésnek. Csak ha kicsivé tudunk lenni, napról-napra, minden helyzetben, ha merjük feladni megszerzett javainkat, pozícióinkat, mindenkori énünket, és kiüresítjük magunkat – csak akkor tud Isten egyre feljebb vinni és egyre nagyobbá tenni bennünket, „kegyelmet kegyelemre halmozva”. „Mert aki magát felmagasztalja, azt megalázzák, aki pedig megalázza magát, azt felmagasztalják” (Lk 18,14).

„A II. Vatikáni zsinatról” (1995. december)

Békés Gellért

Romano Guardini, a közismert keresztény gondolkodó már a húszas évek elején felfigyelt arra az egyház életében, főleg értelmiségiek közt jelentkező spirituális folyamatra, amit így fogalmazott meg: az egyház újraéled a lelkekben. Ezzel már akkor kimondta

azt, ami közel fél századdal később a zsinaton, legalábbis teológiai tanítás terén, meg is történt. A felvilágosodás racionalista hatására kialakult, merőben intézményes egyházképet, a *societas perfecta* közjogból kölcsönzött szemléletét felváltotta a bibliai gyökerű, spirituális egyházszemlélet. Az egyházat nem úgy tekinti a zsinat, mint valami egyéni üdvösséget biztosító, társadalmilag szervezett intézményt, hanem mint Krisztus híveinek életközösségét Istennel és Istenben egymással. Ez voltaképpen a krisztusi szeretet láthatóan és szervezeten megvalósuló láthatatlan kegyelmi életközössége. A kettő, a látható szervezet és a láthatatlan közösség valójában „egyetlen emberi és isteni elemekből álló valóság”. Annak analógiájára, hogy Krisztusban az isteni és az emberi természet egy istenemberi személyt alkot, és Krisztus embersége szimbolikus jele és megvalósító eszköze Isten üdvözítő szeretetének, a kettő az egyházban is egy valóság, mert a látható hierarchikus szervezet szimbolikus jele és megváltó eszköze a láthatatlan Isten-közösségnek. Az egyház eszerint nem más, mint Isten Krisztusban megvalósult üdvözítő szeretetének szakramentuma, mert láthatóságában valóságosan közli is, amit jelez: találkozásunkat és életközösségünket Istennel (*Lumen gentium* 8).

Ennek a bibliai gyökerekből és a szentatyák tanításából újjáéledt spirituális, vagy pontosabban szakramentális és közösségi egyházképnek tudatosulása és tanításbeli megfogalmazása szememben a zsinat legjelentősebb eredménye, de ennek általánosan ismertté tétele még feladatként áll mind a világegyház, mind pedig honi egyházunk előtt. Mindaz, ami az egyház életére vonatkozó gyakorlati tanítása és intézkedése a zsinatnak, csak akkor lesz az *ecclesia semper reformanda* szellemében átható és megújító hatással, ha ez a szakramentális egyházszemlélet indítja cselekvésre Krisztus híveit.

Fontosnak és időszerűnek tartom valamennyi zsinati dokumentumot. Különbséget csak úgy tudok tenni köztük, ha különböző szemszögből tekintem ezeket az iratokat. Ha azt kérdelem, hogy mi valójában az egyház és mi az eredeti küldetése, akkor amellettszavazok, amit a *Lumen gentium* kezdetű konstitúcióban önmagáról és az *Unitatis redintegratio* kezdetű nyilatkozatban az egyházi egység

helyreállításáról mond a zsinat. Ha viszont az érdekel, hogy mit gondol a zsinat az egyháznak a mai kultúrához és társadalmi életéhez fűződő viszonyáról, akkor jelentősebbnek és időszerűbbnek vélem az ezzel szakszerűen foglalkozó *Gaudium et spes* kezdetű konstitúciót, valamint a vallásszabadságról szóló *Dignitatis humanae* kezdetű nyilatkozatot. Ha pedig a liturgia közösségi ünneplésének megújulása s az ige és szakramentum kapcsolata foglalkoztat, akkor nyilvánvalóan a *Sacrosanctum concilium* kezdetű liturgikus konstitúciót választom.

A zsinatot követő negyedszázad idején hazánkban az egyház nem élt olyan politikai és társadalmi körülmények közt, hogy a zsinat szellemét teljesen megérthette és magáévá tehetné volna. Ezért arra sem volt felkészülve, hogy a zsinati határozatokban foglalt tanítást és intézkedéseket az eredeti szándék szerint végre is hajtsa. Az egyházmegyei zsi-

natok lefolyása, illetőleg további előkészítése azonban arról tanúskodik, hogy ez ma már folyamatban van.

Pontosan az egyházmegyei zsinatok folyamatában látom honi egyházunk legjobb felkészülését az ezredfordulóra, mert a helyi zsinatok feladata az, hogy a II. Vatikánum tanítását és intézkedéseit alkalmazza a hívek egyházi életére. A zsinati munka papok és hívek együttműködését követeli, hiszen arról van szó, hogyan tudunk a mai világban, a körülöttünk zajló ideológiai és erkölcsi zűrzavarban közösen tanúságot tenni (*martyria*), közösen Istenhez fordulni (*leiturgia*) és közös testvéri munkát végezni (*diakonia*). Krisztus és az Evangélium szolgálataiban. Ez a testvéri összetartozás és hitünk együttes megélése teremti meg bennünk azt az egyháztudatot, ami képessé tesz, minden Krisztushívővel összefogva, evangéliumi küldetésünk mai teljesítésére.

Életem nagy fordulatát 1927-ben Lisieux-i Szent Teréz egyik könyvecskéje hozta meg. A csodálatos kis szent a boldogságot, a tiszta élet örömét sugározta belém. Barátommal, Balla Borisszal együtt szerzetesek akartunk lenni. Borisz nemsokára belépett a jezsuita rend noviciátusába Erden. Minden ruhánkat szétosztogattuk vagy eladtuk, a jezsuiták azonban nagyon okosan arra köteleztek, hogy hiányzó félévemet vagy évemet az egyetemen befejezzem. (Így lettem „cum laude” nemrégiben a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem aranydiplomás kitüntetéttje.)

A két időpont között igazi örömet csak a Vigília alapítása jelentett, amelynek első számából második kiadást is kellett nyomtatnunk. A lap alapításának idején a magyar irodalom képe igencsak heterogén volt. Sok volt az új kezdeményezés, így talán nem sokan figyeltek fel az akkor, 1935. Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén megjelent Vigiliára. Balla Borisszal és Aradi Zsolttal úgy éreztük, hogy ablakot kell nyitnunk az első világháború romjaiból eszmélkedő szellemi világtájak minden irányába; a szűklátókörű nacionalizmus csendőrszurony őrizte sövényein át kell nyúlunk szomszédainkhoz, egy jó és nemes értelmű keresztény internacionalizmus jegyében.

A magyar katolicizmusnak az a nemzedéke, amely akkor a Vigiliát létrehozta, lelki szorongásból és szükségletből – saját lelki hiányainak, de egy, a magyar katolicizmus kultúrájában is meglevő nagy úrnek a betöltésére alkotta meg egykor ezeket a hasábokat. Mire eszméltünk rá mi, akkori „fiatalok”? Arra, hogy a magyar katolicizmus valamilyen idegenkedés és fáziselmáradás hullámvölgyében van a katolikus világnak nem is egy, hanem több nagy áramlata mögött. Mik voltak ezek az áramlatok? Mindenekelőtt az egyetemes szociális gondolat, amely világhorizonttá tágult. Másodsorban a világ katolicizmusának a modern korban újjáéledt misztikai áramlata.

Az első tíz év munkatársai sajnos már nem élnek: Ijjas Antal, Mécs László, Végh György, Rónay György, Pilinszky János, Thurzó Gábor. Magam maradtam sereghajtónak. Aggastyán koromig tartó egyetlen erényemnek a lelkemben egyszer megfogalmazott, Krisztushoz való hűséget említhetem.

Possonyi László: Szabálytalan emlékezések (1955. február, 1985. február)

SOMMAIRE

75ième anniversaire de la revue Vigilia – Choix des meilleurs textes parus au cours des dernières décennies

INHALT

75. Jubiläum der Zeitschrift Vigilia – Eine Auswahl aus den schönsten Schriften der letzten Jahrzehnte

CONTENTS

75. Anniversary of the Monthly Vigilia – Selection of the best articles in the past decades

Écrits de / Schriften von / Texts by

Mihály Babits, Péter Balassa, Endre Bálint, Borisz Balla, Gellért Békés, Zsuzsa Beney, Miklós Borsos, László Cs. Szabó, Valéria Dienes, Zoltán Endreffy, Nándor Gion, Zoltán Jékely, László Kálnoky, Amy Károlyi, Grácia Kerényi, Béla Kondor, Iván Mándy, László Mensáros, Miklós Mészöly, Gáspár Nagy, Ágnes Nemes Nagy, Tamás Nyíri, Géza Ottlik, János Parancs, László Passuth, János Pilinszky, László Possonyi, Sándor Rákos, György Rónay, Sándor Sík, Magda Szabó, Piroska Szántó, Magda Székely, Miklós Szentkuthy, Gábor Thurzó, Pál Toldalagi, Endre Török, István Vas, Sándor Weöres, Zoltán Zelk

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma száma: OTP. VII. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: 2010. évre 4.440,- Ft, fél évre 2.220,- Ft, negyed évre 1.110,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 14.640,- Ft/év vagy 95,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 450 Ft

VIGILIA

A Vigilia folyóirat
fennállásának **75. évfordulója** alkalmából
kerekasztal-beszélgetést rendez
a keresztény kulturális folyóiratokról

RÉSZTVEVŐK:

Lukács László, a Vigilia főszerkesztője
Mártonffy Marcell, a Mérleg főszerkesztője
Szabó Ferenc, a Távlatok főszerkesztője
Varga Mátyás, a Pannonhalmi Szemle szerkesztője
Wildmann János, az Egyházforum főszerkesztője

A beszélgetés után állófogadást tartunk,
zenél a Benyus Testvérek Kamaraegyüttese

2010. február 25. csütörtök 17 óra

Pilinszky Café
1052 Budapest, Váci u. 33.

MINDEN ÉRDEKLŐDŐT SZERETETTEL VÁRUNK!

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

